

Kalkulerende kjeltringer eller offer for omstendighetene?

En kvalitativ studie av heroinomsetningens utvikling og
aktører.

Mette Irmgard Snertingdal

SIRUS rapport nr. 1/2007
Statens institutt for rusmiddelforskning
Oslo 2007

Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS) ble opprettet 1. januar 2001 som en sammenslåing av Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning (SIFA) og dokumentasjonsseksjonen og biblioteket i Rusmiddeldirektoratet. SIRUS har som formål å utføre og formidle forskning og dokumentasjon omkring rusmiddelspørsmål, med særlig vekt på samfunnsvitenskapelige problemstillinger. Instituttet er også kontaktpunkt for Det europeiske narkotikaovervåkningscenteret i Lisboa, EMCDDA.

Copyright SIRUS
Oslo 2007

ISBN 978-82-7171-297-6
ISSN 15028178

SIRUS
P.b. 565 Sentrum
0105 Oslo

Besøksadresse: Øvre Slottsgate 2B
Telefon: 22 34 04 00
Fax: 22 34 04 01
E-post: sirus@sirus.no
Nettadresse: <http://www.sirus.no>

Trykt hos Wittusen&Jensen a.s.

Forord

Denne kvalitative studien av heroinmarkedet ble initiert av SIRUS-forsker Anne Line Bretteville-Jensen, i forlengelsen av et større prosjekt om narkotikamarkedet i Norge. Gjennom dette prosjektet har SIRUS blant annet gitt kunnskapsbidrag om de økonomiske aspektene ved sprøytemisbrukeres forbruk av rusmidler, og estimeringer av antallet sprøytemisbrukere i Norge. Kunnskapene om selger- og importsiden av heroinmarkedet har derimot vært relativt beskjeden både i Norge og internasjonalt. SIRUS ønsket derfor å få belyst problemstillinger knyttet til heroinomsetningens arbeidsdeling, aktører og utvikling. Bretteville-Jensen tok kontakt med professor Per Ole Johansen ved Institutt for kriminologi og rettsosiologi, Universitetet i Oslo, som formidlet kontakt videre til undertegnede. Oppdraget som ble gitt av SIRUS var å finne ut av hva aktører som soner heroindommer kunne og ville fortelle om sine liv og sine erfaringer med innførsel og salg av heroin, og derigjennom belyse spørsmål knyttet til heroinomsetningens organisering og utvikling. Bretteville-Jensen og Johansen har vært veiledere i arbeidet med denne rapporten, og jeg takker begge for støtte, verdifulle råd og innspill.

Det er første gang i Norge at det gis beskrivelser av både heroinimportører og -selgere, samt beskrivelser av utviklingen av ulike selger- og smuglermoduser. Rapporten bygger på 26 kvalitative intervjuer med heroinimportører og -selgere, samt fem polititjenestemenn som har fulgt utviklingen av heroinomsetningen over tid. Jeg retter en stor takk til disse personene som har ønsket å dele sine historier, erfaringer og kunnskaper med meg. Uten deres samarbeidsvilje ville ikke dette prosjektet vært mulig. Historiene heroinimportørene og -selgerne forteller om sitt liv og sitt virke er sterke beretninger som har en allmennmenneskelig interesse, og rapporten er skrevet for så vel fagfolk som lekfolk med interesse for narkotikafeltet.

En rekke personer har lest manus og skal takkes for nyttige kommentarer: Bergjlot Baklien, Anders Barstad, Christian Lund, Cecilie Basberg Neumann, Ingeborg Rossow og Einar Ødegård. Sammendraget er oversatt til engelsk av Chris Saunders og rapporten er korrekturlest av Sidsel Skotland.

Prosjektet er delfinansiert av Justis- og politidepartementet.

Mette Irmgard Snertingdal, Oslo, mars 2007.

Innhold

1	Innledning	15
2	Metode.....	19
2.1	Beskrivelse og vurdering av utvalget.....	19
2.1.1	Hvorfor ville de innsatte snakke med en forsker?.....	21
2.1.2	Hva var rammene for intervjuet?.....	23
2.1.3	Hva ville informantene snakke om? – Aktørstyrte intervjuer	24
2.1.4	Hvordan posisjonerte informantene og forsker seg i forhold til hverandre?	25
2.1.5	De mannlige informantene	25
2.1.6	Den hardeste stål! Og aktorposisjonen	28
2.1.7	De kvinnelige informantene	30
2.2	Analysestrategier	31
2.2.1	Anonymisering.....	35
2.3	Om politiintervjuene	36
3	Hovedtrekk i utviklingen av heroinomsetningen med fokus på Oslo.....	39
3.1	1970-tallet.....	40
3.1.1	Oppsummering av 1970-tallet	43
3.2	1980-tallet.....	44
3.2.1	Oppsummering av 1980-tallet	47
3.3	1990-tallet.....	48
3.3.1	Oppsummering av 1990-tallet	52
3.4	2000-tallet.....	52
3.4.1	Oppsummering av 2000-tallet	56
4	Dagens heroinomsetning: Presentasjon av informantene etter arbeidsoppgaver	57
4.1	Kurérer over landegrenser	57
4.1.1	Kurérens vei inn i heroinomsetningen	58
4.1.2	Nettverk og kontakter	61
4.1.3	Bruk av narkotika og testing av varene	64
4.1.4	Oppsummering av kurérer.....	65
4.2	Mottakere og oppbevarere.....	66
4.2.1	Mottakeres og oppbevareres vei inn i heroinomsetningen ...	66
4.2.2	Nettverk og kontakter	69
4.2.3	Bruk av narkotika og testing av varene	73
4.2.4	Oppsummering av mottakere og oppbevarere	74

4.3	Mellomnivåselgere	75
4.3.1	Mellomnivåselgernes vei inn i heroinomsetningen	77
4.3.2	Nettverk og kontakter	80
4.3.3	Oppsummering mellomnivåselgere	85
4.4	Detaljistsalg	86
4.4.1	Detaljistselgers vei inn i heroinomsetningen	88
4.4.2	Nettverk og kontakter	95
4.4.3	Betaler med andre ting enn penger	100
4.4.4	Relasjonen til politiet og tysting	102
4.4.5	Leilighetssalg	105
4.4.6	Salg etter avtale	107
4.4.7	Oppsummering detaljistselgere	107
5	Avsluttende diskusjon	111

Sammendrag

Studiens hovedproblemstilling er: Hvordan beskriver selgere og importører heroinomsetningen? Hvordan rekrutteres aktørene til ulike posisjoner i heroinomsetningen og hva er deres motivasjon for å drive illegal virksomhet? Prosjektets hovedformål er å beskrive aktørene i heroinomsetningen og arbeidsoppgavene de utfører.

Studien bygger på 26 kvalitative intervjuer med heroinselgere og -importører. Av disse er 24 intervjuer med straffedømte som soner på heroindommer, og to med heroinselgere som er ute i ”det fri”. Det er fem kvinner og 21 menn i utvalget. 13 av informantene er norske og 13 er av annen etnisk opprinnelse. I tillegg er fem politibetjenter som har fulgt utviklingen av heroinomsetningen over tid, intervjuet.

Kapittel to gir en redegjørelse for studiens metodiske fremgangsmåte. Hovedfokuset i kapitlet er rettet mot mulig kunnskapsutvikling i forlengelse av fengselsintervjuene. Forhold som kan ha innvirket på hva de forteller diskuteres og ulike tolkningsalternativer presenteres. De metodiske utfordringene diskuteres gjennom drøfting av følgende spørsmål: Hvorfor ville de innsatte snakke med en forsker? Hva var rammen for intervjuene? Hvordan posisjonerte forsker og informant seg i forhold til hverandre? I tillegg presenteres anonymiserings- og analysestrategier. Til slutt i kapitlet beskrives og vurderes politiintervjuene som kunnskapskilde.

Kapittel tre gir en presentasjon av hovedtrekkene i utviklingen av heroinomsetningen (smugling, distribusjon og salg) sett fra både politiinformantenes og heroinimportørenes og -selgernes perspektiv. Ett overraskende funn i denne studien er at utviklingen av heroinmarkedet beskrives svært likt av de straffedømte og politiet. Funnene kan oppsummeres slik: Det var små kvanta heroin til høye priser i omløp på 1970-tallet. De første heroinselgerne var brukere som selv hentet narkotikaen i Nederland og Danmark. I tillegg til de norske pionerene vektlegges pakistanske og tyrkiske aktører som sentrale smuglere og distributører av heroin. Kontakten mellom disse smuglerne og misbrukerne ble opprettet både i ulike bydeler og på enkelte restauranter sentralt i Oslo.

Det var fortsatt relativt lite heroin utover på 1980-tallet. Norske selgere hentet nå også heroin i Thailand. I tillegg til etablerte pakistanske og tyrkiske importører og omsettere fremheves enkelte nordafrikanere. De smuglet heroinen i kroppens hulrom. Utover på 1980-tallet dukket også mer spesialisert smuglerutstyr opp. Heroinen sprer seg til andre steder enn Oslo ved at kjøpere som kommer utenfra kjøper heroinen i Oslo og selger den i andre byer. Det blir ansett som mindre risikofylt å handle i Oslo enn i utlandet.

På 1990-tallet gjør flere aktører seg gjeldende på heroinmarkedet. Særlig nevnes aktører fra Algerie, Marokko og det tidligere Jugoslavia (spesielt kosovoalbanere). Flere av de nye aktørene er organisert i hierarkiske familiestrukturer hvor pengene fra omsetningen kanaliseres ut av Norge. Prisen på heroinen er synkende utover på 1990-tallet. Det innføres et nytt oppdelingssystem av 1 gram heroin, som fører til betraktelig større brukerdoser.

På 2000-tallet innfører somaliske aktører en selgermodus som fører til færre ledd i omsetningskjeden. Aktører med kurdisk opprinnelse inntar heroinmarkedet. Disse aktørene har, som de kosovoalbanske aktørene, tidligere krigserfaringer som preger måten de driver omsetning på. Politiet rapporterer om en økning i grov vold i tilknytning til heroinomsetningen. Samtidig rapporterer også politiet om økt samarbeid på tvers av etniske grupperinger. Prisen og kvaliteten på heroin er fortsatt synkende.

I kapittel fire presenteres heroinselgerne og -importørene etter arbeidsoppgavene som de utfører i heroinomsetningen: Kurérvirksomhet, mottakervirksomhet og oppbevaring, mellomnivåsalg og detaljistsalg. Det er tre kuréere representert i datamaterialet, to menn og en kvinne. De er alle av utenlandsk opprinnelse. Begge de mannlige informantene sier pengeproblemer og forsørgelsesansvar var deres motivasjon til å frakte narkotikaen over landegrensen. To av kurérene hevder å ha blitt rekruttert via bekjentskaper og ikke nære relasjoner, og de sier de har lite informasjon om de andre aktørene i omsetningen. Den siste kuréren forteller at han ble rekruttert via kontakter som han kjente godt, og som var knyttet til hans opprinnelsesland og politiske aktivitet. En av kurérene hevder at han hadde en økonomisk investering i lasten, og eide derved deler av heroinpartiet selv.

Den andre arbeidsoppgaven som presenteres er mottaksvirksomhet og oppbevaring av heroin. Det er fire mottakere og oppbevarere representert

i datamaterialet. De er alle menn med utenlandsk opprinnelse. Mottakerne og oppbevarerne hevder at de på ulike måter ble lurt eller manipulert inn i heroinomsetningen. Alle de fire mottakerne og oppbevarerne peker på sin innvandrerbakgrunn, sine problemer på arbeidsmarkedet og trøblete integrasjonshistorier som bakgrunn for at de ble lurt inn i heroinomsetningen. De vektlegger også forsørgelsesansvar for familie, både i Norge og utlandet. Mottakerne og oppbevarerne hevder at heroininnførselen styres av personer som er lokalisert i utlandet, eller av personer knyttet til frigjøringskamper og geriljakriger.

Den tredje arbeidsoppgaven som presenteres er mellomnivåsalg. Det er fire mellomnivåselgere i datamaterialet, alle er menn og en er etnisk norsk. Mellomnivåselgerne sier at de kjøper heroinpartier i størrelsesorden fra 2-3 kilo og opp til 20 kilo, og at de selger heroinen ut igjen i ulike oppdelinger, fra 5 gram til en halv kilo. Mellomnivåselgerne vektlegger penger og materialistiske verdier som hovedmotiv for å drive omsetning. De hevder også at de har erfaring fra å drive både legal og illegal handelsvirksomhet. Mellomnivåselgerne sier at de ble rekruttert inn i heroinomsetningen via venner eller familie, og de har alle solgt andre stoffer før de begynte med heroinsalg. Mellomnivåselgerne forteller om kjeder av kreditt i heroinomsetningen og hevder at det er utbredt å få kreditt hos leverandører og å gi kreditt til kunder. Alle mellomnivåselgerne forteller at de bruker narkotika regelmessig. En av mellomnivåselgerne opplevde at han gikk konkurs da han selv ble avhengig av å injisere heroin, for senere, og etter endt rehabilitering, bygge seg opp som selger på ny. Mellomnivåselgerne sier at de tester heroinen selv eller bruker testpersoner hvis de kjøper heroin hos leverandører de ikke kjenner godt fra før.

Den fjerde arbeidsoppgaven som presenteres er detaljistsalg. Det er tolv detaljistselgere i datamaterialet, fire av dem er kvinner og åtte er menn. Alle unntatt en er etnisk norsk. Detaljistselgerne kjøper i størrelsesordenen 10 til 50 gram og selger ut i 1-5 gram og brukerdoser. De sier at de kjøper regelmessig og hyppig, og noen så ofte som to til tre ganger i uka. I tillegg til salg hevder flere av detaljistselgerne at de hadde utført andre arbeidsoppgaver i heroinomsetningen som å være sjåfører, innenlands kuréerer, informasjonsharer og pengeinnkrevere. Alle detaljistselgerne hadde solgt annen type narkotika før de begynte å selge heroin. De forteller at karrierene går fra hasj via amfetamin til heroin. Detaljistselgerne snakker med utgangspunkt i sine rushistorier og deres salgskarrierer flettes dermed inn i historiene om eget rusmisbruk. Rusmisbruket settes av detaljistselgerne i sammenheng med blant annet

vanskelige oppvekstforhold. I motsetning til mellomnivåselgerne som vektlegger pengene i seg selv som en motivasjon for å drive omsetning, forteller detaljistselgerne om sin avhengighet av heroinen som motiverende faktor. De hevder dermed at de selger heroin for å finansiere sitt eget forbruk. Detaljistselgerne er rekruttert inn i salget via venner og bekjente i rusmiljøet. Tre av selgerne er rekruttert via sine foreldre som drev med heroinomsetning. Detaljistselgerne beskriver to ulike selgermodus: leilighetssalg og salg etter avtale.

I kapittel fem drøftes prosjektets problemstillinger ut i fra både politiinformantenes og de straffedømtes fortellinger. Første spørsmål er; Hvordan rekrutteres aktørene til den illegale virksomheten? Kurérene, mottakerne og oppbevarerne forteller at de enten ble rekruttert av nære venner og familie (sterke bindinger) eller mer tilfeldig bekjente (svake bindinger). Historiene om rekruttering via sterke bindinger peker mot at heroinimporten foregår i etablerte og varige relasjoner, hvor slektskap og vennskap er et adgangskriterium og utgjør rekrutteringspotensialet. Polititjenestemennene mener at heroinimporten ofte er drevet av ulike etniske grupperinger med en hierarkiske familiestrukturer. Lederen (ofte far) er i tillegg plassert i utlandet. Rekrutteringen til heroinimporten foregår derfor via inngifte og slektskapsbånd, sa politiinformantene. At svake bindinger utgjør rekrutteringsveier, slik noen av kurérene, oppbevarerne og mottakerne hevder, kan virke paradoksalt gitt heroinomsetningens hemmelige karakter. Historiene om rekruttering via svake bindinger peker mot at informasjon om heroimporten ”flyter” og at heroinimporten foregår utenfor etablerte og varige relasjoner.

I tillegg til rekruttering via sterke og svake bindinger forteller de straffedømte om å ha utført arbeidsoppgaver knyttet til omsetningen av andre narkotiske stoffer før og samtidig med heroin. Slik informantene forteller sine historier går veien mot heroinomsetning via andre typer narkotika. I denne sammenheng trekkes spesielt hasj og amfetamin frem. Dette vever heroinomsetningen sammen med omsetningen på et større narkotikamarked, og peker mot at det finnes fleksibilitet mellom arbeidsoppgavene innenfor et større narkotikamarked.

Hvordan inngås kontakter i miljøet? Flere av de straffedømte forteller at heroinimporten blir styrt fra utlandet og at de personene som blir tatt i Norge ikke er hovedmennene. Videre forteller de straffedømte at bakmennenes makt over familien, både i opprinnelseslandet og i Norge, er så sterk at det er vanskelig for de arresterte å snakke åpent.

Politiinformantene forteller også at kontaktene i heroinimporten blir opprettet via slektskapsbånd, og at disse slektskapsbåndene binder den norske heroinomsetningen til den internasjonale heroinomsetningen.

Salgsnivået i datamaterialet gir et litt annerledes bilde av aktørenes valg av kontakter. Ingen av selgerne i dette datamaterialet hevder at de blir styrt av sine leverandører. På den ene siden er det rimelig å anta at selgerne står relativt fritt i forhold til sine leverandører, ved at de selv kan velge hvem de vil handle hos. Flere av selgerne fremhever at det er mange leverandører å velge mellom. Både tilgjengeligheten på heroin og dagens lave priser understøtter dette. På den andre siden kan selgerne bli underlagt sine leverandører nettopp fordi de kommer i en situasjon hvor de skylder leverandørene penger. Det er videre rimelig å anta at hvis selgerne er styrt av sine leverandører vil det kanskje være vanskelig å fortelle om det til en forsker. Politiinformantene understøtter heroinselgernes frihet i valg av leverandører, men sier også at enkelte ikke-etnisk-norske heroinselgere er underlagt sine familiemedlemmer som er deres faste leverandører.

Hva kjennetegner gode kontakter og hva er svik knyttet til? De straffedømte selgerne uttrykker alle et ideal om at den gode kontakten er en person som ikke tyster og holder avtaler. Samtidig tegner selgerne et bilde av et miljø og en handel som preges av at ingen kan stole på hverandre. Sviksituasjoner blir av de fleste straffedømte først og fremst forbundet med tysting. Andre sviksituasjoner som de straffedømte forteller om er det å bli lurt til å utføre enkelt arbeidsoppgaver, bedrageri i kjøps situasjonen, eller tyveri fra andre i rusmiljøet.

Politiinformantene forteller om hvor lett det er å få aktørene til å snakke. Politiet understreker at de i sitt narkotikarbeid jobber fra gateplan og oppover via ulike informanter i rusmiljøet. De straffedømte bedyrer alle sin egen evne til å holde tett under avhør, men de hevder at mange andre snakker under press fra politiet. Videre er de straffedømte opptatt av hvordan politiet spiller på svakheter i rusmiljøet ved å holde heroinavhengige innesperret før avhør, ved å hinte om hvem i miljøet som har tystet og ved å la noen faste tystere få selge uten at de blir arrestert. Politiinformantene bekrefter ikke disse arbeidsmåtene.

I hvilke situasjoner gis og mottas kreditt? Mellomnivåselgerne forteller at de kan få store heroinpartier (opp til 20 kg) på kreditt hos sine faste leverandører, og at dette er en lukrativ ordning for dem selv og

leverandørene. Politiinformantene fortalte at store heroinpartier ofte ble sendt til Norge på kreditt. Det ble dermed en strøm av heroin inn i landet og penger ut av landet, hevdet politiet. Både mellomnivåselgernes og politiinformantenes historier peker mot at store heroinpartier kan fås kjøpt på kreditt. Mellomnivå- og detaljistselgerne snakket om utbrett bruk av kreditt. Detaljistselgerne uttrykket størst skepsis til å få og gi kreditt. Politiinformanten var bekymret for utbrett bruk av kreditt på selgernivå fordi det ofte ledet til ”bråk” mellom ulike aktører som skylder hverandre penger.

I hvilke situasjoner blir vold benyttet? De straffedømte forteller om hyppig og brutal bruk av vold i narkotikamiljøet. To voldssituasjoner blir særlig trukket frem i intervjuene: Ved pengeinnkrevning og ved tysting. Det sentrale i voldshistoriene er betydningen av å statuere eksempler, og å oppnå adlydelse og respekt fra de andre aktørene. Volden blir av de straffedømte i hovedsak forbundet med interne prosesser i miljøet. Politiet forteller også om en økt bruk av vold internt i narkotikamiljøet. Men politiinformantene forbinder, i større grad enn de straffedømte, vold med ikke-etnisk-norske aktører med tidligere krigserfaring.

Hvordan foregår bruk og testing av heroin? De straffedømte snakker om to hovedmåter å teste heroin, enten injiseres eller røykes hele/halve brukerdoser. Kjøper kan selv utføre testingen eller benytte en testperson. Fordelen som trekkes frem av selgerne ved å bruke en testperson, er at de da kan være upåvirket og bevare kontrollen over situasjonen. Videre forteller de straffedømte om ulike måter å lukte, smake og varme opp heroinen for å teste den. Men de understreker at med disse metodene kan man ikke avgjøre heroinens kvalitet, kun om det er heroin eller lurestoff.

Politiinformantene snakker om de samme testmåtene, men fremholder at de fleste som omsetter større heroinpartier og driver med heroinimport ikke misbruker heroin. Dette sammenfaller til en viss grad med de straffedømtes historier. Det er ingen av kurérene, oppbevarerne eller mottakerne som forteller at de injiserer heroin. Samtidig snakker flere av informantene om et betydelig misbruk av narkotika, som røyking av opium hver dag. En av kurérene understreker også betydning av selv å kunne teste varene. Selv om enkelte av kurérene, oppbevarerne og mottakerne forteller om et betydelig rusmisbruk, forklarer de ikke seg selv eller sine illegale aktivitet i forlengelse av sitt rusmisbruk, slik detaljistselgerne gjør.

Er det fleksibilitet mellom arbeidsoppgavene i heroinomsetningen? De straffedømtes historier viser at det finnes en fleksibilitet mellom noen arbeidsoppgaver. Detaljistselgerne forteller at de har hatt andre arbeidsoppgaver som å være sjåfører, informasjonsharer og pengeinnkrevere, både før de begynte med salg og i tillegg til å drive salg. Samtidig forteller to av detaljistselgerne at de i perioder har fungert som mellomnivåselgere, hvor de hevder å ha omsatt større kvanta heroin. En av mellomnivåselgerne forteller at hans salgskarriere gikk kraftig opp og ned, og at han til tider har solgt heroin på gatenivå. Disse historiene peker mot en fleksibilitet knyttet til salgsoppgavene i heroinomsetningen.

Videre hevder både politiet og de straffedømte at selgere ikke lenger selv reiser til utlandet for å hente heroinen hjem for omsetning. Hovedargumentet er at ”enmannsbedriftene” er utkonkurrert på pris av andre aktører som kan ta inn større partier. Hvis det er slik at enmannsbedriftene er et historisk fenomen i den norske heroinomsetningen, kan det tyde på at heroinomsetningen i de øvre sjiktene er mer spesialisert og organisert enn ved andre typer narkotikaomsetning, mens salgsnivåene preges av fleksibilitet mellom posisjonene.

Er det fleksibilitet mellom enkelte arbeidsoppgaver i heroinomsetning og legal handel? Detaljistselgerne fokuserer på vanskelige oppvekstvilkår og egne ruskarrierer, og de forteller få historier om suksess innenfor andre samfunnsfelt enn i narkotikamiljøet. En konklusjon i flere studier av narkotikamiljøet er at kunnskap knyttet til bruk, kjøp og slag av narkotika vanskelig lar seg konvertere inn i andre samfunnsområder. Detaljistselgerne historier understøtter denne forståelsen.

Mellomnivåselgerne historier derimot, bryter med dette perspektivet fordi de fremhever suksess i både illegal og legal handel. Koblingen mellom illegal og legal handel er et fokuspunkt for studier av organisert kriminalitet. Politiets og de straffedømtes historier understøtter at enkelte som omsetter større heroinpartier og driver heroinimport også driver legal handelsvirksomhet. Videre forteller enkelte av de straffedømte om korruperte myndighetspersoner som er sentrale i heroinimporten. Denne formen for korrupsjon nevnes ikke i tilknytning til norske myndighetspersoner.

Hvilken motivasjon har aktørene for sine illegale handlinger? Det er også noen klare mønstre i informantenes historier når fokuset rettes mot deres

motivasjon for å bedrive heroinomsetning. Det som kjennetegner fortellingene til kurérene, mottakerne og oppbevarerne er betydningen av økonomiske vanskeligheter og bekymringer for hvorfor de har hatt befatning med heroin. Informantene ser dermed kurérvirksomhet og oppbevaring og mottak av heroin som alternative pengeinntjeningsveier. I disse historiene fremtrer to ulike posisjoner: De mannlige informantene vektlegger *forsørgelsesansvar* både for familie i hjemlandet og familie i Norge. Den kvinnelige kuréren forteller at hun er blitt lurt til oppgaven, med andre ord innehar kvinnen en *offerposisjon*. Det som i datamaterialet kjennetegner historiene til detaljistselgerne er at informantene forteller sine historier med utgangspunkt i egne ruskarrierer og trøblete oppvekstvilkår. I disse intervjuene fremkommer også to klare posisjoner: Den ene er: **”jeg begynte å selge heroin for å finansiere eget forbruk av heroin”** (*avhengighetsposisjonen*). Den andre posisjonen er: **”Vanskelig oppvekstforhold og eget rusbruk har ført meg hit”** (*offerposisjon*). I motsetning til detaljistselgerne, kurérene og oppbevarerne vektlegger mellomnivåselgerne sine materialistiske verdier og ønske om mye penger som motiver for at de begynte med heroinsalg (*entreprenørposisjon*). Entreprenørposisjonen er den av posisjonene som innebærer størst frihet for aktørene.

1 Innledning

*I'm waiting for my man
Twenty-six dollars in my hand
Up to Lexington, 125
Feel sick and dirty, more dead than alive
I'm waiting for my man*

*

*Her he comes, he`s all dressed in black
PR shoes and a big straw hat
He`s never early, he`s always late
First thing you learn is you always gotta wait
I'm waiting for my man*
(Utdrag fra "I'm waiting for my man", Lou Reed 1967)

Sangtekstutdraget over er hentet fra The Velvet Undergrounds første album fra 1967, som er en av rockehistoriens klassikere. Sangene handler om det å kjøpe heroin i Harlem, og heroinistens intense venting på heroinselgeren. I populærkulturen, og kulturen ellers, er heroinomsetningens aktører myteomspunnede skikkelser. I denne rapporten skildres noen av menneskene i heroinhandelen - hvordan de presenterer seg selv og hvordan de reflekterer rundt den illegale virksomheten sin. Beskrivelser av heroinselgere og -importørers liv og virke gir innblikk i en del av virkeligheten som ligger fjernt fra hverdagslivet til de aller fleste. Det er sterke historier informantene forteller fra sine liv, som har en allmennmenneskelig interesse. Studien bygger på 24 dybdeintervjuer med straffedømte i heroinsaker, to intervjuer av selgere i "det fri", og fem intervjuer med polititjenestemenn som har fulgt utviklingen av heroinmarkedet over tid.

Teoretisk plassering av prosjektet

Tidligere har fengselsintervjuer blant annet blitt brukt til å studere narkotikasalg generelt, men aldri heroinomsetning spesielt (jf. Bødal 1981). Forøvrig er det foretatt sparsommelig med forskning på narkotikaomsetningens aktører (importører, smuglere og selgere) både nasjonalt og internasjonalt. Det meste av både den internasjonale og den norske litteraturen, fokuserer på det nederste nivået i omsetningen av narkotika, nemlig gatesalget (se blant annet Lewis 1985, Dorn et al 1992, Ward og Pearson 1997, Lalander 2001, Frantzen 2001, May et al 2005, Sandberg og Pedersen 2006). De øvre sjiktene i narkotikaomsetningen er ikke studert i Norge, og internasjonalt finnes det også svært få slike studier

av dette sjiktet¹. Det unike i denne rapporten er at aktører fra både øvre og nedre sjikt i omsetningen presenteres (jf presentasjonen av utvalget).

Patricia Adlers (1985) etnografiske studie blant kokain- og cannabisselgere og -importører i USA er fortsatt nærmest enerådende som kunnskapskilde på de øvre sjiktene i narkotikaomsetningen. Et unntak fra dette er Damián Zaitch (2005) og hans flerårige feltarbeid blant colombianske kokainsmuglere og -selgere i Nederland. Fraværet av forskning på smuglere og importører av narkotika er i hovedsak knyttet til at feltene er vanskelig tilgjengelige, og at slike studier er forbundet med høy risiko for forskeren (jf. Adler 1985). Et alternativt metodisk inntak til studier av narkotikaomsettere, som denne rapporten også bygger på, er fengselsintervjuer. I England har Reuter og Hagga (1989) og Pearson og Hobbs (2001) foretatt slike intervjuer for å belyse øverste nivå i narkotikaomsetningen. I Sverige gjennomførte Brottsförebyggande rådet (2005) en studie av narkotikamarkedet basert på en rekke strafferettslige kilder (dommer, politidokumenter, fengselsintervjuer, politiintervjuer m.m). Sentralt i de nevnte studiene er beskrivelser av ulike arbeidsoppgaver som løses ved narkotikaomsetning, fleksibiliteten mellom ulike arbeidsoppgaver, hvordan disse arbeidsoppgavene er organisert i forhold til hverandre, og om organiseringen har en flat eller hierarkisk struktur. I de etnografiske studiene gis det i tillegg skildringer av aktørenes forhold til narkotika, penger, tillit, vold og kreditt, samt disse faktorenes innvirkning på omsetningen. I denne rapporten belyses alle disse temaene.

Det finnes en relativt omfattende litteratur om økonomiske aspekter ved narkotikamarkedet, med fokus på blant annet pris og prisutvikling, og hvordan prisen på narkotikaen innvirker på forbruket (se blant annet Reuter og Kleiman 1986, MacDondal og Pyle 2000, Bretteville-Jensen 2005). Selv om denne studien inneholder informasjon om utviklingen av prisen på heroin, og stedvis opplysninger om heroinens pris på ulike nivåer i omsetningskjeden, er den ikke en økonomisk studie av heroinmarkedet. Oppsummert er denne rapporten et bidrag til den kriminologiske og sosiologiske forståelsen av heroinomsetningen.

¹ Geoffrey Person og Dick Hobbs (2001) oppsummerer denne litteraturen til å bestå av kun sju studier globalt.

Prosjektets formål og problemstillinger

SIRUS ønsket å finne ut av hva aktører som soner heroindommer kunne og ville fortelle om sine liv og sine erfaringer fra innførsel og salg av heroin, og derigjennom belyse spørsmål knyttet til heroinomsetningens organisering og utvikling. Prosjektets hovedformål er å gi beskrivelser av aktørene i heroinomsetningen og arbeidsoppgavene de løser². Sentrale problemstillinger i denne sammenheng er: Hvordan rekrutteres aktørene til den illegale virksomheten? Hvordan inngås kontakter i heroinomsetningen? Hvilke motiver har aktørene for sine illegale handlinger? Hva kjennetegner gode kontakter og hva er svik knyttet til i heroinomsetningen? I hvilke situasjoner gis og mottas kreditt? I hvilke situasjoner blir vold benyttet, og hvordan foregår bruk og testing av heroin blant aktørene? Er det fleksibilitet mellom arbeidsoppgavene i heroinomsetningen? Og er det fleksibilitet mellom enkelte arbeidssoppgaver i heroinomsetningen og den legal handelen?

For å sette historiene som de straffedømte forteller inn i en større sammenheng vil også noen sentrale trekk i utviklingen av heroinomsetningen belyses. Historien om hvordan heroinalgs- og smuglingsmoduser har utviklet seg over tid har ikke tidligere blitt beskrevet i norske studier. Både politiinformantenes historier og de straffedømtes fortellinger vil danne utgangspunktet for kapitlet. Men hovedfokus i disse beskrivelsene er politiintervjuene. I denne sammenheng er blant annet disse spørsmålene sentrale: Hvilke etniske grupperinger har vært sentrale aktører i hvilke tidsperioder, og hvilke smuglings- og salgsmoduser har vært operative til ulike tider?

Gangen i rapporten

I kapittel to redegjør jeg for studiens metodiske fremgangsmåte. Gitt prosjektets eksplorerende design, vil de metodiske refleksjonene bli viet en relativt stor plass i denne rapporten. Hovedfokuset i kapitlet er rettet mot mulig kunnskapsutvikling i forlengelse av fengselsintervjuene. Først presenteres og vurderes utvalget. Deretter diskuteres de metodiske utfordringene gjennom drøfting av følgende spørsmål: Hvorfor ville de

² Denne rapporten inngår i et større forskningsprosjekt, hvor de beskrivelsene som her gis av heroinomsetningens aktører skal analyseres i lys av sosiale teorier om makt og identitet. I det videre arbeidet er det dermed konstruksjonen av aktørenes selvforståelse og selvpresentasjon som står i fokus. I denne rapporten er det beskrivelser av deres historier som presenteres.

innsatte³ snakke med en forsker? Hva var rammen for intervjuene? Hvordan posisjonerte forsker og informant seg i forhold til hverandre? I tillegg presenteres anonymiserings- og analysestrategier. Til slutt i kapitlet beskrives og vurderes politiintervjuene som kunnskapskilde.

I kapittel tre belyses hovedtrekk i utviklingen av heroinomsetningen med fokus på Oslo sett fra både politiinformantenes og de straffedømtes perspektiv. Temaene det her legges vekt på er hvordan smugling, distribusjon og salg har endret seg over tid. Hvert tiår fra 1970 og frem til i dag blir beskrevet hver for seg.

I kapittel fire belyses dagens heroinomsetning ved å presentere informantene etter de arbeidsoppgavene som de løser i heroinomsetningen. Det styrende i denne fremstillingen er de straffedømtes egenplassering, det vil si arbeidsoppgavene de selv legger vekt på at de løste. Fire ulike arbeidsoppgaver beskrives: Kurérervirksomhet, mottaksvirksomhet og oppbevaring, mellomnivåsalg og detaljistsalg. Under hver av arbeidsoppgavene gis skildringer av følgende tema: De straffedømtes vei inn i heroinomsetningen, deres motivasjon og deres ulike rekrutteringskanaler. Videre beskrives de straffedømtes kontakter og plassering i nettverk, med vekt på relasjoner til kunder og leverandører. De straffedømtes bruk og testing av heroinen belyses også.

I kapittel fem drøftes prosjektets problemstillinger (se side 17) ut i fra både politiinformantenes og de straffedømtes historier. Disse fortellingene kontrasteres også mot tidligere studiers funn.

³ I denne rapporten omtales informantene som innsatte, fanger, straffedømte, kurérer, mottakere og oppbevarere, mellomnivåselgere og detaljistselgere. Disse betegnelsene viser da ikke til alle innenfor disse kategoriene, men til informantene i utvalget.

2 Metode

Den ideelle metodiske tilnærmingen for å belyse denne studiens problemstilling ville være den etnografiske, der forskeren gjør sine studier blant aktørene som driver med heroinsalg og import. Heroinomsetning foregår i lukkede miljøer som preges av hemmeligholdelse og sterke lojalitetsstrukturer (jf. Adler 1985 og Zaitch 2002). Dette betyr at disse feltene er vanskelig tilgjengelige for forskere. Samtidig hefter det betydelige etiske og sikkerhetsmessige forbehold ved feltarbeid innenfor disse miljøene. Gitt disse begrensningene gir kvalitative fengselsintervjuer med straffedømte i heroinsaker ett alternativt empirisk inntak til et felt som er vanskelig tilgjengelig. Imidlertid byr de valgte kildene på noen utfordringer.

I utgangspunktet var målsetningen med prosjektet å analysere heroinmarkedet i Norge og dets utvikling over tid. Dette er en noe ambisiøs målsetting gitt kildene som benyttes i denne studien. For det første hviler hovedinformasjonen i denne studien på kilder som har vært i politiets søkelys (24 fengselsintervjuer). Det er rimelig å anta at en del av heroinomsetningen i Norge ikke er kjent for politiet og rettsvesenet, og at en kartlegging av den totale heroinomsetningen også burde omfatte kilder som ikke har vært i kontakt med politiet (for mørketalldiskusjon se Høigård 1997). For det andre byr alle de valgte kildene på tolkningsproblemer, fordi de er generert innenfor den strafferettslige konteksten, og gir dermed ingen direkte tilgang til hvordan heroinomsetning foregår. En parallell debatt til dette er diskusjoner knyttet til bruk av kriminalstatistikken: Kan denne benyttes til å trekke slutninger om kriminalitetsnivået i samfunnet eller skal statistikken tolkes som en indeks over politiets arbeid og prioriteringer (jf. Høigård 1997 og Olaussen 1996). Med denne studiens eksplorerende karakter og i og med at fengselsintervjuer ikke tidligere har blitt benyttet til å belyse heroinomsetning, vil prosjektets metodiske utfordringer bli viet stor plass i denne rapporten.

2.1 Beskrivelse og vurdering av utvalget

Studien består av 26 dybdeintervjuer med heroinselgere og -importører. Av disse er 24 intervjuer med straffedømte som soner heroindommer og to av intervjuene er med heroinselgere som er ute i ”det fri”. Fengselsintervjuene er foretatt ved fire ulike fengsler i østlandsområdet. Det er fem kvinner og 21 menn i utvalget. 13 av informantene er norske og 13 er av en annen etnisk opprinnelse. I kapittel fire vil jeg presentere de intervjuede etter hvilke arbeidsoppgaver de utfører på heroinmarkedet.

Her følger en kort redegjørelse for hvordan informantene er plassert i forhold til arbeidsoppgaver: Det er to sjefer representert i utvalget, de er begge menn av utenlandsk opprinnelse. Videre er det tre kurérer, en kvinne og to menn, alle tre av utenlandsk opprinnelse. Det er også fire mottakere og oppbevarere i utvalget, de er alle menn med utenlandsk opprinnelse. Av selgere er det fire mellomnivåselgere, alle er menn og en er etnisk norsk. Den største kategorien er detaljistselgerne som utgjør tolv informanter, hvorav fire er kvinner. Blant detaljistselgerne er det kun én informant som ikke er etnisk norsk. En etnisk norsk heroinselger blir presentert i kapittel tre som en pioner, fordi han har vært aktiv selger siden 1970-tallet.

I tillegg til de straffedømte har jeg også intervjuet fem polititjenestemenn som har fulgt utviklingen av heroinmarkedet. Jeg kommer tilbake til politiintervjuene senere i metodekapitlet.

Tabell 1 Utvalget etter kjønn, etnisitet og arbeidsoppgaver.

	Kvinne	Mann	Etnisk norsk	Ikke etnisk norske
Sjef	0	2	0	2
Kurér	1	2	0	3
Mottaker og oppbevarer	0	4	0	4
Mellomnivåselger	0	4	1	3
Detaljistselger	4	9	12	1
Pioner	0	1	1	0
Politi	0	5	5	0

To av informantene er, som nevnt, intervjuet ute ”i det fri”. Begge disse er også kjent for politiet da de begge tidligere har vært arrestert for narkotikalovbrudd. Informantene ble vervet via en SIRUS-undersøkelse blant sprøytemisbrukere ved sprøyteutdelingen i Oslo (se Bretteville-Jensen 2005). Intervjuene ble foretatt i SIRUS sine lokaler etter inngått avtale. De påfølgende metodiske refleksjonene i avsnittene 2.1.2 til 2.1.9, er også relevante for disse intervjuene.

De metodiske refleksjonene vil dreie rundt følgende spørsmål: Hvilken rolle kan og bør forsker ta i feltet? Og hvilke konsekvenser kan ulike forskerroller ha for kunnskapsutviklingen?

Spørsmålet om forskers forhold til feltet er ikke noe nytt innenfor samfunnsvitenskapen, men har klare uttrykk i debatten om realisme og relativisme, og i den feministiske kritikken av den positivistiske forskningstradisjon (se blant annet Smith 1987, Haraway 1988, McDowell 1992, Fog 1994, Haavind 1994, Widerberg 1995, Læggran 2005 m flere)⁴. Intervjusituasjoner er settinger hvor forsker og informanter hele tiden konstruerer bilder av seg selv og hverandre (Jf McDowell 1992). Hva informantene forteller til forsker er dermed avhengig av hvilken posisjon forsker får og tar i feltet. Refleksjon over forskerposisjon erstatter en søken etter det autentiske og virkelige virkeligheten, innenfor denne forskningstradisjonen. Et slikt utgangspunkt på et forskningsfelt som er nært vevd sammen med en strafferettslig praksis, byr på helt spesielle utfordringer. Dette fordi kjernevirksomheten innenfor de strafferettslige praksiser handler om etablering av fakta og konkrete hendelsesforløp for å avgjøre om disse er brudd på våre rettsregler. I det neste ønsker jeg å utdype hva informantene forteller og hvordan dette skal tolkes ved å drøfte følgende spørsmål: Hvorfor ville de innsatte snakke med en forsker? Hva var rammene for intervjuet? Hvordan snakket informantene og forsker sammen? Hvordan posisjonerte forsker og informanter seg i forhold til hverandre?

2.1.1 Hvorfor ville de innsatte snakke med en forsker?

I nasjonal og internasjonal litteratur som bygger på intervjuer med innsatte i fengsler argumenteres det for det enkle med å verve informanter (Johansen 2004, Brantsæter 2001, Hanoa 2000, Pearson og Hobbs 2001). De innsatte ønsker ofte besøk, har et behov for å snakke og ønsker alt som kan bryte med monotonien i fengselshverdagen velkommen. Dette aspektet er det rimelig å tro har spilt inn på informantenes villighet til å treffe meg og la seg intervju.

⁴ Diskusjonen knyttet til forskers forhold til feltet har sine røtter i hermenautikken (Heiddeger 2005 (1927), Gadamer 2005 (1960)). Grunnprinsippet i hermenautikken er at verden er avhengig av min tolkning av den, men min tolkning av verden er også avhengig av verden. Gadamers (1990 (1960)) grunntese er at å forholde seg til språket er å forholde seg til verden. Den feministiske kritikken er dermed rettet mot kravet om nøytralitet og distanse til forskningsobjektet, og hvor kunnskapsprosessen ikke problematiseres i det endelige produktet.

Selve vervingsstrategien kan også ha hatt betydning for hvorfor de innsatte ønsket å snakke med en forsker. For å utføre intervjuer i norske fengsler må det søkes tillatelse via kriminalomsorgen regionalt (Politi- og justisdepartementet 2005). Jeg søkte derfor de aktuelle regionene, og derigjennom de aktuelle fengslene, om tillatelse til å utføre intervjuene. I søknaden ga jeg en beskrivelse av prosjektets problemstilling og formål, samt ba om hjelp til å ta kontakt med innsatte som sonet lange heroindommer og som kunne være villig til å la seg intervju. Når tillatelsene ble gitt av kriminalomsorgen, var det dermed kontaktpersonen på hver avdeling i de ulike fengslene som tok direkte kontakt med de straffedømte og spurte dem om deltakelse. Dette kan ha medført at fangene følte forventninger eller eventuelt press om at de burde stille opp og vise seg samarbeidsvillige. For å demme opp mot dette understreket jeg i forkant av alle intervjuene at intervjuet var frivillig og at informantene når som helst kunne trekke seg uten å begrunne det nærmere. I denne sammenheng fulgte jeg retningslinjer gitt av Norsk Samfunnsvitenskaplig Datatjeneste (se NSD 2005).

Et annet aspekt ved å verve informanter med kriminalomsorgen som ”mellommann”, og med forsker helt avskåret fra de innsatte, er at dette kan åpne for misforståelser⁵. Selv om jeg hadde sendt skriftlig informasjon til både fengselspersonalet og til de innsatte om hva som var mitt fokus og mine ønsker knyttet til intervjuet, var noen informanter dårlig- og/eller feilinformert om både forsker og prosjekt. Få straffedømte hadde lest noe skriftlig informasjon. Flere av fangene lurte på hvorfor akkurat de var blitt spurt om å delta. En innsatt trodde han skulle snakke med sin advokat, en annen trodde jeg var et besøk fra justisdepartementet som han hadde ventet lenge på. Selv om de grove misforståelsene er unntakene i materialet, begynte jeg alle intervjuene med å presentere meg selv og fortelle om prosjektet, hvordan jeg hadde gått frem for å få kontakt med dem, hvilke andre kilder som jeg benyttet, og hva som var hovedfokus. Videre understreket jeg både frivillighets- og anonymitetsaspektet ved prosjektet. Det var ingen av informantene som trakk seg fra intervjuet. Men noen fanger understreket allerede på dette tidspunktet i intervjuet at de ikke visste noe om heroinomsetning, utover sin egen straffesak. De hevdet videre at de var blitt lurt eller tvunget inn i heroinomsetningen eller

⁵ Samarbeidet med kriminalomsorgen har i sin helhet vært svært blandet, fra et særdeles godt og velfungerende samarbeid ved ett fengsel, til avvisning av prosjektet ved et annet fengsel. Poenget her er at når forsker er plassert på utsiden av et lukket system, er det helt avgjørende å treffe en person på innsiden som har interesse for prosjektet, tid og ikke minst makt til å tilrettelegge for intervjuene. Ved ett av fengslene fikk jeg en slik kontaktperson.

dømt på feil grunnlag (indisier). Andre innsatte sa de gjerne ville fortelle sine historier hvis det kunne hjelpe andre.

Jeg spurte også flere av de straffedømte mot slutten av intervjuet om hvorfor de hadde valgt å fortelle sine historier. Felles for svarene var at de understreket etableringen av en nærhet og fortrolighet til meg som forsker. I den kvalitative metodelitteraturen vektlegges etablering av nærhet til informantene som en forutsetning for gode intervjuer (Kvale 1989 og 1997, Widerberg 1995, Patton 1990). Selv om jeg ikke opplevde alle intervjuene som like nære eller like fortrolige, vil jeg i det neste reflektere videre over intervjusituasjonen og relasjonen mellom fangene og meg, og dens konsekvenser for kunnskapsproduksjonen.

2.1.2 Hva var rammene for intervjuet?

Jeg var alltid alene med de straffedømte under intervjuet, og vi satt innelåst på besøksrommet i de ulike fengslene. Besøksrommene varierte noe i størrelse og utforming, men jeg prøvde alltid å bli sittende rett overfor fangene, slik at jeg kunne se direkte på dem. Etter samtykke fra informantene tok jeg opp intervjuet på bånd⁶. Intervjuene varte fra to til fem timer, med et gjennomsnitt på tre timer. Alle intervjuene utenom to ble foretatt på norsk. Disse to intervjuene forgikk på engelsk. De ikke-etnisk norske informantene hadde i hovedsak både gode norsk- og engelskkunnskaper og intervjuene forløp uten språkproblemer.

De innledende rundene i intervjuet ble, som tidligere nevnt, brukt til å sette rammene for samtalen. I denne innledningen var jeg opptatt av å balansere en overlegen posisjon, mot en underlegen posisjon. På den ene siden kom jeg inn i intervjusituasjonen i en overlegen posisjon som fri, ustraffet, ordentlig og straight. Informantene derimot satt fengselet, var straffet, kriminelle og avvikende. På den andre siden opplevde jeg i utgangspunktet en underlegenhet fordi det var jeg som etterspurte noe: kunnskap om et hemmelig og lukket illegalt marked. De straffedømte hadde dermed kontroll over informasjonen, en posisjon de var godt kjent med fra utallige politiavhør. Og selv om jeg etterstrebet avstand til politiavhøret gjennom å stille andre typer spørsmål enn politiet (ikke hvem, hva eller hvor, men hvordan), opplevde jeg en varhet hos samtlige fanger. Samtidig opplevde jeg dem som mentalt sterke, kvikke og

⁶ Fire informanter ønsket ikke samtalen tapet, jeg noterte litt under intervjuet og skrev intervjuet ut, i sin helhet i etterkant.

kontrollerende. Helt fra starten av intervjuet gikk jeg derfor direkte og åpent ut med hva jeg var opptatt av: heroinomsetning. Samtidig var det viktig for meg å fremstå som nysgjerrig på deres historier, samt opptre som lite fordømmende.

Når jeg snakket mye innledningsvis gav jeg også fangene en mulighet til å vurdere meg og min troverdighet. På dette tidspunktet av intervjuet opplevde jeg samtlige innsatte som på vakt og noen som direkte mistenksomme. Flere fanger satt tilbaketrukket med armene i kors og stirret på meg med intense og gjennomtrengende blikk, som jeg tolket som: ”Hvem er du?” og ”Hva vil du?”⁷ De straffedømte var kjent med å være i situasjoner hvor de vurderer andres troverdighet, og de fleste snakket etter hvert mye om betydningen av å være gode menneskekjennere for å drive illegal virksomhet (se også Adler 1985, Zaitch 2002, Johansen 2004, BRÅ 2005). En skjult agenda eller lurespørsmål fra min side, ville trolig ha blitt avslørt med en gang, og kunne ha medført at de innsatte trakk seg.

2.1.3 Hva ville informantene snakke om? – Aktørstyrte intervjuer

I forberedelsene til intervjuene hadde jeg utarbeidet en detaljert intervjuguide. Temaene i intervjuguiden var inspirert av tidligere forskning på organisert kriminalitet og illegale markeder og berørte tema som generelle trekk ved heroinmarkedet, generelt om innførsel av heroin, arbeidsoppgaver og verdier, kontakter og relasjoner på heroinmarkedet, tillit og etablering av troverdighet, stress, penger, svik og vold. I møte med den første straffedømte ble det imidlertid klart at han hadde sin egen agenda for hva, og hvordan, han ville snakke. Han ville som han selv sa det, ”fortelle sin historie”. Jeg lot derfor intervjuguiden ligge og lot informantene få slippe til med sine stemmer og sine historier. Selv om det er et trivielt poeng vil jeg understreke at alle informantene fortalte sine historier med utgangspunkt i sine nære og sentrale relasjoner. At de straffedømte slapp til med sine historier betydde ikke at jeg slapp fokus på temaene i intervjuguiden: Jeg lot informantene få snakke og stilte oppfølgingsspørsmål i tråd med den opprinnelige guiden. I løpet av intervjuene ville de fleste temaene i intervjuguiden derfor bli dekket, men intervjuene ville til en viss grad foregå på fangenes premisser.

⁷ Denne innledende mistenksomheten og motstanden hos de innsatte kan selvsagt også henge sammen med at de hadde fått lite forhåndsinformasjon.

Etter å ha lagt fra meg intervjuguiden, forsøkte jeg å justere meg inn mot fangenes taleform og væremåte ved å benytte deres begreper og ta tak i det de fortalte meg. Dette fikk også betydning for om jeg var svært konkret i spørsmålene eller om jeg i språkbruken benyttet mer generelle vendinger. Michael Patton (1990) skiller mellom "indigenous concepts" og "sentizing concepts". Med "indigenous concepts" menes de betegnelser og kategorier som informantene selv bruker. "Sentizing concepts" kan derimot beskrives som de betegnelser og kategorier som forskeren bringer med seg til feltet. Ved å benytte "indigenous concepts" i intervjusituasjonen ønsket jeg å etablere nærhet til informantene. Konkret betyr det at jeg brukte ord som "bøffing", "dop", "kødding", "jævlig", "blåse" osv, og holdt meg unna et formelt språk og vitenskaplige begreper som kunne skape distanse i intervjusituasjonen. Kvalitative intervjuer gir den fleksibiliteten og smidigheten jeg anser som helt nødvendig for å gjennomføre denne type intervju.

2.1.4 Hvordan posisjonerte informantene og forsker seg i forhold til hverandre?

Posisjonering handler om å reflektere over hvordan sider ved forskeren som kjønn, etnisitet, alder, seksualitet og sosial og økonomisk status kan ha innflytelse på hva slags kunnskap man får, og dermed på hva slags kunnskap som produseres (jf. Haraway 1988, McDowell 1992, Widerberg 1995). I utgangspunktet er det attributter ved meg som skaper stor distanse til informantene. Jeg er kvinne, universitetsutdannet, ustraffet og norsk. Gitt utvalgets sammensetning blir det et viktig spørsmål om og hvordan jeg etablerte kontakten med informantene.

2.1.5 De mannlige informantene

21 av 26 informanter var, som tidligere nevnt, menn, og i diskusjoner om hvordan kontakten med informantene ble etablert, blir det et tema at jeg var kvinne som i hovedsak intervjuet menn. Kristin Hanoa (2000) og Marianne Brantsæter (2000) har begge intervjuet mannlige innsatte, og har tematisert den vanskelige balansegangen mellom hva som er en vennlig, imøtekommende og humoristisk tone og hva som nærmer seg flørt. Hanoa (2000) hevder videre at i sine intervjuer med straffedømte for grove ran, ville intervjuene uten en form for flørt ha avsluttet før de begynte.

Erving Goffmans (1992) analyser viser hvordan aktører benytter ulike selvpresentasjoner og inntrykkskontroll med et ønske om å frembringe bestemte bilder hos andre på hvem man er. Som en del av min inntrykkskontroll og selvpresentasjon, var jeg i forberedelsene til intervjuene opptatt av å nedtone meg selv som kvinne. Jeg valgte klær som ikke fremhevet det feminine; store strikkegensere, mørke bukser, hår i hestehale, små smykker og ingen sminke. I enkelte av intervjuene valgte jeg også å bruke briller, selv om jeg har vært kontaktlinsebruker i årevis. Med disse strategiene ønsket jeg å fremheve at jeg var i situasjonen som forsker og ikke som privatperson. I følge Goffman (1992) henger begrepene selvpresentasjon, inntrykkskontroll og situasjonsdefinering nært sammen. Ved å nedtone de feminine aspektene definerte jeg i utgangspunktet intervjusituasjonen som en kontekst hvor disse aspektene ikke skulle tillegges betydning.

Likevel erfarte jeg at flørten eller den lette tonen ble en del av intervjuet. Ved å tematisere flørt bringes forskers private rom inn i intervjusituasjonen. At flørten i intervjusituasjonen har blitt tematisert innenfor fengselsforskning har også en institusjonell (strukturell) side. Informantene sitter innesperret, og de har således ikke muligheten til normal kontakt med det annet kjønn eller seksuell omgang. Flørten kunne ha både en eksplisitt og en implisitt form. De eksplisitte uttrykkene for flørten handlet om at fangene i sine selvpresentasjoner ønsket å gjøre inntrykk. De straffedømte brukte og fikk mye plass til å fortelle om hvor flinke de hadde vært (se side 51), hvor smarte de hadde vært (se side 75, 103), hvor morsomme de var (se side 70, 71, 103), hvor mye penger de hadde tjent (se side 75, 79) og hvor sterke og tøffe de var (se side 81, 88, 97). Noen innsatte valgte svært dramatiske fremlegginger av historiene sine, med finurlige dramaturgiske virkemidler. Andre fanger brukte humor og selvironi, og fortalte skrøner og røverhistorier.

De mer implisitte, og kanskje underbevisste, uttrykkene for flørten var ikke-verbale, og knyttet til informantenes kroppsspråk, måten de satt på, brukte øyne og smil. Et eksempel på dette var de straffedømte som lente seg fremover og mot meg, når de fortalte noe fortrolig. Et annet eksempel var når en av de innsatte sakte og metodisk rullet opp skjorteermene og viste frem sine pene underarmer, mens han fortalte følgende historie:

”Du kan jo si at min kriminelle karriere startet da jeg var fire år og faren min dyttet meg inn igjennom en lufteventil, for at jeg skulle løpe rundt og låse opp inngangsdøra for han”.

Jeg fulgte opp og oppmuntret til den gode tonen eller flørten i intervjuet med blikkkontakt, bekræftende smil og latter. Samtidig holdt jeg fokus og gjenvant kontroll på intervjuet når jeg opplevde at det fløt for mye ut. Enten stoppet jeg opp, og sa at jeg hadde behov for å oppsummere litt før vi gikk videre, eller så kunne jeg si at ”dette var sannelig artig, men det jeg er nysgjerrig på er...?”

Et sentralt aspekt ved informantenes historier er at de er fortalt innenfor konteksten av møte mellom en kvinnelig forsker og mannlige informanter. Innenfor både antropologiske og feministiske forskningspraksiser har forskerne vært opptatt av hvordan kunnskapsproduksjonen er kjønnsavhengig (Haugen og Holterdal 1984, Widerberg 1995, Kippe 2006, m.f.). Et hovedpoeng i disse tekstene er at kvinner får frem en annen type kunnskap enn menn og vice versa. Et slikt kjønn tema i intervjuene kan være de straffedømtes vektlegging av sine nærmeste relasjoner, og hos de mannlige fangene deres relasjoner til foreldre, kvinner og barn. Flere av de mannlige informantene snakker inderlig om relasjonene til sine foreldre, barn, koner, kjærester og mødre, og også om disse relasjonenes betydning og innvirkning på deres aktiviteter på heroinmarkedet. Et eksempel på dette er fanger som benytter forsørgeransvaret som motivasjon for at de begynte med illegal handel. Et annet eksempel er innsatte som forteller om de moralske dilemmaene de stod i når de skjulte sine illegale aktiviteter for sine kjærester eller koner, og/eller satte sine nærmeste i farlige situasjoner. Sentralt i disse historiene er at de mannlige informantene ønsker å fremstå som omsorgsfulle og gode kjærester, ektemenn og fedre. Poenget her er at når disse temaene blir fremtredende i intervjuene, kan det være et resultat av den gode tonen i intervjuene og at informanten snakker med en kvinnelig forsker.

Jeg opplevde flere av intervjuene som svært gode og fortrolige, samtidig er det selvsagt grenser for hvor god kontakt forskeren kan få til sine informanter innenfor rammene av enkeltstående intervju. Likevel vil jeg hevde at jeg fikk overraskende god kontakt med enkelte av de innsatte. For å illustrere dette vil jeg sitere en straffedømt som soner en lang dom for heroinomsetning. Han er av utenlandsk opprinnelse og i slutten av trettiårene. Fangen forteller her om hvordan han opplever soningen, men jeg vil argumentere for at den sårbarheten han i dette sitatet eksponerer, ikke ville vært mulig for han å uttrykke hvis han ikke hadde opplevd intervjusituasjonen som trygg og fortrolig.

”Det å ikke vise svakhet er første, og til tider eneste, prioritet. Jeg står heller over mat en dag, og later som jeg sover, dersom jeg er rød i øynene etter å ha grått. Jeg røper aldri med en mine om jeg er ovenpå eller deprimert. Utad holdt jeg den samme tøffe masken dag ut og dag inn, uke etter uke, måned etter måned”.

Selv om det er ulike typer maskuliniteter representert blant de mannlige informantene, peker sitatet over også mot en type maskulinitet hvor kontroll over følelser står helt sentralt (jf. Cornnell 1995). Den mest fremtredende maskuliniteten blant de mannlige informantene kan beskrives på følgende måte: Det helt sentrale er å ikke vise sårbarhet, men å ha en sterk tro på styrke (fysikk) og intellekt (smartheit). Redsel er dermed knyttet til å miste ansikt (maske) eller å bli eksponert som følsom. Når mannen viser sårbarhet og svakhet åpner han opp for å la seg utbytte, og kanskje enda mer avskrekkende, for å fremstå som dum eller naiv. Å opptre tillitsfullt blir dermed det samme som å opptre naivt eller som dum. Videre har alle rett til å utbytte og bruke det til sin fordel, hvis andre er dumme nok til å vise sine svakheter. Aspektene som jeg her tolker i lys av aktørenes maskulinitetsprosjekter vil senere i rapporten også knyttes an til de sosiale strukturene i rusmiljøet (se side 91, 92).

2.1.6 Den hardeste stål! Og aktorposisjonen

Et tema som kom tidlig opp i intervjuene var hvordan jeg skulle forholde meg til innsatte som hevdet at de ikke visste noe om heroinomsetning, men som ønsket å snakke om sin straffesak. Ofte med en fortelling om hvordan de var blitt lurt inn i heroinomsetningen eller dømt på feil grunnlag. Et kjennetegn ved disse intervjuene var at jeg ble invitert inn i deres historie på en måte som jeg har valgt å kalle: Den hardeste stål! Michael Schwalbe og Michelle Wolkomir (2001) argumenterer for at intervjusituasjonen med en mannlig informant og en kvinnelig forsker kan oppfattes både som en mulighet, ved at informanten får presentere seg som han selv ønsker, men også som en trussel, i og med at intervjueren har kontrollen over situasjonen ved å stille spørsmål, og dermed ikke bare bekrefter mannens presentasjon av seg selv. Ved å være aktiv og pågående under intervjuet, forsøker enkelte mannlige informanter derfor å opprette en form for kompensatorisk kontroll for på denne måten å ivareta sin maskulinitet. Alle intervjuene med straffedømte menn bærer i seg denne ambivalensen mellom mulighet og trussel. Sterkest og klarest kom den dog til uttrykk i de intervjuene jeg har valgt å kalle ”den hardeste stål”. Før jeg utdyper denne posisjonen vil jeg beskrive åpningen til et slikt intervju. Mannen var i slutten av 40-årene og sonet en lang dom. Slik beskrev han

seg selv: ”Politiet sier jeg er en stor mafiaboss, men jeg er en enkel pallemaker fra X (Øst-Europa)”.

Fangen sitter allerede i besøksrommet når jeg kommer inn. Han sitter ytterst på sofaen, fremoverbøyd, med albue lent på lårene og med et gjennomtrengende blikk som nagler meg til veggen. Slik han sitter og ser på meg, får jeg følelsen av at han er på sprang ut i rommet. Jeg blir nervøs av blikket hans og snur meg vekk fra han og mot fengselsbetjenten som følger meg inn. Betjenten ser over hodet mitt og bort på den innsatte, og sier til meg: ”Du skulle ha hatt en alarm, skulle du ikke?” Jeg sier nei takk til alarmerne, fordi jeg tenker at å be om alarm etter at jeg har sett hvem jeg skal intervju, vil være å vise at jeg er redd for han. Intervjuene kan kun fungere med tillitt, noe mitt behov for en alarm ikke akkurat ville bygge opp under. Jeg ser fengselsbetjenten lukke og låse døra, og står fortsatt med ryggen mot informanten. Dermed trekker jeg pusten dypt før jeg snur meg. Jeg smiler mot han og strekker ut hånda for å hilse. Fangen fortrekker ikke en mine og tar ikke imot hånden min. Inne i meg tenker jeg: ”Herregud, dette blir et tøft intervju. Hvordan skal jeg finne en vei inn her?”(Feltnotater 2006)

Dette ble ett av mine tøffeste intervjuer, med fangens åpenbare motstand og mistenksomhet. Det som reddet det var at vi etter hvert fant frem til humoren. Den straffedømte hadde en rå, men treffende og intelligent humor. Han fortalte sin historie, om hvordan han var blitt blandet inn i en straffesak og dømt på indisier. Formen han benyttet var at han ville fortelle sin historie, stoppe opp, og stille spørsmål av typen: ”**tror du meg?**” eller ”**hva tror du på av det jeg forteller?**” Intervjuene artet seg nærmest som en mental konkurranse hvor min posisjon ble å finne hullene i hans historier. Oppfølgingsspørsmålene var av typen: ”**Kan det ha skjedd på denne måten? Hvordan fikk du dette til konkret? Hvis X så Y?**”

Steinar Kvale (1989, 1997) viser hvordan forskeren kan bygge analysen inn i selve intervjusituasjonen, ved at hun prøver å klargjøre informantens mening med ulike utsagn. En slik fremgangsmåte betyr at spørsmål og temaer som tas opp i intervjuet gjennomgår en kontinuerlig validering, hvor forsker går inn i en dialog med informant og forelegger sine tolkninger for denne i intervjusituasjonen. Kvale (1989,1997) deler denne tolkningen i tre ulike nivåer. Det første nivået beskrives som en form hvor forsker etablerer om hun har forstått informanten på en riktig måte. Det andre nivået handler om at forsker forelegger informantens tolkninger på et ”common sense” eller fornuftsplan. Og det tredje nivået beskrives som et nivå hvor forsker bringer inn ulike teoretiske fortolkninger for validering.

I lys av Kvaless ulike fortolkningsnivåer utfordret jeg denne straffedømtes historie, og andre informanter i tilsvarende intervjuer, først og fremst på et fornuftsplan (common sense), ved å lete etter logiske brister i fortellingen. Deretter konfronterte jeg informantene med disse. De straffedømte vurderte meg etter hvor kvikk og god jeg var til å finne hullene i historiene deres, og anerkjente de gode utfordringene. Et hovedpoeng her, som jeg senere vil diskutere i dybden, er at dette fornuftsplanet ikke er tatt ut av løse luften men er nært knyttet til den strafferettslige praksisen. Posisjonen jeg inntok i disse intervjuene lignet svært mye på en aktors rolle. En av disse straffedømte hadde også en spesiell interesse av å prøve ut det rettslige forsvaret sitt. Han hadde anket saken sin fra tingretten til lagmannsretten og ventet på å få den opp på nytt.

Et annet aspekt ved disse intervjuene var at jeg åpnet opp for å motta mye sinne og frustrasjon. Disse straffedømte uttrykte ofte sterkt sinne og mye frustrasjon mot politiet, rettsvesenet og norske myndigheter. Det sinnet og den frustrasjonen de uttrykte var ikke rettet direkte mot meg som person, men når jeg posisjonerte meg i en aktorliknende rolle ble det tillatt å spille røft.

2.1.7 De kvinnelige informantene

Det er, som tidligere nevnt, fem kvinnelige informanter (en kurér og fire detaljistselgere) representert i datamaterialet. Intervjuet med den kvinnelige kuréren vil jeg presentere senere i metodekapitlet. Jeg opplevde også de kvinnelige detaljistselgerne som på vakt i de innledende fasene i intervjuet. Så i tillegg til introduksjonsrunden ”småpratet” jeg mye med dem om soningsforhold og hverdagen i fengselet. De kvinnelige detaljistselgerne var også nysgjerrig på hvem jeg var og hva jeg drev med utenom å være forsker, og jeg svarte åpent på spørsmålene deres. Etter hvert slappet de mer av og vi fant frem til en god tone. Så kunne vi begynne selve intervjuet.

De kvinnelige detaljistselgerne fortalte sine historier med utgangspunkt i sine egne rushistorier. Noen av de mannlige og kvinnelige straffedømte snakket svært åpent om egen rushistorie og trøblete oppvekstvilkår. Disse fortellingene kjennetegnes også av at informantene har hatt kortere og lengre behandlingsopphold. Sentralt i disse informantenes historier er betydningen og innvirkningen av egen rusavhengighet på aktivitetene deres på heroinmarkedet (jfr side 90-93). Videre forteller de straffedømte at

å bruke og å misbruke narkotika er et tveegget sverd, fordi de må balansere eget forbruk i tillegg til å drive handel.

Et eksempel på et mulig kjønn tema som kom opp i intervjuene med de kvinnelige informantene og som kan være et resultat av at de snakket med en kvinnelig forsker, var temaet å bytte seksuelle tjenester mot heroin (jf. side 101-102). Dette er et tema som det for de kvinnelige detaljistselgerne kan være lettere å snakke med en kvinnelig enn en mannlig forsker om. Spesielt fordi flere av kvinnene fortalte om svært negative erfaringer med menn. De fortalte om både fysiske, psykiske og seksuelle overgrep. Samtidig kan det også være slik at det å bytte seksuelle tjenester mot heroin er et tema som kvinnene kan kvie seg for å dele med andre kvinner, fordi de er redde for fordømmelse.

At de kvinnelige detaljistselgerne ble intervjuet av en kvinnelig forsker kan ha medført at de snakket generelt mer negativt om menn enn de ville ha gjort ovenfor en mannlig forsker. Dette fordi de kan ha antatt at jeg som kvinne deler deres negative erfaringer med, og syn på menn, og dermed er innforstått med deres perspektiv. For å demme opp mot dette spurte jeg alltid kvinnene forsiktig om deres positive erfaringer, i tillegg til deres negative erfaringer med menn.

2.2 Analysestrategier

En utfordring i analysearbeidet er at enkelte av de straffedømtes historier er så nært vevd sammen med deres strafferettslige forsvar. I sterkest grad kommer dette frem i de intervjuene hvor de innsatte ikke har erkjent straffeskyld eller hevder at de er lurt eller tvunget inn i heroinomsetningen. Hvordan har jeg balansert nærhet og distanse til disse informantenes fortellinger i selve analysen? Målet er å ivareta det sentrale i de straffedømtes historier, og samtidig ha en kritisk og vurderende distanse til det som blir fortalt. For å utdype dette fortolkningsproblemet vil jeg benytte et konkret case.

Jeg har valgt denne casen fordi den har mange fellestrekk med andre straffedømte som snakker med utgangspunkt i sine konkrete dommer. En annen grunn er at informanten er kvinne, og gjennom møtet med henne ble min forskerposisjon eksponert på en annen måte enn i møtet med mange av de mannlige straffedømte. Når damen kommer inn i besøksrommet, er min første innskytelse at dette må være en feil. Hun er en eldre dame, grå i håret og ser ut som en ”bestemortype”. ”Hva i all

verden kan hennes rolle være på heroinmarkedet?” Slik forteller Ivane sin historie (fortettet og oversatt av undertegnede):

”Jeg er 58 år og kommer fra X (Øst Europa). I hjemlandet mitt var jeg utdannet tannlege, og hadde min egen private praksis. Jeg var gift og har to barn. Var også aktiv i det politiske livet samt hadde et høyt verv i et fremtredende politisk parti. Det som hendte var en tragedie. Jeg hadde bestilt ferietur til Norge, fordi jeg så gjerne ville se landet deres. Jeg hadde aldri vært i Skandinavia, og hadde hørt at det skulle være så vakkert. To dager før avreise hadde jeg en pasient hos meg - en mann på over sytti år, og jeg fortalte han om min forestående reise til Norge. Helt tilfeldig spurte han meg om jeg kunne ta med meg en pakke til en slektning av han i Norge. Slektingen ville hente pakken på hotellet mitt i Oslo. Han var en god pasient og jeg tenkte at det kunne jeg vel. Jeg glemte hele samtalen helt til pasienten dukket opp på flyplassen før avreise med en bag. Jeg ble overrasket over bagen, fordi jeg hadde forestilt meg at jeg skulle ha med en liten pakke, men jeg tok med meg bagen. På flyplassen i Oslo blir jeg tatt av politiet. Bagen jeg hadde med inneholdt gamle klær, men hadde i tillegg en hemmelig bunn hvor det lå en pakke med fem kilo heroin. Så begynte marerittet, jeg blir dømt til 7 år som kurér. I fengselet prøvde jeg å ta livet mitt - jeg kunne ikke leve med skammen”.

Kvinnen gråt gjennom store deler av intervjuet. Jeg ble sterkt berørt av historien hennes, og opplevde sorgen og fortvilelsen som ekte. Samtidig fornemmet jeg at hun holdt mye tilbake i sin fortelling. Hun gråt sterkere og tok av seg brillene for å tørke tårene de få gangene jeg utfordret hennes historie med spørsmål av typen: **”Sjekket du bagen?”**, **”Var bagen tung?”**, **”Hvor ble det av den gamle mannen som ga deg bagen?”** Jeg følte meg uvel når jeg la press på henne, og sa i stedet noen klossete, men trøstende ord. Når informanten satte sin sårbarhet fremfor sitt intellekt, eksponerte hun min posisjon i feltet på en helt annen måte enn de mannlige straffedømte hadde gjort. Jeg var ikke i feltet for å leke politi eller drive etterretning, så jeg lot være å utfordre hennes historie ytterligere og tenkte at dette får jeg forholde meg til i analysen.

I utgangspunktet, slik det også var i intervjusituasjonen, var det to konkurrerende fortolkninger som kom opp. Den første fortolkningen ligger nær kvinnens selvpresentasjon og egen historie. Den straffedømte var godtroende og snill, og ville bare hjelpe en god pasient. Hun ble dermed lurt og utnyttet på det groveste. Når jeg forstår henne slik er det offerrollen jeg leser eller forstår henne inn i. Det er også kjennetegn ved den straffedømte som gjør at jeg lett kan plassere henne i en offerrolle; Hun er en eldre kvinne. Hvis denne tolkningen skal benyttes til å belyse heroinomsetning, vil jeg kanskje videre hevde at kriminelle personer i X (Øst-Europa) rekrutterer sine kurérer ved å lure dem til å frakte heroinen.

De velger sårbare og lettlurte personer som har store sjanser til å gå uhindret igjennom tollene.

Den andre fortolkningen utfordrer kvinnens historie, og for å følge Kvaales (1998,1997) ulike tolkningsnivåer tolker og utfordrer jeg her både på et fornufts nivå og et teoretisk nivå. De samme egenskapene som gjør den kvinnelige informanten til et troverdig offer, gjør henne også til en ideell kurér. En eldre dame får mindre mistanke rettet mot seg enn andre når hun skal igjennom tollene. Men hvis det er slik at hun opptrer intensjonelt som kurér og kanskje som profesjonell kurér blir et sentralt spørsmål hvilken relasjon hun har til avsender av heroinen? Hva er bakgrunnen for at hun sa ja til jobben? Ble hun presset? Kan det tenkes at hun eller mannen har spillgjeld eller annen gjeld? Hva hadde avsenderen av heroinen på henne eller hennes familie? Bakgrunnen for å utfordre kvinnens fortelling på denne måten finnes i den teoretiske forståelsen av hvordan illegal aktivitet foregår (se blant annet Adler 1985, Johansen 1996 og 2004, Pearson og Hobbs 2001, Zaitch 2002, BRÅ 2005 m. fl.), men kan også hevdes å være forankret i et (common sense) fornuftsplan: Kan det være mulig at personer som ønsker å innføre et større parti heroin velger en så tilfeldig fremgangsmåte? Ville avsenderne virkelig ha tatt en slik sjanse med varer av så stor verdi? Er det mulig at kuréer blir vervet på en slik måte, uten tidligere kontakt eller etablerte relasjoner? Hvis en slik fortolkning legges til grunn vil det kunne bety at i X (Øst-Europa) rekrutteres profesjonelle kuréer fra høyere sosiale lag. Grunnene til at disse personene påtar seg oppdraget er forskjellige, men handler alltid om forbindelser/relasjoner til den kriminelle underverdenen. Avsenders grep på familien kan være av en slik karakter at kuréren nekter å snakke.

I begge disse fortolkningene er kvinnen forstått som kurér. Stridens epler er kvinnens intensjoner, eller om det er rimelig å tro at hun visste, eller ikke visste, at heroinen var plassert i bagen. Selv om jeg kan hevde at dette er et fornuftig spørsmål å reise mot historien, er det like fullt også et spørsmål som peker mot skyld og en strafferettslig forståelse av hendelsene. For å utdype kan de to tolkningene leses nettopp som en forsvarers og en aktors forståelse av hendelsene, hvor den første fortolkningen vil ligge nær den straffedømtes og forsvarers forståelse og den andre tolkingen nær politiet og aktors forståelse.

Aktor- og forsvarsposisjonen peker også mot et grunnlagsproblem i samfunnsvitenskapen, om informanter skal tolkes og forstås som

subjekter eller objekter. I Vilhelm Auberts (1963) studie av den hemmelige undergrunnsbevegelsen under krigen sier han følgende om sin metode:

”Jeg har med hensikt bevart noe subjektivt og ensidig i fremstillingen av den hemmelige organisasjonen. Deltakernes perspektiv er subjektive og ensidige; det er en av hemmeligholdelsens mest selvfølgelige og mest vesentlige virkninger. Jeg overlater den historiske sannhet til historikerne” (Aubert 1963:172).

Spørsmål knyttet til vurderingen av troverdighet plasserer forskeren i en aktorlinkende rolle, hvor informantene objektiviseres. Mens ukritiske gjengivelser av informantenes historier plasserer forsker i en forsvarer posisjon, nærmest som et mikrofonstativ for informantenes historier⁸. Spørsmålet om informanter skal tolkes som subjekter eller objekter blir særlig aktualisert innenfor avviksforskningen, som på den ene siden har lange tradisjoner for å gi stemme til avviksgrupper og deres perspektiv, og på den andre siden, og spesielt i studier av organisert kriminalitet, preges av studier i forlengelsen av et politi- og myndighetsperspektiv. Subjekt/objekt problematikken rører derved ved sentrale etiske spørsmål: Hvem er forskningen ment å verne om og hvilke maktforhold former feltet⁹?

Denne rapporten søker å løfte frem at informantenes historier kan tolkes både ut i fra en forsvarers og en aktors posisjon. I den følgende analysen vil jeg derfor tydeliggjøre flere fortolkninger der jeg mener dette er rimelig. Cato Wadel (1991) har beskrevet analyse som en runddans mellom teori og empiri. Denne prosessen med vekselvis fokus på teori og empiri starter ikke ved skrivebordet, men er som nevnt også en del av selve intervjusitasjonen.

Jeg skrev selv ut alle intervjuene som en del av analysen. Deretter systematiserte jeg intervjuene etter temaene i intervjuguiden, samt tema som hadde sprunget ut av intervjuene. I arbeidet med å systematisere informantenes svar innenfor de ulike temaene benyttet jeg meg av både ”en case” og ”en cross-case” analyse (jf. Patton 1990). Dette innebærer å organisere svarene fra de straffedømte etter tema, først enkeltvis for

⁸ En parallell subjekt/objekt problematikk er om historiene fremkommet i politiintervjuene skal tolkes som et uttrykk for politiets prioriteringer og arbeidsmåter eller om disse historiene kan tolkes som uttrykk for hvordan heroinomsetning foregår (se side 36-39).

⁹ I det videre arbeidet med dette datamaterialet vil begge disse problemstillingene stå sentralt.

deretter å sammenlinke svarene på tvers for å lete frem mønster i svarene. I presentasjonen av informantenes historier i kapittel fire vil jeg derfor vise både til delte erfaringer informantene i mellom, og det mer unike i enkelte av historiene. Disse historiene belyses også systematisk igjennom både nasjonal og internasjonal litteratur om organisert kriminalitet og narkotikaomsetning.

2.2.1 Anonymisering

En utfordring med anonymisering av datamaterialet handler om hvor detaljert informantene kan beskrives uten å avsløre deres identiteter. Et ideal i kvalitativ metode er at informantene og andre i lignende situasjoner skal kunne gjenkjenne de skildringene som gis (jf. Patton 1990). Dette idealet trues til en viss grad av anonymitetsprinsippet, fordi ved å gi for detaljerte beskrivelser kan de som er kjent med miljøet avsløre den enkeltes identitet. Avsløringer av virkelige identiteter kan få alvorlige konsekvenser da tystere i dette miljøet møtes med kraftige sanksjoner. I den påfølgende analysen vektlegger jeg den enkeltes anonymitet, noe som innebærer at faktorer som kan være relevante for analysen omskrives for å sikre informanten anonymitet. Videre informer jeg ikke av anonymitetsgrunner om den enkeltes straffeutmåling eller rettslige prosess.

Et eksempel på problemene med anonymisering belyses av Charles L. Bosks (1979, 2003). I Bosks studie av en institusjon hadde han svært få informanter, og han valgte derfor å omgjøre en kvinnelig lege til en mannlig lege for å ivareta hennes anonymitet. Dette medførte at Bosks i sin analyse av materialet overså viktige maktstrukturer i forholdet mellom kjønnene. Bosks tematiserte dermed ikke at denne legen hadde vært utsatt for kjønnsdiskriminering ved spørsmål om ansettelse i en lederstilling (ibid). I 2003-versjonen av boken tar han et oppgjør med denne anonymiseringsstrategien.

Eksempelet over viser at måten anonymisering utføres på kan få konsekvenser for konklusjonen som trekkes. I denne studien byttes ikke kjønn på informantene, men av anonymitetsgrunner oppgir jeg ikke den enkeltes etniske tilhørighet, utover at jeg skiller mellom etnisk norske og ikke-norske aktører. På lik linje med kjønn kan også etnisk tilhørighet være viktig i drøftingen av funnene. Videre kan det å fokusere på et skille mellom kategoriene norske og ikke-norske aktører, medføre at forskjellene mellom disse forsterkes og at likhetene underkommuniseres. Samtidig som viktige forskjeller og likheter mellom andre etniske grupper ikke

diskuterer. Alle informantene er gitt nye navn. I valg av navn skiller jeg mellom etnisk norske og etnisk ikke-norske aktører ved å gi dem henholdsvis norske og ikke-norske navn. De ikke-norske navnene henspiller på etnisitet i den forstand at de brukes ulikt av ulike etniske grupper. De valgte ikke-norske navnene viser ikke til informantenes opprinnelige etnisitet, utover det å vise til et skille mellom etnisk norske og etnisk ikke-norske aktører.

2.3 Om politiintervjuene

I tillegg til fengselsintervjuene har jeg, som tidligere nevnt, utført fem politiintervju. Søknad om tillatelse til å intervju polititjenestemenn ble sendt leder ved Organisert kriminalitetsavdeling ved Grønland politistasjon. I søknaden spurte jeg om å få intervju tjenestemenn som har vært lenge i politiet, og som dermed har fulgt utviklingen av narkotikamarkedet generelt og heroinmarkedet spesielt. Etter at tillatelse var gitt, gikk forespørselen videre til de aktuelle polititjenestemennene. To av intervjuene ble foretatt på mitt kontor og tre ble foretatt på politiinformantenes kontor. Intervjuene varte i to til tre timer. Jeg tok etter samtykke fra informantene intervjuene opp på bånd, og skrev dem deretter ut selv.

Alle polititjenestemennene ble informert om at intervjuet var anonymt og at det var frivillig. I analysen er de ikke gitt navn, men presenteres med bokstaver. Under politiintervjuene benyttet jeg de samme temaene som ved fengselsintervjuene. Det er ikke politiets narkotikarbeid som er hovedfokus i intervjuene, men hvordan heroinomsetningen er organisert og har utviklet seg over tid. Samtidig er narkotikalovbrudd forskjellig fra andre lovbrudd ved at det ikke finnes noe ”offer” i vanlig forstand, og det vanligvis heller ikke foreligger noen anmeldelse fra publikum. Dette gjør at politiets arbeid med narkotikasaker må være mer aktivt og oppsøkende enn for andre former for kriminalitet. Politiet må selv gå ut og avdekke lovbruddene. Følgelig vil antall pågripelser avspeile politiets innsats i større grad enn ved andre lovbrudd (jf. Olaussen 1996 og Høigård 1997).

At narkotikasaker er svært sårbare overfor de arbeidsmetoder som politiet benytter var noe alle polititjenestemennene var opptatt av. Historiene politiet forteller om heroinmarkedet og dets utvikling er derfor sterkt påvirket av de arbeidsmetodene som de til en hver tid har benyttet seg av. Liv Finstad (2000) beskriver hvordan ordenspolitiet gjennom sin utdanning og praksis tilegner seg et ”politiblikk” som er et mistankens

blikk som rettes mot spesielle kategorier av publikum. Gjennom ”politiblikket” formes politiets arbeidsmåter, og denne arbeidsmåten slår sosialt skjevt ut fordi den i hovedsak rettes mot kjenninger av politiet (ibid). Politiinformantene jobber opp mot konkrete enkeltsaker, og snakker på bakgrunn av disse. Dette betyr ikke nødvendigvis at disse sakene er representative for heroinomsetningen, men snarere at de er det for de sakene som politiet har arbeidet med. I forlengelsen av dette er politiet svært fokusert på ulike etniske grupper og deres aktiviteter på heroinmarkedet. At politiet fokuserer sterkt på enkelte grupper betyr dermed ikke at ikke andre grupper også er aktive. Eller at alle personene innenfor disse gruppene er mistenkt for lovbrudd.

Alle polititjenestemennene har i hovedsak arbeidet i Oslo. De snakker derfor på bakgrunn av sine erfaringer fra Oslo, og primært om utviklingen av heroinomsetningen i denne byen. Selv om det er gode grunner til å hevde at Oslo har vært, og er, den sentrale plassen for heroinomsetning i Norge (jf. Side 47), burde polititjenestemenn fra andre steder i landet også vært representert i utvalget. Dette er nedprioritert i dette prosjektet på grunn av rammebetingelsene.

Politiintervjuene, i likehet med intervjuene med enkelte av de straffedømte, har også et sterkt retrospektivt preg, ved at jeg etterspør hendelser som ligger tilbake i tid. Jeg opplevde at alle informantene hadde god hukommelse og at politiinformantene husket detaljer fra saker de hadde arbeidet med flere tiår tidligere. Samtidig opplevde jeg at noen hendelser ble plassert ulikt i tid av informantene. Jeg opplyser om denne tidsusikkerheten i teksten. Et annet problem med retrospektive intervjuer er at fortiden farges av hvordan informantene i dag oppfatter verden, slik at den intervjuede ofte omskriver fortiden slik at den passer med nåtiden (Repstad 1993). Både politiinformantene og de straffedømte skilte selv mellom hvordan ting var tidligere og nå, samtidig som alle vektla at forholdene rundt heroinomsetningen var blitt forverret. I denne sammenheng nevnes det blant annet at det er blitt mer vold blant aktørene. Informantene fremhever dermed tesen om ”tingenes iboende forverring”, eller at alt var bedre før. Gitt denne studiens kilder kan det ikke konkluderes med at det faktisk er slik.

3 Hovedtrekk i utviklingen av heroinomsetningen med fokus på Oslo

I denne delen av analysen vil jeg presentere hovedtrekkene i utviklingen av heroinomsetningen (smugling, distribusjon og salg) sett fra både politiinformantenes og heroinimportørens og -selgernes perspektiv. Disse fortellingene kan forstås som to ulike virkelighetsforståelser eller ulikt situert perspektiv (jf metodekapitlet)¹⁰. Å ta utgangspunkt i ulike perspektiver har stått sentralt i mange sosiologiske studier som Erving Goffmans (1967) analyse av skillet mellom en behandler- og en pasientkultur i et psykiatrisk sykehus. Ulike virkelighetsforståelser har også blitt brukt til å analysere skillet mellom behandlere og rusmiddelbrukere i institusjoner (se blant annet Thomassen 2001). Et viktig analytisk grep i dette kapitlet er å tydeliggjøre hvem sitt perspektiv som løftes frem, om det er politiinformantene eller de straffedømte som taler. Ett overraskende funn i denne studien er at utviklingen av heroinmarkedet beskrives svært likt av de straffedømte og politiet. Kort kan dette oppsummeres slik: Flere aktive aktører fra ulike etniske grupper, billigere heroin, større tilgjengelighet og redusert kvalitet på heroinen. På den ene siden kan samsvaret mellom politiets og de straffedømtes historier peke mot at disse trekkene er reelle utviklingstrekk, når to så ulike kilder gir et sammenfallende bilde. På den andre siden er det også slik at politiet har dannet sitt bilde av heroinmarkedet på liknende kilder (kanskje de konkret har snakket med de samme personene) som er benyttet i denne studien. For å danne et helhetlig bilde burde derfor kilder som ikke har vært i politiets søkelys også blitt benyttet (jf. metodekapitlet).

Selv om det er sammenfall mellom politiinformantenes og heroinimportørens og -selgernes fortellinger og virkelighetsoppfatninger er disse perspektivene også fravikende på flere punkter. I rapportens avsluttende kapittel kommer jeg tilbake til en drøftelse av disse perspektivene. I dette kapitlet legges hovedvekten på politiintervjuene. Utviklingen av heroinmarkedet sto mer sentralt i politiintervjuene enn det gjorde i intervjuene med de straffedømte. En grunn til dette var at det var stor variasjon i hvor lenge de straffedømte hadde vært aktive i heroinomsetningen, og det antas dermed at politiintervjuene kan gi den mest oversiktlige kunnskapen (Fugleperspektivet). ”Politiblikket” er, som nevnt i metodekapitlet, ikke et objektivt blikk men et blikk som formes og rettes mot det politiet til enhver tid er opptatt av og prioriterer i sitt arbeid.

¹⁰ Dette kapitlet tar ikke mål av seg å være et ”objektivt” fortalt historie kapittel.

Når politiet jobber opp mot spesielle etniske grupper betyr det dermed ikke at disse er de eneste gruppene som driver distribusjon av heroin, men at de prioriteres av politiet.

En alternativ empirisk innfallsvinkel til å beskrive utviklingen av heroinomsetningen er dommer i heroinsaker. Dommer er tekster som er utformet i en juridisk sjanger, med fokus på om enkelte personer har begått handlinger som er i strid med spesifikke lovtekster. Domstekster gir svært begrenset kunnskap. For eksempel inneholder dommer usystematiske opplysninger om de involvertes etnisitet. Noen dommer opplyser om de involvertes statsborgerskap, andre dommer inneholder upresise kategorier som; snakker bare spansk, tilknyttet det Kosovoalbanske miljøet, statsløs, osv. Offentlig tilgjengelige dommer er i tillegg anonymisert, så det er umulig å lese seg til nasjonalitet eller etnisk opprinnelse gjennom de tiltaltes navn. I tillegg er domstekster generert innenfor den strafferettslige konteksten og gir ikke en direkte tilgang til en objektiv virkelighet.

Av anonymitetsgrunner vil jeg i dette kapitlet ikke presentere de straffedømte enkeltvis, ved for eksempel å vise hvem av informantene som tilhører hvilke etniske grupper (jf. metodekapitlet). Unntaket fra dette er at jeg vil presentere en etnisk norsk straffedømt, Even. Han har vært aktiv i heroinmarkedet fra 1970-tallet og frem til i dag. Hans historie fra 1970-tallet og 1980-tallet vil presenteres fordi den ligger langt tilbake i tid. Det er også viktig å understreke at tidsplasseringen i dette kapitlet må leses omtrentlig, da noen hendelser ble plassert litt ulikt i tid av informantene, og at informantene selv uttrykte usikkerhet i forhold til tidsplassering av andre hendelser. Jeg vil gjøre oppmerksom på dette i teksten.

3.1 1970-tallet

Det første heroinbeslaget i Norge ble gjort i 1976. Det var to indonesiske borgere på vei til Sverige som ble stoppet på Fornebu flyplass med 14,5 kilo heroin (Bønes 2006). Politiinformantene forteller at de i sitt narkotikaarbeid på begynnelsen av 1970-tallet primært var fokusert på hasj. Videre forteller de at miljøet i og rundt Slottsparken var sentralt for omsetningen av narkotika og at stemningen mellom politiet og de som oppholdt seg i parken til tider var spent. De hevder at de var redde for å gå inn i parken for å pågripe noen, og at det ofte oppstod bråk mellom

politiet og ungdomsgruppa. Politiinformantene understreker at den etablerte narkotikaen i parken var hasj og noe LSD. Politiinformantene beskrev ungdommen i parken som ”hippier”, som fredlige i navnet, men aggressive mot politiet. I tillegg fremhever politiet at de fleste av ungdommene var norske.

Audun Edwardsen (1968) Jacob Stang (1976) og Ragnar Hauge (1990) beskriver hvordan en gruppe unge mennesker tok Slottsparken i bruk sommeren 1966. Edwardsen (1968) hevder at medlemmene var gjestfrie overfor nykommere som hadde evne til å tilpasse seg deres væremåte, men avviste alle andre ungdomstyper. De viktigste betingelsene for å bli akseptert var at de hadde langt hår, at de ikke la vekt på å være pent kledd, at de hadde en viss intellektuell evne og bakgrunn, at de var fredelige personer, og ikke virket voldsomme eller overdrevent maskuline. Det gir et noe annet bilde av ungdommen i Slottsparken enn det politiet gir, samtidig er det rimelig å anta at det nettopp var i møte med politiet at ungdommen kunne fremstå som aggressive. Stang (1976) og senere Hauge (1990) beskriver hvordan to brukergrupper utvikler seg utover på 1970-tallet: De veltilpassede som eksperimenterte med cannabis i en periode, for så å avslutte sin bruk. Den andre gruppen brukte mye narkotika og andre stoffer i tillegg til cannabis. Disse unge var kjennetegnet ved at de hadde en problematisk oppvekst, og ved at de inntok narkotikaen offentlig.

Politiinformantene hevder videre at selgere av annen narkotika, som heroin, ble jaget fra Slottsparken fordi parken skulle være et hasjsted. Dette er en historie som også understøttes av de straffedømte. Polititjenestemennene forteller også at det foregikk en del omsetning på andre steder i Oslo enn Slottsparken. De snakker om fem til ti andre omsetningssteder som var lokalisert rundt omkring i de ulike bydelene. Ved disse omsetningsstedene ble det også i hovedsak omsatt hasj. Etter hvert kom det flere heroinselgere til i bydelene. Det som i følge politiet kjennetegner de første heroinselgerne er at de selv eksperimenterte med narkotika, og at de omsatte små kvanta til høye priser.

Dette er i samsvar med Evens historie. Even er den av de straffedømte som har vært lengst i miljøet, og han forteller at han begynte sin salgskarriere som hasjselger i en bydel i Oslo på 1970-tallet. I sitatet under beskriver Even sin tidlige omsetning:

”Nei, da var jeg jo en del av en kompisgjeng, og vi bodde jo i en drabantby. Og vi reiste inn til byen og Slottsparken. Også var vi i parken eller i drabantbyen, det var mye mer avgrenset på den tiden da. Slottsparken var jo det sentrale selgerstedet. Og da gikk det jo på gramsnivå, mens i drabantbyene gikk det jo på ti, femten og tjue gram opp til 100 g og prisene lå lenger nede. I drabantbyen var det et helt annet miljø, der bare handlet du og dro igjen. I parken kunne vi sitte hele dagen.”

Even forteller her at han sammen med noen kompiser begynte å selge hasj både i Slottsparken og i drabantbyen der han bodde. Prisen lå lavere i drabantbyen enn i sentrum fordi partiene som ble solgt var større. Videre i intervjuet forteller Even at kameratgjengen begynte å eksperimentere med andre stoffer og at de i tillegg begynte å selge heroin. Heroinen ble solgt både i Slottsparken og i drabantbyen. Drabantbysalget foregikk for det meste fra leiligheter, og Even understreker at det ble solgt større kvanta der enn i sentrum. Denne historien har paralleller til det Marie Smith-Solbakken og Else M. Tunglund (1997) beskriver hvordan omsetningen av narkotika på 1970-tallet foregikk i en bydel i Oslo. Forskerne kalte dette for ”brukerstyrt omsetning”, der kameratgjenger som begynte å selge hasj etter hvert gikk over til å selge heroin. De understreker i tillegg at heroinen var dyr, og hadde høy renhet.

Politiet peker på at det på denne tiden var vanlig at misbrukere selv reiste til utlandet og handlet heroin. De forteller at i begynnelsen var dette morfin som selgere hentet i Danmark og Nederland. I intervjuutsnittet under forteller politi E om de sentrale ordene for denne omsetningen.

Politi E: ”Vet du hva ”moffe” og ”pakkbiter” er for noe?”

Jeg: ”Nei.”

Politi E: ””Pakkbiter” var noe medisinsk bistand som ble sendt til Afrika som bistand. Det var morfinpiller som kom i retur og ut på markedet, og det ble kalt ”pakkbiter”. Jeg vet ikke hvorfor det ble kalt det. ”Moffe” var jo morfin som det fantes masse av på markedet. Det som er helt klart, er at det var klare begrensinger på heroinmarkedet på 1970-tallet.”

Mange ungdommer reiste på slutten av 1970-tallet til Danmark og særlig København. Det norske utekontaktkontoret i København ble opprettet i 1971, og i løpet av de årene som det eksisterte besøkte svært mange norske ungdommer kontoret (Øiern 1999). Det er rimelig å anta, slik politiet gjør det, at en del av disse ungdommene tok med seg narkotika hjem fra utlandet.

Even forteller at han i begynnelsen hentet ”pakkbiter” (morfin) i Danmark. Han sier også at han handlet heroin i Danmark og Nederland.

Han kjøpte i små partier, 20-50 gram heroin, som han solgte gjennom det samme nettverket som han hadde omsatt hasj. Politiet forteller at selgerne på denne tiden var mer stedsbundne enn de er i dag, og at de solgte etter avtale. Mye av dette endret seg med mobiltelefonen, og i dag hevder betjentene at det er mye større flyt i markedet enn det var på 1970-tallet.

I tillegg til de tidlige norske smuglerne og misbrukerne peker politiet særlig på aktører fra to andre grupper; pakistanere og tyrkere. I følge politiet var det først og fremst pakistanske og tyrkiske aktører som drev innsmugling og distribusjon av heroin. Slik forteller politi D om dette:

”Det er ikke til å stikke under en stol at det kom inn mye heroin med pakistanere og tyrkere. De tok med seg heroin tilbake til Norge etter at de hadde vært på ferie i hjemlandet. Vi hadde flere saker hvor det var pakistanere og tyrkere involverte.”

Flere av heroinselgerne understøtter politiets påstand om at pakistanere og tyrkere var tidlige aktører i heroininnførselen. Pakistanske og tyrkiske aktører blir beskrevet som både tidlige og godt etablerte leverandører. At aktører fra disse to gruppene pekes ut betyr ikke at ikke andre aktører også kunne ha vært aktive på dette tidspunktet (se side 36-37). Hvis det er slik at en del av heroinen på 1970-tallet kom til Norge via pakistanske og tyrkiske aktører, så blir et sentralt spørsmål hvordan kontakten mellom norske misbrukere/selgere og innvandrere som distribuerte og smuglet heroinen ble opprettet. Da jeg spurte politiet om dette, svarte de at de ikke visste, og at det for dem også fremstod som et svart hull i historien. Likevel fremkommer to ulike forklaringer i materialet. Politi E vektlegger at kontakten ble opprettet i de ulike bydelene som innvandrerne bodde. Han fremhever at mange av disse personene drev en eller annen butikk i tillegg til å omsette narkotika, og at det var igjennom denne virksomheten at kontakten til de norske misbrukerne ble opprettet. Politi C legger i sin forklaring vekt på utelivsbransjen og ulike restauranter som mulige arenaer for kontakt. Det er spesielt en restaurant i Oslo som trekkes frem av politi C. Denne restauranten ble i følge han etter hvert et samlingssted for omsettere og småkriminelle.

3.1.1 Oppsummering av 1970-tallet

- Første heroinbeslaget i Norge ble gjort i 1976. Politiet var i begynnelsen av 1970-tallet primært fokusert på hasj i sitt narkotikaarbeid.

- Slottsparken samt enkelte bydeler i Oslo, var sentrale bruker- og selgersteder av hasj, og etter hvert av andre typer narkotika. Hasjbeslag på 10-12 gram ble av politiet betegnet som store. Etter hvert foregikk salget i bydelene i leiligheter.
- Norske selgere hentet og kjøpte både hasj, morfin og små kvanta heroin i Danmark og Nederland. Denne narkotikaen ble solgt i etablerte brukernetter.
- I tillegg til de norske pionerene, vektlegger politiet pakistanere og tyrkere som sentrale smuglere og distributører av heroin. Kontakten mellom innvandrere og nordmenn ble i følge politiet opprettet både i ulike bydeler og på enkelte restauranter sentralt i Oslo.

3.2 1980-tallet

Politiinformantene forteller at heroinmiljøet fra slutten av 1970-tallet og begynnelsen av 1980-tallet etablerte seg på Egertorget. Forskere har tidligere beskrevet hvordan politiet i løpet av 80- og 90-årene har flyttet de synlige misbrukerne i Oslo fra Slottsparken, via Egertorget, og videre nedover Karl Johan mot sjøsiden av Sentralbanestasjonen (Plata) og senere til Skippergata (jf. Olsen og Skretting 2006 og Hauge 2004). På Egertorget var det vanlig at heroin ble solgt på en måte som politiet betegnet som ”trekket”. Slik forteller politi B om dette:

Politi B: ”På 1980-tallet kunne vi gå og følge disse såkalte ”trekkene.” Har du hørt om det?”

Jeg: ”Nei”

Politi B: ”Vel, når misbrukerne var samlet på Egertorget eller i krysset Kirkegaten og Karl Johans gate, da kunne du se hvem som hadde stoff. Da kom det en person og så flokket alle seg rundt han. Så gikk de på rad og rekke ut av området, fordi han hadde stoffet sitt et annet sted. Det var en måte å følge med på hva som foregikk den gangen.”

”Trekkene”, slik det blir fortalt av politi B, er svært lik måten hasj ble solgt på i Slottsparken, ved at selger gjemte stoffet på depoter, hvor andre personer passet på det. Politiinformantene forteller at dette ofte kunne være selgers kjæreste eller venninne. Selve salget foregår da på et annet sted enn der hvor misbrukerne oppholder seg. Beslagene politiinformantene på denne tiden gjorde av heroin var etter dagens målestokk små, og de forteller at utover på 1980-tallet var det fortsatt relativt lite heroin på markedet i Norge. Politi E hevder at:

”I 1983 var det største enkeltbeslaget av heroin på 600 g. Vi slo ut en tre-fire selgere og distributører, og da ble det tørke i byen før det kom noen erstattere.”

Even forteller at han fra begynnelsen av 1980-tallet og frem til ca 1995 selv reiste til Thailand og kjøpte heroin som han smuglet hjem for videre salg. Han drev det han kalte et ”enmannsopplegg”, og tjente bra på det. I denne perioden av sin karriere som omsetter har hans historie mange fellestrekk med mellomnivåselgerne (se side 74-85). Her følger et sitat hvor han forteller om turene sine til Thailand:

”Jeg har handlet mye i Thailand, der har jeg gode kontakter. De fikk jeg gjennom venner i Norge. En kamerat av meg er gift med en Thaidame. I Thailand handlet jeg via politiet, det var jeg nødt til, og jeg betalte en pen sum, og da gikk det greit. Det var jo ikke så store kvanta jeg handlet i, ca 100 gram, men det blandet jeg ut til 300 gram så det blir en del. Det ble en del penger av det selv om det ikke var de store kvanta. Og jeg drev jo en enmannsbedrift, og da var det jo ikke delt på ti, så da blir jo fortjenesten helt annerledes. Jeg hadde til tider veldig mye penger, og da var det mye fest og moro, men så ble det ikke så moro lenger, fordi kompiser begynte jo å dø av det.”

Denne formen for korrupsjon som Even forteller om i sitatet over nevnes ikke i forbindelse med norsk politi av noen av de straffedømte, men ofte i forbindelse med myndighetspersoner i utlandet. Videre forteller Even her om at han kjøpte ca 100 g heroin på turene sine til Thailand. Han smuglet stoffet tilbake til Norge, som han selv sier: **”I kroppens hulrom”**. Han hevder også at han kunne ta to til tre slike turer i året. Han understreker flere steder at heroinen han kjøpte i Thailand var veldig ren, opp mot 80 prosent hevder han. Når han selv blandet ut heroinen gjorde han det med druesukker.

Even: ”Et gram ble delt i ”rør”, men det er jo en forskjell på hvit og brun heroin. Brun heroin er tyngre, mer kompakt, så den gikk det vel to til to og et halvt rør på hvert gram. Og den hvite kunne du gå helt opp til fem og seks på et gram. Den hvite var heller ikke så kompakt i volumet, den var mer ”fluffy”. Et rør kunne kanskje deles i 20 doser, så da kan du tenke deg. Du kunne da få opptil 40-50 doser på et gram. En dose fikk jeg solgt for 200-300 kr.”

Even er den av samtlige straffedømte som snakker med størst entusiasme og detaljkunnskap om heroin. Han fremhever flere ganger under intervjuet at han er ekspert på varene og at han kan sakene sine. Politiinformantene sier også at det på denne tiden var vanlig at selgeren delte heroinet opp i ”rør” Videre forteller de i likhet med Even at det varierte hvor mange ”rør” man kunne få på et gram heroin, men to til tre var ikke uvanlig, og

at et ”rør” kunne deles i 15-20 brukerdoser. Politiinformantene hevder en brukerdose ble solgt for 200 til 400 kr.

Politiinformantene hevder at tyrkiske og pakistanske aktører utover på 1980-tallet var blitt godt etablerte importører og distributører av heroin. I perioden mellom 1987 og 1989 fokuserte politiet sterkt på nordafrikanere og deres aktivitet.

Politi C: ”Heroinen kom med kuréerer som hadde svelget heroinen. Og i dette miljøet var det etablert en del leiligheter blant annet oppe på X (bydel), hvor det bodde en del damer som tok i mot kuréerer fra afrikanske land. De flest kom fra Gambia. Det var en slik smuglingsmodus som det tok lang tid før vi skjønnte noe av. De kom til de samme leilighetene, og det avdekket vi da vi begynte å snakke med det svenske og danske politiet som avlyttet telefoner, og samtalene gikk til de samme leilighetene som vi var opptatt av. De hadde og brukte fasttelefon på denne tiden. Så da skjønnte vi at det var en strøm av kuréerer som blir sendt ut av disse afrikanske landene, så kom det kanskje igjennom en fem eller seks stykker, som havnet i den samme oppsamlingsleiligheten hvor de tok ut det de hadde innabords og så ble det distribuert til andre som var her. Smuglerne kunne jo smugle i magen eller i endetarmen, vi hadde jo beslag på 100 g fra endetarmen og en kilo fra magen. Så vi hadde masse ”pottenvakter” her. De pakket det i kondomer og så svelget de det, og da kunne vi sitte i et til to døgn her, så det var en skikkelig utfordring altså. Få leger til å gi dem brekkmiddel og klyster for å få dette ut. Først så var det røntgen på Ullevål så var det ”her er det narkotika, her er det noe”, så gjaldt det å finne en lege som kunne gi oss noe slik at dette kom fort ut da.”

Heroin smuglet inn ved hjelp av kuréerer som oppbevarte den i kroppens hulrom, er det samme smuglermodus som Even forteller at han benyttet på 1980-tallet. Flere av de andre heroinselgerne forteller også at det tidligere var vanligere å smugle heroin i kroppens hulrom. Ingen av kuréeren representert i dette datamaterialet benyttet en slik smuglermodus (se side 58-66). Politiinformantene understreker at dette er en svært farlig måte å smugle på, og vil være dødelig hvis det ryker hull på forpakningene. Videre i intervjuet forteller politi C at afrikanerne hadde sine egne selgere som solgte via en restaurant i Oslo:

”Heroinen som kuréerene kom med var veldig sterk, ca. 70 prosent, så det var mange som gikk på ryggen i overdoser av det stoffet. Selgerne solgte på X restaurant i Oslo. De hadde i hvert fall sine faste steder hvor det var mange gambiere samlet, og der var det også mange nordmenn innom og handlet. De hadde slike kuler av et gram eller et halvt gram som de gikk med i munnen, og slik at de kunne svelge det hvis politiet kom. Det var de som begynte med å gå med stoffet i munnen.”

Flere av heroinselgerne understreker at heroin på 1980-tallet var ren sammenlignet med den heroinen som finnes på markedet på 2000-tallet.

Politiinformantene sier videre at de utover i åttiårene, i tillegg til smugling i kroppen, begynte å få saker hvor heroinen var pakket i spesialbygget utstyr. Her nevner polititjenestemennene spesielt biler, med innebygde lager i tanker og skjermer. Dette kan peke mot en større organisering av heroinimporten, fordi det kreves spesialkunnskaper både for å sette stoffet inn i og ta ut ekstrautstyret. Samtidig nevner politiinformantene at det ble vanlig at kurérene som transporterte narkotikaen over landegrenser gjerne framsto i en familiesituasjon, med mor, far og barn. Disse smuglermodusene er i samsvar med de som beskrives av kuréren i dette datamaterialet.

I tillegg til flere aktive ikke-norske aktører på heroinmarkedet, forteller politiet at de observerte at det var flere etnisk norske kjøpere av heroin fra andre byer enn Oslo. Politiinformantene hevder at Oslo ble en sentral for videreformidling av heroin til andre byer i Norge. Selv om de sier at det er rimelig å anta at en del heroin også kom direkte til andre større byer i landet. Heroinselgerne understøtter politiets påstand og hevder at hovedgrunnen til at heroinen ble kjøpt i Oslo, og derfra spredd til andre steder, var at Oslo alltid lå lavest i pris, samt at det av lokale selgere ble antatt å være mindre risikofylt å frakte heroinen internt i Norge enn over landegrensene. Trenden med at selgere fra andre byer enn Oslo handler heroinen der, strekker seg fremover i tid.

3.2.1 Oppsummering av 1980-tallet

- Det synlige bruker- og omsetningsmiljøet i Oslo har flyttet fra Slottsparken til Egertorget. Politiet rapporterer at selgere på gateplan selger på ”trekkene”, hvor de gjemmer større kvanta i depoter. I 1983 var det største enkeltbeslaget på 600 g heroin.
- Det finnes fortsatt norske enmannsbedrifter som selv reiser til utlandet og kjøper heroin.
- Det er relativt små og relativt rene kvanta heroin i omløp, og heroinen deles inn i ”rør”, som tilsvarer opp til 40-50 brukerdoser på ett gram.
- I tillegg til etablerte pakistanske og tyrkiske importører og omsettere, fremhever politiet enkelte nordafrikanere som sentrale aktører.

- Nordafrikanerne smuglet heroinen inne i kroppens hulrom og solgte den ut på enkelte restauranter i Oslo.
- Heroinen sprer seg til andre steder enn Oslo ved at kjøpere som kommer fra andre byer enn Oslo, kjøper heroinen der og selger den i andre byer. Det blir ansett å være billigere og mindre risikofylt å handle i Oslo enn i utlandet.

3.3 1990-tallet

Polititjenestemennene forteller at det utover på nittitallet kom stadig flere aktører til på heroinmarkedet, og politiet utvider sin kompetanse på enkelte etniske grupper. Det fører også til at flere innenfor disse grupperingene blir tatt (jf. metodekapitlet). På begynnelsen av nittitallet forteller politiinformantene at de fokuserte på distributører og smuglere fra blant annet Algerie og Marokko. Et kjennetegn ved disse aktørene var at de arbeidet innenfor familiestrukturer. Politi B bruker en enkeltsak for å illustrere familiebedriften:

”Vi hadde en kar som het A, med en stor familie og han drev med pizza. Han solgte veldig bra med heroin. Og han hadde en bror B som sonet for heroinsalg i Bergen. Og så hadde de en søster C, og den søsteren giftet seg inn i en annen slekt. Vi tok han Pizza-A, og noen fra laget hans, men han hadde flaks, og kom seg unna, Pizza-A dro til Spania, og bosatte seg der. Broren B sonet allerede i Bergen. Så da hadde vi en gren til, og det var søsteren C og hun var da gift med en mann D. Disse to (C og D) solgte mye heroin og vi finner kanskje fire, fem kilo heroin hos dem. Og det resulterer i at hun C og gubben D også blir tatt, og da er det nesten ikke greiner igjen på dette treet. De har noen brødre til, og noe inngifte og han A fortsetter fra Spania, og han har selvfølgelig en stor heroinbusiness gående derifra. Og ennå en svoger ble tatt, men sønnen til søstera C og mannen D fortsetter butikken. Så businessen går rundt og alle pengene blir gående til far sjøl i Marokko og de er søkkrike.”

Politiinformantene forteller om flere slike familiedrevne opplegg, og det er flere felles kjennetegn ved disse historiene. Mange medlemmer i samme familie er involvert i heroinomsetningen, hvor hovedmannen ofte oppholder seg i utlandet. Denne sjefen kan enten tidligere ha vært bosatt i Norge eller bare sendt sine barn ut i verden. Pengene fra handelen kanaliseres ut av Norge. Disse familiene er sterkt patriarkalske, og kvinnenes posisjon fremheves som marginal. Den er knyttet til hvem hun gifter seg med. Det er videre familier hvor det hersker en sterk indre justis. Disse aktørene driver ofte også lovlig handel i tillegg til illegal handel.

En sentral debatt i studier av narkotikamarkeder er om denne typen kriminalitet skal forstås som velorganiserte hierarkiske strukturer, med fastlagte posisjoner, eller som bestående av ”løserer” nettverk av aktører. Abadinsky Cressey (1979) sin klassiske studie av den amerikanske mafiaen viser hvordan denne var bygget opp etter en streng hierarkisk inndeling av 24 tett spleisede familier, med et nettverk av andre kriminelle rundt. Den kriminelle organisasjonen ble styrt av ”The National Commission”, som hadde makt til å avgjøre tvister og krangler mellom ulike grupperinger av kriminelle, og var dermed ”limet” i organisasjonen¹¹. Perspektivet om at illegal handel er styrt av en monopolistiske organisasjon har møtt kraftig motstand.

Peter Reuter (1983) argumentere for at selv om det er en utbredt forestilling at illegal handel foregår innenfor slektskapsbaserte hierarkiske strukturer, er det mer fruktbart å forstå illegal handel som nettverk av konkurrerende aktører. Adler (1985) understøtter dette perspektivet og hevder at en monopolistisk, hierarkisk og tydelig struktur blant smuglere og selgere av cannabis og kokain var vanskelig å finne. I Skandinavia blir organisert kriminalitet beskrevet som nettverk av aktører som lager egne grupperinger for å gjennomføre ulike prosjekter (Johansen 1996 og 2004, BRÅ 2005). Når prosjektene gjennomføres får nettverket organisasjonsliknende trekk, med arbeidsdeling og hierarkier. Ofte går medarbeiderne inn og ut av de ulike prosjektene (ibid). Politiiinformantenes fremstilling av den familiedrevne importen og distribusjonen av heroin har flere fellestrekk med beskrivelser av den klassiske amerikanske mafiaen enn med nyere forståelser av organisert kriminalitet som nettverksbasert (jf. også Reuter og Hagga 1989, Pearson og Hobbs 2001).

De straffedømte understøttet langt på vei politiets perspektiv. For det første hevder flere av dem at de sendte penger ut av landet, og at pengekravet fra familien i opprinnelseslandet var en motivasjon som førte til at de ble innblandet i heroinomsetningen (se side 58-61, 66-69). For det andre fremhever flere av de straffedømte at heroinomsetningen styres fra utlandet, og at de som tas i Norge ikke er hovedpersonene (se side 71-73).

¹¹ Mafiaen, eller La Cosa Nostra (italiensk, oversatt til ”Denne tingen vår”, eller ”Vår ting”) er en samlebetegnelse på en løs sammenslutning av mennesker på Sicilia som i middelalderen slo seg sammen for å beskytte seg mot tyrkere og andre som okkuperte området (Cressey 1979). Gruppen tok loven i egen hender, og ble senere involvert i organisert kriminalitet. Mafiaen kom til USA i begynnelsen av det 20 århundret da italienerne emigrerte til landet (ibid).

Dette kan peke mot at deler av heroinimporten foregår innenfor slektskapsbaserte strukturer.

De overnevnte kjennetegnene på familiedrevne opplegg hevder politiinformantene også var betegnende for andre aktører politiet så dukke opp på heroinmarkedet i løpet av 1990-tallet. Disse aktørene var eksjugoslavere og mot slutten av 1990-tallet kosovoalbanerne. Aktørene ble av polititjenestemennene beskrevet som voldelige og svært godt organisert. Politi C spissformulerte det slik: **”Du koddet ikke med kosovoalbanerne.”** I følge politiinformantene drev østeuropeiske aktører også innenfor familie- og vennestrukturer, og de samarbeidet ofte med andre som opprinnelig kom fra de samme stedene som dem selv. Polititjenestemennene hevder videre at de østeuropeiske aktørene var flinke til å skaffe seg lokale kontakter, og at mange av dem begynte å jobbe som dørvakter i utelivsbransjen da de kom som flyktninger til Norge. I tillegg fremhever politiet at kosovoalbanske aktører drev illegale spilleklubber som ble møtesteder for kriminelle av ulike nasjonaliteter.

De straffedømte utpeker de samme etniske grupperingene som sentrale på 1900-tallet og videre utover på 2000-tallet. Flere av selgerne hadde østeuropeiske aktører som sine faste leverandører.

I Stortingsmeldingene om narkotikasituasjonen (1996-1997) hevdes det at de politiske, økonomiske og sosiale omveltningene i den tidligere Sovjetunionen og landene i Sentral- og Øst-Europa har hatt stor betydning for narkotikaens produksjons- og smuglingsmønstre. En betydelig del av heroinet som når Vest – Europa transporteres fra land i Sørvest- og Sentral-Asia (bla Afghanistan, Pakistan og Tyrkia) gjennom Samveldet av uavhengige stater (SUS) og land i Sentral- og Øst-Europa. Denne ruten er den mye omtalte ”Balkan-ruten”. Krigen i Jugoslavia førte til at ”Balkan-ruten” ble presset nordover gjennom det øvrige Sentral- og Øst-Europa og de baltiske stater. Sosial- og helsedepartementet mener at dette har ført til at de nordiske landene har kommet i en mer utsatt posisjon (ibid).

Bakgrunnen for at Norge tok i mot kosovoalbanske flyktninger var Kosovokrigen, for som følge av krigen ble store befolkningsgrupper drevet på flukt. I følge FN (2005) er kriminelle grupper med albansk opprinnelse svært sentrale som heroindistributører i Europa.

Samtidig som det på 1990-tallet ble flere aktører på heroinmarkedet rapporterer politiinformantene om et stadig prisfall på heroinen. Dette er i

samsvar med Anne Line Bretteville-Jensens (2005) funn: Fra 1993 og frem til 2005 falt prisen på heroin med 70 prosent. Polititjenestemennene forteller også at selgerne begynte å benytte et nytt oppdelingssystem for heroinen. De gikk fra å dele opp et gram heroin i flere ”rør” og deretter i 40-50 brukerdoser, til et oppdelingssystem hvor grammet ble delt opp i færre enheter (fire til fem deler). Disse nye enhetene ble betegnet som ”kvartering”. Poenget er at brukerdosene ble betraktelig større¹². Når denne endringen kom blir plassert litt ulikt i tid av politiinformantene, men de er enige om at det har funnets sted en radikal endring av oppdelingssystemet. De straffedømte bekrefter denne endringen.

Polititjenestemennene gir to ulike forklaringer på endringen: Den ene er at misbrukerne har økt sin toleranse for heroin over tid, slik at de kan sette større doser. Den andre er at heroinkvaliteten har blitt dårligere, slik at misbrukerne i realiteten ikke setter større brukerdoser heroin, men mer tilsetningsstoff. De straffedømte selgerne støtter den siste forklaringen og hevder alle at heroinkvaliteten har blitt kraftig redusert over tid.

Even: ”Vi hadde den beste heroinen i Norge på 1970- og 1980-tallet, og vi dro til Danmark og Thailand og hentet den i begynnelsen. Vi er kjent for å ha det beste dopet i Norge. Vi er kresne ikke sant, og vi har betalt for det. Kvaliteten har dabbet av etter hvert den, og kvantumet har blitt større. Kvaliteten har blitt dårligere. Du kan tenke deg en kvartting da, som en brukerdose, og det tilsvarer kanskje seks, sju doser tidligere, det er klart at kvaliteten har blitt dårligere.”

Jeg: ”Tror du det har noe med at misbrukerne har bygget opp toleranse?”

Even: ”Nei, det tror jeg ikke på. De som hevder det vet ikke hva de snakker om. Hadde de fått det samme kvantum, så hadde de ikke overlevd. Jeg har eksperimentert mye med sterke stoffer, og er dømt for sterk heroin, den siste gangen for noe som heter heroinklorid. Direkte til bruk og det er kraftige saker det. Det er ikke mulig å bygge opp så mye toleranse.”

Et aspekt ved Evens historie, slik som tidligere nevnt i forbindelse med politiintervjuene, er at de kan være uttrykk for en idyllisering av fortiden. Det er trolig at misbrukere over tid bygger opp toleranse for heroin, men det er også rimelig at kvaliteten på heroinen over tid er blitt redusert, slik selgerne og importørene hevder. Norske misbrukere som selv reiste til utlandet og smuglet heroin tilbake forsvant på 1990-tallet, i følge politiet. Dette er i samsvar med hva Even forteller om siste tur til Thailand i 1995.

¹² KRIPOS har analysert renheten av beslaglagt heroin, men deres nederste grense for analyse er på tre gram, og gir således et dårlig inntak til å si noe om renheten i brukerdosene av heroin (Jf Bretteville-Jensen 2005).

3.3.1 Oppsummering av 1990-tallet

- Flere aktører gjør seg gjeldende på heroinmarkedet. Særlig aktører fra Algerie, Marokko, tidligere Jugoslavia og kosovo- albanere.
- Flere av de nye aktørene er organisert i hierarkiske familiestrukturer hvor pengene fra omsetningen kanaliseres ut av Norge.
- Prisen på heroinen er synkende. Det innføres et nytt oppdelingssystem av 1 gram heroin, som fører til betraktelig større brukerdoser. Grammet deles ikke lenger i ”rør”, men i ”kvartering”.
- Det nye oppdelingssystemet blir forklart både med misbrukernes økte toleranse for heroin og med at kvaliteten på heroinen blir dårligere.

3.4 2000-tallet

Polititjenestemennene forteller at på slutten av 1999 og på begynnelsen av 2000 dukket det opp en ny gruppe afrikanere i heroinomsetningen. Dette var somaliske aktører på gateplan i Oslo som solgte ut fem og fem gram med heroin. Prisen på heroinen var svært lav og de som solgte fem gram på gata var ofte selv i besittelse av større kvanta heroin.

Politi A: ”I 1999-2000, det er da vi finner ut av den Somaliabiten. Og når vi spør hvem som driver bra, så sier alle; ”folk fra Somalia”. ”Og hvorfor driver de bra?” spør vi. ”Jo de har gode priser og godt stoff og lave priser,” er svaret. Og de utkonkurrerer alle andre fordi de lå på 2000 – 2500 kr pr. fem gram. Mens andre lå mellom 4000-5000 kr, og de overtok hele røklet.”

Politi A hevder at de somaliske aktørene greide å ta over markedet ved å presse prisen ned. Han forteller hvordan denne heroinomsetningen ble organisert:

”I det somaliske miljøet hadde vi som sagt en sak hvor det var en stor somalisk familie i Norge, eldste mannen i Norge het X. Og de var veldig mange søsken og over halvparten av disse var involvert. Over han X, så stod faren hans, og han døde midt under denne seansen her, men han hadde bodd i Norge og flyttet tilbake til Somalia og han hentet ut penger. Det han gjorde hjemme var at han bygde opp svære hoteller. Og de solgte veldig mye heroin. Og da stod X og brødrene hans og solgte ut fem gram etter fem gram på gata, og i tillegg hadde de et stort nettverk av unge somaliske menn som selger ut fem, fem, fem. ”Når vi begynte med Somalia, hadde de overtatt hele gatemarkedet,” sa de på Plata.”

Denne organiseringsmåten, med familiestyrt hierarkier hvor pengene føres ut av landet, har paralleller til hvordan politiet beskriver at andre etniske grupperinger organiseres. Politiinformantene understreker derimot at selgermodusen som ble introdusert av somaliske aktører med direkte utsalg av fem og fem gram, var helt ny og førte til endringer av selve omsetningsleddene i heroinomsetningen. Endringen bestod i at det ble færre ledd i omsetningen. Politiinformanten hevder det ble vanlig med kun tre ledd: Førsteledd, mellomselgere og gatenivå. Selgere på gatenivå kan dermed være i besittelse av store kvanta heroin. Slik forteller politi E om dette: **”Vi har funnet kilo på, kilo med heroin som er pakket i fem og fem gram.”** I følge politiet var denne formen for omsetning svært pengebesparende og førte til at andre ligaer og grupperinger kopierte den. Det ble dermed vanlig at de som solgte fem gram ute på gata hadde større kvanta hjemme.

Flere av heroinseilgerne forteller at det ble et skifte i miljøet på gata da afrikanske aktører begynte å selge fem gram etter fem gram. Skiftet bestod i at heroinen ble mer tilgjengelig og prisene falt. I denne sammenheng understreker politiinformantene hvor viktig det var at de arbeidet på gateplan og derifra og oppover i omsetningsleddene. En viktig del av deres arbeid bestod derfor i å være ute i brukermiljøene og opprette kontakter. Politi D forteller at det viktigste arbeid var at de etablerte kontakter til gode informanter: **”Det nest eldste yrke i verden er informanttjeneste.”**

Politi B: ”Hvis du har førsteleddet og mellomleddet og gateleddet, og hvis det er slik at politiet bare skal angripe her (peker på mellomleddet), så sier det seg selv at vi sliter, hvis vi ikke samtidig også kan arbeide her (peker på gateplan). Fordi da mister vi informanter, og ikke minst mulighet til telefonavlytting. Hvem er sammen med hvem, hvem driver nå, dette er informasjon som vi får på gateplan. Og det er klart at når vi ikke får noe informasjon fra gateplan, fordi ingen jobber der, så har vi et svært svart hull i kunnskapen vår. For eksempel hvis vi skal avlytte telefoner, hvor skal vi få de telefonnumrene fra, og selv om vi har nummeret, hvordan skal vi argumentere for avlyttingen i retten når vi mangler kunnskap om hvorfor.”

Polititjenestemennene hevder at det er lett å få folk i miljøet til å snakke og at de ikke legger press på dem. Det er en del av spillet mellom politiet og de kriminelle at de snakker på de andre aktørene når de blir tatt. Tysting og telefonavlyttinger er temaer som de straffedømte er opptatt av og hvor deres perspektiv avviker fra politiets. Jeg kommer tilbake til dette på side 70-71.

Videre utover på 2000-tallet hevder politiinformantene at kvaliteten på heroinen er synkende. I denne sammenheng trekker de blant annet frem terrorangrepene 11. september og amerikanernes invadering av Afghanistan som en mulig forklaring. Afghanistan utpekes av FN (2005) som hovedprodusenten av opium til det illegale markedet. Ved hjelp av satellittmålinger og observasjoner på bakken, vet forskere i dag hvor opium dyrkes. De anslår at området på verdensbasis som benyttes til opiumdyrking tilsvarer 196 000 ha, dette er på størrelse med et land som Liechtenstein (ibid). 87 prosent av opiumen for det illegale markedet er produsert i Afghanistan. Selv om andre land fortsatt produserer opium, vil Afghanistan avgjøre størrelsen og utviklingen av verdens opiumsmarked. Trendene i Afghanistan er at dyrkingen av opium sprer seg til landområder som tidligere ikke drev med dyrking. Opium finnes nå i alle landets 34 provinser (ibid).

Den foreløpig siste gruppen aktører politiinformantene hevder har gjort seg gjeldende i heroinomsetningen er kurderne. I følge tall fra Utlendingsdirektoratet (2000) kom det i 1999 10.160 asylsøkere til Norge, og irakere utgjorde drøyt 40 prosent av dem, med 4 073 søkere. Det dreide seg stort sett om kurdere fra Nord-Irak. I februar 2000 ble den norske politikken ovenfor asylsøkere fra de kurdiske selvstyrte områdene strammet inn, noe som førte til at det kom færre utover 2000-tallet. Politiinformantene forteller at de kurdiske aktørene, som de østeuropeiske, ofte hadde krigserfaringer. Deres illegale virksomheter var knyttet til geriljakrig og opprørstyrker.

Politi E: ”Kurderne var helt ukjente de før vi begynte å jobbe med dem. Det var en og annen som sa at kurderne var store, men så fikk vi det fra gata at kurderne drev kjempemye. Og mange av disse er soldater med ulik krigserfaring. Hjemme hos dem i Kurdistan så har jo alle våpen, det er jo helt vanlig. Og er det noen problemer her i Norge, så er det bare en telefon til Kurdistan så dukker faren til en opp hjemme hos faren til den andre med gevær og sier at sånn og sånn skal det være.”

Polititjenestemennene hevder videre at sjefene ofte verver sine heroinselgere på asylmottak. Disse bakmennene er eldre og har mer erfaring enn de yngre selgerne. Noen av oppbevarerne og mottakerne av heroin understøtter denne fortellingen.

Et kjennetegn ved heroinmarkedet i dag, som trekkes frem av politiinformantene, er at det er svært brutalt og at de har registrert en

økende bruk av grov vold i miljøet. Denne volden tilskrives blant annet at omsetningen preges av aktører med ulike krigs- og overgrepserfaringer.

Politi C: ”Vold er en del av all organisert kriminalitet, vold er alltid med, og det er blitt så mye tøffere med årene og med alle de nye aktørene på markedet. Det er funnet brente lik ved svenskegrensa som man tror har noe med Norge å gjøre og det er også en tyrker og en pakistaner som er skutt, og det er mange ting som vi ikke finner ut grunnen til men det er ofte folk som har drevet lenge og som vi har kjent til.”

Polititjenestemennene forteller om vold i heroinomsetningen med utgangspunkt i enkeltsaker, blant annet drapet på en norskmarokkaner 31. mars 2003, som ble skutt og drept på Nordre gravlund i Oslo. Videre forteller politiinformantene at ved ransakelse av den dreptes leilighet fant de 2 millioner kroner pakket i ishockeybager og 3, 5 kilo heroin. da politiet aksjonerte mot den dreptes to brødre fant de mer enn 21 millioner kroner i kontanter. Den siktede var kosovoalbaner, og polititjenestemennene brukte denne saken for å illustrere vold som følge av narkotikaoppgjør mellom ulike grupperinger i Norge. En annen sak er beslaget av 62 kilo heroin. Politi C forteller:

”Vel, nå har vi en sak med 62 kilo heroin, med ganske bra dommer, og når det partiet røk, så vet vi at broren til en av de involverte ble skutt i Kosovo ikke sant. Veldig tilfeldig! Det er en del sånne ting, og det samme kan skje i Pakistan hvor det blir tatt familiemedlemmer, det kan være enklere å ta dem der.”

Jeg: ”Nå er jeg kanskje litt treg men hvorfor skulle noen bli tatt i Kosovo hvis det går til helvete i Norge?”

Politi C: ”Nei, man vil statuere et eksempel slik at den som blir tatt holder kjeft, og pluss at man har tapt mye penger. Det er klart at er du en del av et kriminelt nettverk og du taper de verdiene som 62 kilo heroin er, så sitter du med svarteper der nede. Og er du en baron så har du penger til å betale, men uansett så må du statuere et eksempel. ”Du kan ikke være en så dårlig organisator når du får varer fra meg, og miste 62 kilo til politiet, det går bare ikke an!” Det er enkle ting, men det virker.”

De straffedømte mener også at miljøet har utviklet seg i mer brutal og voldelig retning, men de knytter ikke denne utviklingen til de nye aktørene på markedet i like stor grad som politiet. Heroinselgerne understreker at denne utviklingen er vevd sammen med prosesser internt i miljøet (se side 90-93, 96-98).

Et annet kjennetegn ved dagens situasjon som polititjenestemennene fremhever, er et utstrakt samarbeid mellom ulike etniske grupperinger. De hevder, på linje med selgeren som tidligere var mer stedbunden, at det nå

foregår handel mer på tvers av alle nivåene i omsetningen. Dette utviklingstrekket peker vekk fra vold og konkurranse mellom ulike grupperinger og mot større samarbeid og samhold. Polititjenestemennene konkluderer ikke i forhold til hvilken av disse trendene som gjør seg mest gjeldende.

3.4.1 Oppsummering av 2000-tallet

- Somaliske aktører innfører en selgermodus som fører til færre ledd i omsetningskjeden. I følge politiet består omsetningskjeden nå kun av førsteledd, mellomledd og gatesalg. De straffedømtes forteller at afrikanske selgere solgte fem gram til lavere pris enn sine konkurrenter og at dette førte til billigere og mer tilgjengelig heroin på gata i Oslo.
- Aktører med kurdisk opprinnelse inntar heroinmarkedet, disse aktørene har, som kosovoalbanske aktører, tidligere krigserfaringer som preger måten de driver omsetning på.
- Politiet rapporterer om en økning i grov vold i tilknytning til heroinomsetning. De straffedømte forbinder ikke i like stor grad som politiet, volden i miljøet med ikke-etnisk-norske aktører, men knytter volden til interne prosesser.
- Politiet rapporterer om økt samarbeid på tvers av etniske grupperinger, og understreker at markedet kjennetegnes av mer fleksibilitet mellom ulike arbeidsoppgaver.
- Prisen og kvaliteten på heroin er synkende, hevder både politiet og de straffedømte.

4 Dagens heroinomsetning: Presentasjon av informantene etter arbeidsoppgaver

Narkotikamarkedet har i flere studier blitt delt inn i tre ulike nivåer; et grossistnivå, et mellomnivå av selgere og et detaljistnivå (se blant annet Blickman et al 2003). Grossistnivået kjennetegnes av aktører som har førstehåndshandel med varene, og som omsetter i store kvanta. Mellomnivået kjennetegnes av selgere som er bindeledd mellom førstehåndsomsetterne og detaljistene. Detaljisten selger ut i brukermiljøene (ibid). Denne tredelingen har paralleller til den påfølgende presentasjonen, hvor de straffedømte beskrives ut i fra de arbeidsoppgavene som de løser på heroinmarkedet. Det styrende i denne kategoriseringen er informantenes egenplassering, det vil si de arbeidsoppgavene de selv legger vekt på at de løser. Fire ulike arbeidsoppgaver vil bli fremstilt: kurérvirksomhet, mottakervirksomhet og oppbevaring, mellomnivåsalg og detaljistsalg. I tillegg beskrives to personer som er dømt som sjefer i større heroinsaker. Disse personene har ikke innrømmet straffeskyld, og deres historie drøftes derfor i sammenheng med politiets etterforskningsarbeid som tematiseres under avsnitt 4.2.2. Kurérer, mottakere og oppbevarere er arbeidsoppgaver som er knyttet til innførselen av heroinen til Norge, og utgjør dermed ett toppsjikt i omsetningen. Videre presenteres salgsnivået i to ulike kategorier, mellomnivåsalg og detaljistsalg. Hovedskillet mellom disse kategoriene går på størrelsen av heroinpartiene som kjøpes og selges i.

Temaene som blir belyst innenfor de ulike kategoriene er aktørenes vei inn i heroinomsetningen, med fokus på rekruttering og motivasjon. Videre drøftes kontakter og nettverk, med vekt på relasjonene til kunder og leverandører. Og til slutt drøftes aktørenes bruk og testing av narkotika. Å presentere heroinmarkedet etter aktørenes arbeidsoppgaver kan gi et statisk bilde, mens det kanskje er fleksibilitet mellom ulike posisjoner som kjennetegner markedet. Noen av de straffedømte har vært aktive i markedet over tid, og har utført ulike arbeidsoppgaver. I analysen fremheves fleksibiliteten mellom posisjoner der dette gjør seg gjeldende.

4.1 Kurérer over landegrensar

Kurérvirksomheten binder den nasjonale heroinomsetningen til den globale omsetningen. Kurérene utgjør et viktig og sårbart ledd i omsetningskjeden. Arbeidsoppgaven er sårbar fordi passering av

landegrensene innbærer den største risikoen for å bli oppdaget av politi og tollere. I litteratur om narkotikaomsetning er kurérrollen blitt beskrevet som en posisjon som bør fylles av personer som vekker minst mulig mistanke, og som ikke skiller seg fra andre (Adler 1985, Zaitch 2002). Kvinner og småbarnsfamilier har blitt trukket frem som ideelle kuréere. Et sentralt spørsmål i tilknytning til kuréere er hvor mye disse vet om de andre aktørene i omsetningen og om selve omsetningen. Nicholas Dorn, Lutz Oette og Simone White (1998) argumenterer for at fordi kurérvirksomhet er en høyrisikooppgave er det rimelig å anta at de ikke vet mye om de andre aktørene. Dette forutsetter at narkotikaomsetningen foregår i relativt store og velorganiserte former. Kuréren har da ikke selv en økonomisk investering i lasten, men blir derimot betalt for arbeidsoppgaven. Innsmuglingsmåten er også blitt brukt som en indikator på hvor organisert selve innførselen av narkotika er (jf. BRÅ 2005). Hvis det er slik som politiinformantene var inne på at narkotikaen smugles inn i spesialbygd utstyr, i for eksempel biler eller båter, krever dette at det finnes personer som kan lage og montere spesialutstyret. Slikt spesialutstyr peker mot en sterkere grad av spesialisering og arbeidsdeling.

Tre av de straffedømte i datamaterialet som er internasjonale kuréere, to menn og en kvinne. Alle tre er av utenlandsk opprinnelse. Ivana og Fazal forteller at det var første gang de var i Norge, da de ble arrestert for smugling. De var dermed innblandet i illegale aktiviteter utenfor Norge. Dette understreker det internasjonale aspektet ved kurérvirksomhet. Nizam hadde derimot vært i Norge siden slutten av 1980-tallet, da han kom som kvoteflyktning.

4.1.1 Kurérens vei inn i heroinomsetningen

Ivana, som jeg presenterte i metodekapittelet (se side 32), forteller en historie om det totale bedrageri, hvor hun kun var et offer for omstendighetene: Hun ble lurt til oppdraget og visste ikke noe om heroinen hun hadde i bagasjen. Fazal forteller også at han ble lurt, men innrømmer å ha påtatt seg kuréroppdraget:

”Jeg er slutten av 40-årene år og født i X (Sør Europa), men jeg ble sendt til Y (Vest Europa) som niåring for å få et bedre liv. Mine foreldre tenkte at jeg ville få en ny sjanse. Min eldre søster bodde allerede der, og ville ta omsorgen for meg. Som voksen jobbet jeg på fabrikk. Jeg trivdes i jobben. På fritiden og på fest prøvde jeg kokain og hasj, men jeg har aldri prøvd heroin. Problemene mine startet da jeg fikk sparken fra fabrikk på grunn av nedskjæringer. Samtidig som jeg stiftet familie på nytt. Min nye kone er ti år yngre enn meg. Jeg tok kontakt

med venner og bekjente, ute på byen, og i en lokalklubb for X (etnisk gruppe) og fortalte om mine økonomiske bekymringer. Gjennom en bekjent fikk jeg tilbudet om å frakte en pakke hasj fra Tyskland til Danmark, i min egen bil. Jeg ble lovet 2000 Euro for turen, samt 500 Euro i bensinpenger. Jeg tok med meg min kone og min sønn på to måneder. Til min kone fortalte jeg at vi skulle på ferietur. Hun visste ingenting om narkotikaen. I Tyskland får jeg en pakke, med instruksjoner om at den skal leveres i Danmark. Pakken var flatpresset og tapet over. Jeg kjente at pakken lukket, så jeg tapet over den med min egen tape. Deretter la jeg pakken i en skoese, som jeg la bak førersetet på bilen. Over pakken lagde jeg en slags seng for min sønn. Vi kommer oss til Danmark, men da jeg skal levere varen, får jeg nye instruksjoner. Det er samme mann som jeg fikk varen fra i Tyskland, som møter meg i Danmark. Jeg får beskjed om at stoffet skal til Norge, og at min kontakt skal møte meg på sentralbanestasjonen i Oslo. Jeg får kun et telefonnummer som jeg skal ringe når jeg nærmer meg byen. Vi blir stoppet på grensen til Norge og tollerne finner 5 kilo heroin med en styrkegrad på 15 prosent. Da jeg skjønnte at jeg var blitt lurt, la jeg alle kortene på bordet og samarbeidet med politiet. Jeg ringte den personen som skulle ha stoffet i Oslo, slik som det ble avtalt i Danmark, men da jeg med politiet tilstede kom til sentralbanestasjonen dukket han ikke opp. Da var jeg jo ti timer for sent ute, og de er jo ikke dumme heller. Både jeg og min kone fikk x år i tingretten, saken er nå anket til lagmannsretten. Vår sønn ble tatt hånd om av barnevernet i Norge, og er nå under barnevernet i X (hjemlandet).”

(oversatt og fortettet av undertegnede)

Fazal forteller at han reiste sammen med sin familie for å vekke minst mulig oppmerksomhet da han skulle krysse grensene. Han hevder at han sa ja til å frakte hasj, men ikke til å frakte heroin. Dette aspektet ved Fazals historie stiller meg overfor fortolkningsproblemet som jeg omtalte i metodekapitlet. Historien kan fortolkes både i lys av en ”aktorposisjon” og en ”forsvarsposisjon”. På den ene siden er det rimelig at kuréren har mangelfulle opplysninger, gitt forståelsen av at kurérer ofte er innleid til oppgaven, og således får lite informasjon. På den andre siden er det rimelig at Fazals historie er preget av hans rettslige forsvar, slik at han vil argumentere for at han ikke visste at det var heroin han fraktet. Ved å argumentere for at han fraktet hasj i stedet for heroin, kan han oppnå mildere straff. Det er også i hans interesse å holde konen utenfor saken.

Fazal forteller at han kom i akutte økonomiske problemer da han fikk sparken fra fabrikkens samtidig som han stiftet familie. Det var motivasjonen for at han sa ja til å frakte narkotikaen. Forsørgelsessansvar og pengeproblemer har paralleller til det den norskbaserte kuréren Nizam forteller om sine motiver for å innføre heroin:

”Da jeg giftet meg ble problemene større og større, særlig de økonomiske. De første sju, åtte årene gjorde jeg ikke noe kriminalitet i Norge. Det eneste var politikk og studier. Men da jeg giftet meg og vi fikk barn, så gikk tankene mot andre måter å finansiere familien. Jeg trengte penger og jeg fikk ikke lån i banken. Jeg hadde en restaurant, og jeg hadde ansatte, og jeg måtte betale skatt, og så ble det mye rot. Det var ikke lite penger som jeg trengte, ikke ett par tusen, men flere hundre tusen, som jeg skyldte i momspenger. Jeg skyldte skatt. Og jeg skal si det, for å være ærlig, du må hjelpe de hjemme med penger også. De har jo betalt for at du skal få komme til Europa, så da må jo du betale tilbake, det er jo rimelig. Du betaler din gjeld, ikke tradisjonell gjeld, men du skylder din familie noe. De har kanskje solgt en bil, eller en butikk, for å sende deg ut. Så de forventer at når du er i Europa, skal du kunne betale dem tilbake. En sulten mage tenker på mat, at den skal bli mett. Og hvis du er sulten og noen tilbyr mat så sier du takk skal du ha for det. Dette er bare en metafor som jeg bruker. Det betyr ikke at vi var sultne, alle kan spise her. Men vi ser at det er så stor forskjell mellom menneskene. Selvfølgelig skal det også være forskjeller, men forskjellen er så stor mellom utlendinger og etniske nordmenn, og derfor er det lett for utlendingene å bli rekruttert til disse tingene, ikke bare narkotika. Problemet er at utlendinger ikke har kontakt med nordmenn, og hvis de hadde det så hadde de ikke blitt rekruttert.”

Nizam har et forsørgelsesansvar for familien i opprinnelseslandet. Også det er en interessant parallell mellom historiene til den norskbaserte og den utenlandsbaserte kuréren, at de begge fremhever forsørgelsesansvaret som hovedmotiv for smuglingen. Familien har en helt sentral plass i disse historiene. Kravene og forventningene fra familien er for både Nizam og Fazal motiver for å skaffe penger, også igjennom illegale kanaler.

I følge en OECD – rapport (2005) er overføringer fra emigranter til deres familier utbredt. Nyere studier viser at overføringene fra emigrantene bidrar til å bedre levekårene for deres familier i opprinnelseslandet. Adams og Page (2005) hevder at emigrasjon og pengeforsending er viktig for å redusere fattigdom. Det at emigranter sender penger ut av landet har også paralleller til det polititjenestemennene hevder kjennetegner de familiedrevne ligaer (se side 48-49). At de straffedømte benytter illegale metoder for å skaffe penger til familien kan forstås i lys av innvandreteres marginaliserte og vanskelige situasjon på arbeidsmarkedet i Vest Europa (OECD 2006). I enkelte vesteuropeiske land er den registrerte arbeidsløsheten blant unge med innvandrerbakgrunn hele 35 % (ibid). I kriminologisk teori er den tradisjonelle kriminaliteten nært forbundet med vanskelige sosiale forhold (Christie 1982, Hauge 1997). Bindingene til samfunnet gjennom arbeidsliv og sosial deltakelse er svært sentrale elementer (ibid). Samtidig kan også de straffedømtes understreking av sin egen marginaliserte og vanskelige situasjon fortolkes i forlengelsen av

deres legitimeringsstrategier og dermed deres rettslige forsvar. Selv om innvandrere både i Norge (SSB 2006) og i Europa for øvrig har en høy andel av arbeidsledigheten (OECD 2006), begår ikke alle vanskeligstilte innvandrere kriminalitet. Den marginaliserte posisjonen bør kanskje forstås som en bakgrunn for, men ikke som en tilstrekkelig forklaring på kriminaliteten.

Nizam, den norskbaserte kuréren, forteller at han drev en restaurant, og at han skyldte momspenger. Gjelden var et motiv for hans illegale aktivitet. Forholdet mellom illegal og legal økonomi har stått sentralt i mange studier om organisert kriminalitet (blant annet Reuter 1983, 1985 og 1994). I Norge utarbeidet Per Ole Johansen (1996) i sin bok ”Nettverk i gråsonen” en tretrinnsmodell for å forklare forholdet mellom den legale og den illegale økonomien. Det nederste trinnet i modellen kjennetegnes ved aktive kriminelle og ett uskyldig offer i det private næringslivet. Det neste trinnet kjennetegnes av at kriminelle og næringsdrivende gjør hverandre tjenester, og skifter roller. Det tredje trinnet kjennetegnes av et samrøre mellom organisert kriminalitet, legale næringsdrivende, korrupte politikere og myndighetspersoner. Johansen (1996) argumenterer for at den organiserte kriminelle aktiviteten i Norge er i en mellomposisjon mellom de to nederste trinnene. I lys av denne modellen kan den straffedømtes ønske om å redde restauranten sin gjennom kurérvirksomhet sees som en sammenblanding mellom legal og illegal økonomi, ved at informanten bytter rolle fra en legal handelsmann til å drive illegal import¹³.

4.1.2 Nettverk og kontakter

Et sentralt spørsmål i analyser av kurérens rolle, er hvilken relasjon kurérene har til de andre aktørene i heroinomsetningen. I motsetning til legal virksomhet er ikke narkotikaomsetning styrt via rettslige kontrakter og rettslige prosedyrer. Sentrale arbeider om illegal omsetning konkluderer med at denne type virksomhet kjennetegnes av hemmeligholdelse og lojalitetsstrukturer (Adler 1985, Johansen 1996, Zaitch 2002). Zaitch (2002) argumenter også for at det finnes profesjonelle kurérer som er

¹³ Det er flere av de intervjuede som forteller om sammenblanding mellom legal og illegal økonomi. Historien som hyppigst blir fortalt, er den om hvordan man investerer ”svarte” penger til ”hvite” formål, som restauranter, diskotek og lignende. Ingen av mine informanter snakker om korrupte norske myndighetspersoner, men da mye av aktiviteten knyttet til heroinomsetning strekker seg utover landegrensen, er dette noe som nevnes i forbindelse med andre land.

dypere innblandet i virksomheten, og har personlige relasjoner til de andre involverte i omsetningen. Det er variasjon i kurérenes historier i forhold til hvordan de beskriver relasjonen til andre involverte. Ivana hevder å ikke vite noe om de andre aktørene. Hun forteller at hun ble lurt av en pasient, som hun ikke visste var innblandet i heroinomsetning. Fazal og Nizam derimot fikk tilbud om kurérvirksomheten gjennom henholdsvis bekjenskaper og venner. Kontakten ble etablert ved at de begge snakket åpent om sine økonomiske problemer.

En klassisk forståelse av hemmelige organisasjoner er at informasjon blir et gode som er svært ulikt fordelt. Ledelsen kjenner de andres identitet, men ikke omvendt (Aubert 1969). Store ulikheter i informasjon i en organisasjon er vanligvis forbundet med en autoritær ledelse og peker mot en hierarkisk oppbygning. Hvis det derimot er slik at illegal handel som legal handel preges av nettverk av konkurranse og entreprenørpersonligheter, slik blant annet Reuter (1983) m. fl. har hevdet må det være en viss flyt av informasjon mellom de ulike aktørene. Mark Granovetter (1974) viser i sin studie av hvordan ulike personer skaffer seg jobb, at det er omgangskretsen utover familien og nære venner som er den sentrale ressursen for mange. Han skiller videre mellom begrepene ”sterke” og ”svake” bindinger. De sterke bindingene kjennetegnes av nære relasjoner som familie og venner, mens de svake bindingene kjennetegnes av bekjenskaper. I forlengelsen av dette argumenterer Granovetter for betydningen av svake bindinger for at informasjonen skal flyte mellom mange aktører. Samtidig kan det virke paradoksalt at informasjon og rekruttering skjer via svake bindinger, slik to av de straffedømte hevder gitt at illegal omsetning preges av hemmeligholdelse og lojalitetsstrukturer.

For Fazal gikk kontakten via utelivet og de etniske klubbene som han oppholdt seg på. Det var en bekjent som kom med forespørselen til han:

”Jeg kjente han ikke så godt, hadde bare truffet han noen ganger tidligere. Han var en bekjent. Men jeg visste jo at han drev med kriminalitet, men ikke at han drev med heroin.”

Etter at Fazal hadde tatt i mot oppdraget, hevder han at han var på ”need to know” basis. Fazal hevder at han fikk informasjonen stykkevis og delt etter hvert som han fraktet heroinen igjennom Europa. På den ene siden kan dette peke mot en velorganisert form for heroinsmugling ved at hovedmannen dukker opp underveis, på ulike punkter, i ulike land, og med nye instruksjoner til kuréren. Kuréren visste ikke engang til hvilket land

narkotikaen skulle. En side ved Fazals historie som kanskje understøtter dette er den relativt lave styrkegraden på heroinen (15 %). Dette kan peke mot en smuglermodus, hvor informanten ble brukt som lokkedue. Den innsatte kan derved ha blitt ofret av sine egne, som kan ha fraktet inn et større og renere parti heroin i etterkant av at informanten ble tatt. På den andre siden er det mulig at Fazal argumenterer i forlengelsen av sitt rettslige forsvar og understreker at han hadde mangelfulle opplysninger, for å fjerne seg selv fra ansvaret for heroinen.

For Nizam kom tilbudet om heroinsmugling via kontakter han hadde gjennom sin politiske aktivitet. Slik forteller han om dette:

”Det er klart at når du er alene i Norge, så danner du deg et annet nettverk. Gjennom politikk, eller andre ting. Så igjennom det nettverket, så ble jeg overtalt, og holdningen inne i meg var jo, at jeg var X (etnisk gruppe), og at jeg var kriger. Jeg har jo vært barnekriger. Selvfølgelig kan man si at de som driver med politikk, ikke driver med narkotika, men det er noen som er knyttet til politikken som tenker på profitt, fordi de trenger penger. Og de har kontakter der nede og ut i fra det, så blir du blandet inn i det. Og selvfølgelig blir du plukket ut fordi du bor i Norge. Du har ikke kontakt med andre norske, eller norske venner, og du vet ikke riktig hva andre driver med.”

Nizam vektlegger at kontaktene ble opprettet via et politisk miljø i Norge som bandt han til hans fortid som barnesoldat for denne samme grupperingen i opprinnelseslandet. Han fastholder på flere steder i intervjuet at pengene gikk til personlig fortjeneste for de involverte, ikke til finansiering av frigjøringskamp, men at kontaktene var opprettet via politikken. Det antes å være mer enn 300.000 barn under 18 år som i dag utnyttet i over 30 væpnede konflikter verden over. Amnesty International (2004) rapporterer om at barnesoldatene tvinges til å bruke narkotika for å drepe og utføre de farligste oppdragene.

Mens Ivana og Fazal vektlegger hvor lite de selv vet om de andre aktørene og om organiseringen av innførselen, forteller Nizam at han kjente de andre aktørene godt fra før, de inngikk i hans nære og sentrale relasjoner i Norge. I lys av Granovetteres (1974) begreper, skiller Nizam seg fra Ivana og Fazal ved å hevde at han ble rekruttert til oppdraget via sterke bindinger.

Et annet tema som er blitt diskutert i forhold til kurérrollen, og som handler om hvor nært kuréren er knyttet til de andre aktørene i omsetningen, er om kurérene har en økonomisk interesse i lasten, eller eier

deler av narkotikaen selv¹⁴. Også i denne sammenheng er det variasjon mellom kurérenes historier. Ivana hevder at hun ikke er blitt tilbudt penger for jobben. Fazal hevder at oppdraget var satt til en pris på 2000 Euro, pluss bensinpenger. Nizam hevder at han skulle få betalt for jobben, men at han også fikk tilbud om å investere penger i en del av lasten:

”Da kan du kanskje spørre hvorfor jeg ikke bare kunne ta en eller to kilo heroin? Men jeg ville ha mer. Jeg fikk tilbudet om bare å være kurér, eller om jeg ville være sammen med dem, og ta med meg mer heroin, slik at jeg skulle få mye mer fortjeneste. Så da ble det en grådighet hos meg. Så det gikk greit helt til de stoppet meg og nå sitter jeg her.”

Nizam forteller at han hadde en økonomisk interesse i varene, og han valgte derfor å ta med seg mer enn det som var avtalt i Norge. Han understreker selv at han ble grådig, og at han handlet innenfor et nettverk av kontakter som han kjente godt.

4.1.3 Bruk av narkotika og testing av varene

I skandinaviske studier har det blitt vektlagt et skille mellom selgere på gateplan, som selv bruker narkotika, og en profesjonell distributør- og omsetningskjede som antas å ikke bestå av misbrukere (Smith-Solbakken og Tunglund 1997). Kurérrollen har blant annet av polititjenestemennene blitt beskrevet som en posisjon som bør innehas av personer som ikke pådrar seg mye oppmerksomhet. Det har dermed blitt antatt at kurérer ikke rekrutteres fra de tyngste delene av narkotikamiljøet, hvor misbrukerne kan være preget av misbruket sitt.

Ivana understreker at hun ikke har hatt befatning med narkotika som bruker. Fazal forteller at han har prøvd ulike typer narkotika, men aldri heroin. Det er rimelig at begge disse to straffedømte aldri har hatt befatning med heroin, slik de selv hevder, samtidig er begge strafferettslige argumentasjon knyttet til at de nettopp ikke er kjent med heroinen, eller heroinmiljøet. Nizam forteller derimot at han har røkt opium hver dag siden han var barnekriger i opprinnelseslandet. Han sier også at han har røykt og snifftet heroin.

¹⁴ Det at misbrukerne selv reiste til utlandet for å hente mindre partier heroin tilbake til Norge, både til eget bruk og for videre salg hører til en tidlig fase av heroinmarkedets utvikling. (Se side 44, 47).

John Strang, Paul Griffiths og Michal Gossop (1997) beskriver hvordan røyking av heroin ("Chasing the dragon") hadde sitt tidlige opphav i Shanghai på 1920-tallet, samt senere i fornyet utgave i Hong-Kong på 1950-tallet. Røyking av heroin spredde seg i løpet av 1970- og 1980-tallet til Europa, og har vært knyttet til miljøer rundt immigranter fra Sørøst-Asia (ibid). Nizam vektlegger selv sin opprinnelse og sine opiumvaner fra da han var barnekriger, når han beskriver sitt forhold til heroin. På spørsmål om kjennskap til heroin svarer han følgende:

"Det er klart at du må ha kjennskap til det, du kan ikke handle med heroin hvis du ikke kjenner varene eller har brukt det selv. Da blir det veldig vanskelig. Sjefene i de produksjonslandene bruker ikke vanligvis. Men alle andre, de fleste som driver med heroinhandel bruker det ja! Du må jo smake på varene, ellers kan du bli lurt. Så du må teste, du må se hva slags varer det er, og når du tester er du jo bruker."

Det kan være slik at hvis kuréerer er innleid til kun å frakte heroinen, så er det rimelig å anta at de ikke trenger kunnskap om varene, men at det snarere er en fordel at de ikke selv er avhengig av heroin. Hvis det er slik at kuréeren selv har en økonomisk interesse i lasten og har ansvar for å videreselge den, så vil kunnskaper om varen kanskje være nødvendig.

4.1.4 Oppsummering av kuréerer

- Det er tre kuréerer representert i datamaterialet, to menn og en kvinne. Alle er av utenlandsk opprinnelse. To av dem sier at de ikke har vært i Norge før de ble arrestert.
- Kvinnen forteller hun ble lurt til kuréroppdraget. Den ene mannlige kuréeren hevder at han hadde tatt på seg kuréroppdraget, men at han ble lurt til å frakte heroin. Han trodde han skulle frakte et parti hasj. Den tredje kuréeren sier at han både sa ja til oppdraget og visste at det var heroin han fraktet. Begge de mannlige informantene sier at det var pengeproblemer og forsørgelsesansvar som var deres motivasjon til at de sa ja til oppdraget.
- To av kuréerene hevder å ha blitt rekruttert via bekjentskaper og ikke nære relasjoner, og de sier de har lite informasjon om de andre aktørene i omsetningen. Den siste kuréeren forteller om å ha blitt rekruttert inn via kontakter som han kjente godt, og som var knyttet til hans opprinnelsesland og politiske aktivitet.
- En av kuréerene hevder å ha en økonomisk investering i lasten, og eier derved deler av heroinpartiet selv. Den andre kuréeren hevder

at han skulle få betalt for oppdraget. Den kvinnelige kuréren fastholder at hun ble lurt til oppgaven.

- De to mannlige kurérene oppgir at de har prøvd ulike typer narkotika, blant annet kokain. Den ene forteller i tillegg om regelmessig røyking av opium. Den kvinnelige kuréren sier at hun ikke har hatt noen befatning med narkotika.

4.2 Mottakere og oppbevarere

Når heroinen har kommet over grensen må den bli tatt i mot, lagret og eventuelt delt opp for videresalg. Fire av de straffedømte forteller at deres arbeidsoppgaver var mottak og oppbevaring. De er alle menn med utenlandsk opprinnelse som har bodd i Norge over tid. Ivo forteller at han har heroinen i en lengre periode, mens Kamil, Boris og Mario bare har heroinen i en kort tid før den skal fraktes videre. De sier de kun stiller mottaksplass til rådighet. Det er flere paralleller mellom historiene til kurérene og historiene til mottaker og oppbevarerne, både når det gjelder det å ha blitt lurt til oppgaven, hvilken motivasjon de hadde for å påta seg jobben og hvilke relasjoner de sier de har til de andre aktørene i omsetningen.

4.2.1 Mottakeres og oppbevareres vei inn i heroinomsetningen

Ivo og Mario forteller at det var pengebekymringer som var deres motiver for at de påtok seg å oppbevare narkotika. Begge hevder videre at de ble lurt til å oppbevare heroin, ved at de hadde avtalt å oppbevare hasj. Fordi historiene til disse informantene er nærmest identiske, vil jeg kun presentere en av dem. Ivo forteller:

”Jeg er i begynnelsen av 30-årene, er født i X (Øst-Europa) og kom til Norge i 1999 som flyktning. I X (hjemlandet) hadde jeg ingen kontakt med det kriminelle miljøet. Jeg jobbet som DJ ved en populær radiostasjon. Da jeg kom til Norge, begynte jeg på norsk kurs på Rosenhoff, samtidig som jeg jobbet i byggebransjen og som dørvakt på et utested. Jobben i byggebransjen fikk jeg via familie som allerede var etablert i Norge. Gjennom dørvaktsjobben kom jeg i kontakt med narkotika og begynte å bruke amfetamin og kokain. Det hjalp meg å holde det gående når jeg hadde to jobber og skole i tillegg. Problemene mine oppsto da jeg mistet jobben i byggebransjen, og gikk en lengre periode arbeidsledig. Samtidig ble min mor, som er i X (hjemlandet), syk og selv om far har en jobb manglet han penger til medisiner. Jeg måtte derfor sende penger til de gamle hjemme. Jeg ruset meg også mye i denne perioden. Etter en tid fikk jeg en ny jobb som sjåfør men lønna ble ikke utbetalt. På denne tiden traff jeg også min kjæreste, og vi ville

gjørne finne oss en leilighet sammen. Ved å rette en forespørsel til venner og bekjente om noen kunne hjelpe oss å finne en billig leilighet, kom jeg i kontakt med en mann som sa at han kunne hjelpe meg. Han sa han hadde hørt at jeg trengte penger, og han lurte på om jeg ville ”tørke” amfetamin for han. Jeg sa ja til jobben som jeg skulle få 10 000 kroner for. Han tilbød meg også noe av stoffet til å omsette selv. Litt senere, mens jeg fortsatt satt på mesteparten av amfetaminen, fikk jeg tilbud om å oppbevare mer narkotika for han. Han sa at det var hasj. Jeg sa først nei, men han maste slik at jeg til slutt sa ja. Jeg hentet narkotikaen direkte ut av en bil som kom fra Sverige. Den var fraktet inne i et spesialbygd barnesete, og pakket inn med tape i flate pakker. Jeg trodde at det var hasj. Det var ikke før jeg ble arrestert at jeg skjønnte at det var heroin. Jeg hadde ingen ide om at mannen som jeg forholdt meg til var en stor fisk og at han var ettersøkt i flere land. Jeg innrømmer å ha tørket amfetaminen, men jeg ble lurt når det gjelder heroinen.”

(Fortettet av undertegnende)

I likhet med kuréren Fazal, argumenterer Ivo for at han ikke visste at narkotikaen som han var i besittelse av var heroin, han trodde det var hasj. Slik jeg tidligere har pekt på kan dette fortolkes både fra en ”aktor-” og en ”forsvarersposisjon”.

Ivo forteller videre, med paralleller til Fazals historie, at hovedmotivasjonen for å påta seg oppdraget var akutt pengemangel som var nært vedt sammen med arbeidsledighet, økonomisk ansvar for familie i hjemlandet, samt stiftelse av ny familie i Norge. Som tidligere nevnt rapporterer SSB (2006) at arbeidsledigheten blant innvandrere er tre ganger så høy som blant befolkningen ellers. Utviklingen går forøvrig i retning av en lavere arbeidsledighet blant innvandrere, men denne trenden gjelder også befolkningen forøvrig. Det er dermed ingen tendens til utjevning mellom innvandrere og etniske nordmenn i forhold til arbeidsdeltakelse (ibid). Innvandreres marginaliserte posisjon på arbeidsmarkedet kan forstås som et bakteppe for de straffedømtes handlinger.

Det er også et fellestrekk mellom historiene til Fazal og Ivo at de begge vektlegger at pengebehovet ble aktualisert da de skulle stifte familie. Et sentralt aspekt i en tradisjonell maskulinitet er forsørgeransvaret (breadwinner) (Cornell 1995). Aktualiseringen av pengeproblemer ved inngåelse av nye forhold kan forstås i lys av en tradisjonell maskulin identitet, hvor det å være ”breadwinner” inngår som et av de mest sentrale elementene (ibid). Det er dermed ikke bare informantenes økonomiske posisjon som trues når de får pengeproblemer, men også deres sosiale identitet som mann (jf. Prieur 1999)

Boris og Kamil forteller om andre veier inn i heroinomsetningen. Det sentrale i deres historier er at de begge har utført ulike ”vennetjenester”, og at de hevder at de ikke har et pengemotiv for sine handlinger. Boris kom til Norge i 1998 på familiegjenforening. Han forteller at han ble kontaktet av noen i familien som var i opprinnelseslandet og spurt om han ville ta i mot og være vert for en unggutt fra hjembyen. I løpet av ”vertskapsperioden” blir den straffedømte med den yngre gutten for å hente noe som viste seg å være et parti heroin på 5 kilo. Boris hevder at han ikke visste noe om heroinen:

”Jeg trodde vi skulle hente noe gull, eller noe annet som kanskje kunne selges. Jeg visste i hvert fall ikke at det var heroin”

Både Boris og den unge gutten ble arrestert etter at de hadde mottatt heroinen. Politiet hadde spanet på den kvinnelige kuréren som kom med stoffet. Boris legger ikke skylden på den unge gutten, men ønsker å forklare hvordan heroinomsetningen er styrt fra utsiden av Norge, og at de som tas i Norge er ”uskyldige” og manipulert av godt organiserte bander i opprinnelseslandet. Samtidig som han vektlegger at politiet er spesielt opptatt av hans etniske gruppe og deres virke i Norge.

Boris: ”De dømmer deg fordi du er en X (etnisk gruppe). Det er ikke det at jeg er helt uskyldig, at jeg aldri har gjort noe galt, og jeg har hatt kontakt med folk som ikke er helt bra. Men det er slik at vi X (etnisk gruppe) er, vel vi kjenner mange, og om vi ikke kjenner alle så godt, vet vi om hverandre, og så prøver de seg. Feilen er ikke her, men feilen er der nede. Politiet burde jo være opptatt av folkene der nede, det er de som sender varene. Noen ganger vet politiet hvem som sender varene, men de kan ikke gjøre noen ting. De sier at de ikke har myndighet der nede, men det har de. Men det er ikke de folkene som er her som er problemet, men de folka der nede.”

Boris forteller hvor redde folk i Norge er for ”å snakke”, og hvor mye makt de som styrer heroinomsetningen fra opprinnelseslandet har både over folk både i hjemlandet, over politiet (via korrupsjon), og over folk i Norge. Det er rimelig å anta at deler av heroinhandelen styres fra utsiden av Norge. Samtidig er også dette informasjon som må forstås i lys av den enkelte innsattes rettslige argumentasjon. Ved å plassere makten i utlandet fjernes ansvaret fra den enkelte. Når Boris fokuserer på at omsetningen styres fra opprinnelseslandet, fraskriver han seg også mye av ansvaret for omsetningen. Boris vedholder at han ble blandet inn i heroinomsetningen via en ”vennetjeneste” for familien i opprinnelseslandet. Kamil, som

forteller at han ble blandet inn i heroinomsetningen gjennom ”venner”, beskriver hendelsen slik:

”Jeg er i 30-årene og født i X (land), men jeg er X (etnisk gruppe). Jeg var student i hjemlandet, men ble kastet ut av universitetet fordi jeg var politisk aktiv. Så kom jeg til Norge, hvor jeg fikk asyl. Jeg ble dømt til ni års fengsel for to kilo heroin, og for å ha oppbevart tjue kilo heroin i huset mitt. Men det var ikke min heroin, og jeg hadde ingenting med den å gjøre. Hovedmannen er en mann jeg kjenner godt fra før. Han var veldig kjent i vårt hjemland, som en helt i X frigjøringspartiet. Han var geriljasjef i hjemlandet, og vår familie hadde mye med han å gjøre. Vi hjalp og støttet han. Min familie er en rik familie, de sender meg det jeg trenger. Vi eide mye jord (føydalherrer), og geriljaen beskyttet den. Sjefen som eier heroinen var leder for 70 ulike geriljagrupper, så han vet hva han driver med. Men i heroinomsetningen er han økonomisk for seg selv. Når han fikk sin forsendelse med heroin, lot jeg han oppbevare den hos meg. Jeg lot han gjøre det fordi jeg stolte på han. Rett etterpå tok han med seg heroinen. Jeg visste jo hva som foregikk, men jeg var ikke involvert.”

Kamil og kuréren Nizam tilhører samme etniske gruppe og deres bakgrunnshistorie har flere fellestrekk. De forteller at det er deres politiske aktivitet som setter dem i kontakt med heroinomsetningen. Denne politiske aktiviteten er nært vevd sammen med deres liv i opprinnelseslandet og deres liv som innvandrere i Norge. Disse enkeltstående historiene binder den norske heroinomsetningen til en global virkelighet, hvor krig, gerilja- og opprørsstyrker og fattigdom preger handlingsrammene til aktørene.

4.2.2 Nettverk og kontakter

Heroinomsetning kjennetegnes, som tidligere nevnt, ved at den foregår uten den rettssikkerheten som den legale handelen er underlagt. Sentrale begreper i mange studier av illegal handel er lojalitet og svik (se blant annet Adler 1985, Johansen 1996, 2004, Zaitch 2002). Alle informantene uttrykker en ambivalens i forhold til på den ene siden å stole på de andre aktørene, og på den andre siden bli sveket av og legge skylden på de andre aktørene. Det er spesielt i møte med politiet, rettsvesenet og igjennom de strafferettslige prosessene at disse temaene blir aktualisert. Ivo og Mario hevdet at de hadde lite kjennskap til de andre aktørene i omsetningen. De argumenter begge for å ha blitt svært overrasket over hvem de andre involverte ”egentlig var”, da saken ble rullet opp fra politiets side. Det var da, som de selv sa, at de skjønnte hvor betydningsfulle de andre aktørene var. De hevder videre at da kontakten ble opprettet, og de inngikk en avtale, kjente de ikke sannheten om de andre. Forstått i lys av begrepene

svake og sterke bindinger, argumenter begge dermed for at det var svake bindinger som bandt dem til de andre aktørene i heroinomsetningen. På den ene siden kan dette peke mot en komplisert form for organisering, hvor kun en sentral liten ledergruppe forvalter informasjon, mens andre aktører trekkes inn uten detaljert kunnskap om hva som foregår. På den andre siden peker dette like gjerne mot hver enkelts rettslige forsvar, og behovet for å fraskrive seg ansvar for heroinen ved å dytte dette over på de andre involverte i saken, for dermed å forsøke å redusere straffenivået.

Innenfor illegal handel er det naturligvis slik at aktørene på ulike måter forsøker å kamuflere sin virksomhet for politiet og omverdenen (jf. Adler 1985 Johansen 1994, 2004). Ivo og Mario, som hevder å være løst forbundet med de andre aktørene, forteller at mobiltelefonen var hovedkanalen for kommunikasjonen. Denne kommunikasjonen foregikk ofte i et kodespråk. De straffedømte er klar over at telefonen kan være avlyttet, og at de derfor må tilpasse sin kommunikasjon til politiets overvåkning. Ivo forteller i sitatet under at han hadde avtalt hvordan han og hovedmannen skulle snakke sammen på telefonen mens han tørket amfetaminen.

”Vel, amfetaminet hadde tørket i ca fire uker, så den begynte å bli tørr, og vi snakket om undertøy på telefonen (ha, ha) Jeg sier til han på telefonen at tørketrommelen ikke virker, så jeg får ikke tørket undertøy. Det er veldig morsomt! Og det betydde at jeg ikke hadde leiligheten fri, at kjæresten min var der, og at jeg ikke fikk tørket stoffet.”

Videre i intervjuet vektlegger Ivo at han ikke hadde noe avtalt kodespråk for heroinen, men kun for amfetaminet som han hadde sagt ja til å oppbevare. ”Undertøy” og ”tørking av undertøy” ble dermed brukt som koder i samtaler om amfetaminet. Politiet benytter seg hyppig av telefonavlytting under etterforskning av narkotikalovbrudd. De intervjuede politimennene understreker betydningen av å få tak i telefonnummer når de avhører mistenkte for denne typen lovbrudd. Det er de straffedømte godt kjent med, og lager derfor strategier for å vanskeliggjøre avlyttingen. Transkripsjoner av telefonavlytninger er også viktige i rettssakene mot enkeltpersonene. I noen heroinsaker er telefontranskripsjonene kanskje det eneste bevismaterialet politiet har for å binde ulike personer i omsetningen sammen. Når personer ikke tas med narkotikaen, og/eller med store mengder penger, kan det være vanskelig for politiet å knytte dem til omsetningen, selv om de har spanet over tid og har skjellig grunn til mistanke. Videre er kanskje utstrakt bruk av telefonavlytning eneste mulighet politiet har til å bryte inn i velorganiserte bander. Samtidig åpner

bruk av transkripsjoner av telefonsamtaler opp for feiltolkninger, og i verste fall blir enkelte urettmessig blandet inn i straffesaker. Tvetydigheten og sårbarheten ved telefonavlytning ble understreket av flere av de straffedømte, som vektla at det var lite politiet egentlig kunne konkludere med ut i fra disse transkripsjonene. En vandrehistorie som jeg ble fortalt av flere straffedømte illustrerer dette poenget. Slik fortalte Boris denne historien:

”Jeg vet om et tilfelle, hvor det var en gammel albaner som ringte til en kamerat av seg, og bad han om å skaffe seg fire bildekk. Og så maser han om de dekkene i et par uker, og uheldigvis så blir han ene albaneren tatt med fire kilo heroin, og han gamle mannen dømt til ni år fordi han hadde spurt og mast på telefonen om de bildekkene. Ha, ha, ha. Han sitter i fengsel i ni år uten å ha noen peiling på stoff eller narkotika. Men han ble dømt stakkaren, fordi politiet sier det er overveiende sannsynlighet for at han var involvert. Hva vet de egentlig, når de avlytter telefoner og det blir sagt: ”Jeg skal ha fire bildekk!” Men politiet sier at det er koder, og så blir du dømt uansett.”

Hovedpoenget i denne sammenhengen er ikke hvorvidt denne historien er sann eller ei. Den viser til de straffedømtes bevissthet rundt tvetydigheten i å avlytte telefoner, og ikke minst politiets problemer med å binde de riktige aktørene sammen i ulike nettverk. En forståelse av bakmennene som fremkommer i politiintervjuene (se side 48-49) og i litteraturen om organisert kriminalitet, er at hovedmennene ofte sitter langt fra narkotikaen men nær pengene. Samtidig er det rimelig å anta at den som eier narkotikaen ofte befinner seg i nærhet av den, for å ha kontroll med varene.

Det er to straffedømte i datamaterialet som hevder at de er urettmessig dømt, og at de kun er dømt på indiser. Adrian hevder at: **”Politiet sier at jeg er en stor mafiaboss, men jeg er en enkel pøllemaker fra X (Øst Europa).”**¹⁵ Han sier at det eneste gale han har gjort var å ringe til en bekjent av seg på et litt ubeleilig tidspunkt, det vil si da den bekjente overleverte et større parti heroin til noen kontakter i Norge. Videre hevder Adrian at han hadde hatt lovlige handelsforbindelser med denne personen, men at han ikke ante at han drev med heroinomsetning. I følge Adrian er det kun utskriftene av telefonsamtalene som binder han til saken, og han fastholder at han snakker med den bekjente om lovlig handel, ikke heroin.

Boris hevder, i motsetning til Ivo, at han ble blandet inn i heroinomsetningen gjennom sine nære kontakter, samtidig som han

¹⁵ Dette sitatet er også benyttet i metodekapitlet på side 29.

hevder at omsetningen styres fra utlandet. Den styres av en bande som har flere fellestrekk med den amerikanske mafiaen slik den ble beskrevet av Cressey i 1979, med en hierarkisk struktur og med nærmest eneveldig makt hos toppmannen.

Boris: ”Kan du tenke deg hvis noen der nedenifra, sender, la oss si ti kilo heroin. Vel, de ti kiloene er ikke en prosent av det han har hjemme engang. Og tenk deg hvis han har, la oss si, ett tonn heroin. Vet du hvor mye makt han da har, i X (landet), med de pengene? Hvis du konverterer de pengene til X penger, er du klar over hvor mye makt det er? Med dem pengene kan du kjøpe landet, du kan kjøpe hele politiet! Du kan få politiet til å gjøre som du vil, så selvfølgelig har dem mye makt. Så han kan vite alt, han kan bruke politiet til å finne ut ting og tang om Norge, og uansett hvor en person befinner seg, så kan han finne ut av det. Kanskje bare på noen få minutter.”

Jeg: ”Jeg vet ikke om jeg helt skjønner dette enda, fordi X (landet) er jo så stort og hvordan finner man...”

Boris: ”Hvordan finner man de rette personene? He, he. Det er egentlig veldig enkelt, ta en liten bydel der er det slik at alle kjenner alle, og særlig hvis det er en så viktig person, da vet de i hvert fall hvem det er. Til og med FN styrkene vet hvem de folkene er, ikke sant.”

Også i denne sammenhengen understreker Boris at makten er plassert utenfor Norge, og at det er begrenset hva de norske myndighetene gjør for å demme opp mot heroinimporten når de, som han sier, kun fokuserer på hva som foregår i Norge.

Heroinhandelen i utlandet foregår innenfor rammene av en sammenblanding mellom myndighetspersoner og kriminelle. I lys av Johansens (1996) tretrinnsmodell, peker Boris på en form for korrupsjon som kjennetegner øverste trinn på sammenblandingen mellom illegal og legal virksomhet. Ingen av de straffedømte hevder at denne formen for korrupsjon foregår i Norge, men ved at den norske heroinomsetningen er sterkt preget av den internasjonale, blir dette også relevant for den norske omsetningen. Korrupsjon i andre land nevnes av flere av informantene.

Kamil forteller hvordan han via en ”vennetjeneste” ble trukket inn i heroinomsetningen og at han ble med på opplegget fordi han stolte på og hadde høye tanker om hovedmannen. Likevel føler han seg sveket av hovedmannen fordi han hevder at sjefen lot han ”i stikken”. Da Kamil ble arrestert, lot hovedmannen han sone straffen alene.

Kamil: ”Han brukte æren sin, og folk stolte på han, og han er ikke blitt tatt av det norske politiet, men politet vet hva han driver med. Han er så flink, han har så mange kontakter og han kjenner nesten alle X (etnisk gruppe) her i Norge. Men

han tør ikke reise til X (land) i dag, fordi da blir han tatt. Jeg har hatt kontakt med den parlamentariske lederen i partiet som sitter i Paris, og familien har hatt kontakt med partiet for å nå han. Reiser han ut blir han tatt, men partiet kan ikke gjøre noe her i Norge. Jeg fikk X år, han fikk ingenting, men partiet har nå gitt han dødsstraff.”

Et interessant aspekt ved Kamils historie er at geriljasjefen konverterer sin sosiale status fra en kontekst til en annen. Dermed utnytter han sitt ry og sin ære som helt fra hjemlandet til å mobilisere og rekruttere andre til sin virksomhet. Andre unge fra hans etniske gruppe er blitt mobilisert på samme måte som Kamil. I følge Kamil trekkes også frigjøringspartiet de begge har et forhold til inn i saken som en slags dommer eller kontrollør. Hvor partiet tar hans side i konflikten og avsier dødsdom over den tidligere geriljasjefen. Denne rollen som tilskrives partiet har paralleller til måten Cressey (1979) beskrev ”The national Commissions” for å avgjøre tvister mellom ulike familier i den amerikanske mafiaen. Gjennom intervjuet er Kamil svært fokusert på hevn og hvordan han kan få utført denne. Samtidig er det i Kamils strafferettslige interesse å argumentere for at noen høyere opp enn han har ansvaret i denne saken.

4.2.3 Bruk av narkotika og testing av varene

Det var kun Kamil av de straffedømte oppbevarerne og mottakerne som ikke hadde erfaring med narkotika¹⁶. De andre hadde i hovedsak brukt amfetamin, kokain og hasj. Ivo, som hadde sagt ja til å oppbevare både amfetamin og hasj, var den som snakket mest om eget rusbruk. Han forklarte ikke sine illegale handlinger med at han trengte penger til stoff, men han satte bruken av narkotika i sammenheng med sine erfaringer på det norske arbeidsmarkedet. Det var i forbindelse med dørvaktsjobben at Ivo kom i kontakt med narkotika. Og han sier at han trengte ”å ruse seg” for å holde det gående med to jobber og skolegang. Samtidig understreker Ivo at det ble vanskelig å holde det gående, nettopp fordi han ruset seg mye i en periode. Ingen av de straffedømte mottakerne og oppbevarerne forklarte sine illegale handlinger med stoffavhengighet. Dette var mest fremtredende i intervjuene med selgere på detaljistnivå (se side 90-92).

¹⁶ Kamil forteller at geriljasjefen røyket opium hver dag og at politiet fant opium i huset hans da det ble ransaket.

4.2.4 Oppsummering av mottakere og oppbevarere

- Det er fire mottakere og oppbevarere representert i datamaterialet. De er alle menn med utenlandsk opprinnelse.
- Mottakerne og oppbevarerne hevder at de på ulike måter ble lurt eller manipulert inn i heroinomsetningen. To av dem hevder å ha blitt bedratt av bekjente, mens de to andre hevder å ha blitt manipulert av noen de kjente svært godt.
- Alle fire mottakerne og oppbevarerne peker på sin innvandrerbakgrunn, sine problemer på arbeidsmarkedet og sine trøblete integrasjonshistorier som bakgrunn for at de ble lurt inn i heroinomsetningen. I tillegg sier tre av mottakerne og oppbevarerne, parallelt med kurérene, at de hadde akutte pengeproblemer. De vektlegger også forsørgelsesansvar for familie både i Norge og i utlandet.
- Mottakerne og oppbevarerne hevder at heroininnførselen styres av personer som er lokalisert i utlandet, eller av personer som knyttes til frigjøringskamper og geriljakrigger.
- Mottakerne og oppbevarerne mener at politiet fokuserer for sterkt på enkelte etniske grupper i Norge, og arbeider for lite internasjonalt. I denne sammenheng forteller de om at enkelte personer, via telefonavlytting, feilaktig er blitt knyttet til narkotikasaker.
- To personer som er dømt som sjefer i større narkotikasaker, hevder at de ble knyttet til saken via telefonavlytting og at de er feilaktig dømt.
- Det er kun en av mottakerne og oppbevarerne som hevder at han aldri har prøvd narkotika. De andre forteller at de har brukt hasj, amfetamin, piller, kokain, men de har aldri prøvd heroin.

4.3 Mellomnivåselgere

Studier av narkotikamarkedet fokuserer ofte på mellomnivået i omsetningen, fordi det er dette leddet som binder import-grossistleddet og detaljistleddet sammen (se blant annet Pearson og Hobbs 2001, Zaitch 2002). Aktørene som fyller mellomnivåposisjoner må ha kunnskap både om importørene og videre distribusjon ut til misbrukergrupper. Pearson og Hobbs (2001) fant i sin studie at flere narkotikaselgere går fra å være detaljister til mellomnivåselgere og visa versa, og at det er stor fleksibilitet på mellomnivået i narkotikamarkedet.

Det er fire mellomnivåselgere i datamaterialet, og alle er menn: Omar, Ali og Tarek er av utenlandsk opprinnelse, Fredrik er etnisk norsk. En hovedforskjell mellom historiene kurérene, mottakerne og oppbevarerne forteller og historiene mellomnivåselgerne forteller, er at mellomnivåselgerne vektlegger sin yrkesstolthet og sine entreprenørevner og kunnskaper. I metodekapitlet refererte jeg til fortolkningsproblemer knyttet til at noen av de straffedømte ”legger litt på”, og kanskje skryter for å gjøre inntrykk. Dette gjelder spesielt for mellomnivåselgerne i dette datamaterialet.

Alle fire mellomnivåselgerne hevder å ha god kjennskap både til ulike brukermiljøer og til ulike importører av heroin. Videre sier de alle at de har erfaring fra legal handelsvirksomhet, som selvstendig næringsdrivende, i tillegg til illegal virksomhet. Et annet fellestrekk i historiene fra mellomnivåselgerne, er at de har erfaring fra annen type kriminalitet som helerivirksomhet og hvitvasking av penger.

Mellomnivåselgerne forteller også at de har vært aktive i markedet over tid og at de kjøper heroinpartier i en størrelsesorden fra 2-3 kilo til 20 kilo. Heroinen selges ut igjen i ulike oppdelinger. Det er en variasjon blant mellomnivåselgerne i forhold til hvor store partier de kjøper, og i hvilke kvanta de selger videre i. Omar kommer fra et land i Afrika, og er i slutten av tyveårene. Han kom til Norge som liten.

Omar: ”I seks år drev jeg stort med heroin, og jeg kjøpte opptil 20 kilo av gangen. For en halv kilo heroin tok jeg 150 000 kroner og en kilo solgte jeg for 250 000-260 000 kroner. Når jeg hentet 20 kilo betalte jeg ikke direkte, men litt og litt, men jeg regner med at jeg betalte cirka 150 000 kroner for en kilo heroin. Jeg tjente jo masse penger så jeg kjøpte meg bil, leilighet og en restaurant. Pengene jeg tjente gikk inn i restauranten, og jeg sendte også mange av pengene ut av landet. Jeg regner med at jeg tjente ca. to til tre millioner annenhver eller hver tredje uke. Jeg drev med heroin for å tjene penger, mange penger, men jeg likte også

organiseringen, fordi jeg hadde mange folk under meg, folk som hentet, leverte og testet. Av utdannelse har jeg bare grunnskolen så jeg ville aldri fått en slik jobb i det vanlige samfunnet.”

Omar og Tarek hevder begge at de kjøpte opp til tjue kilo heroin og at de solgte ut i alt fra brukerdoser (til sine venner), 1 kilo til 500 g til andre kjøpere fra hele landet, samt fem og ti gram til lokale kjøpere. Ali sier at han kjøpte to til tre kilo av gangen, og at han solgte ut i fem gram til 30 gram. Fredrik kjøpte tre til fire kilo og solgte fra 30 g og ned til brukerdoser.

To poenger bør understrekes i forhold til variasjonen i utsalgskvanta for mellomnivåselgerne. For det første er denne variasjonen knyttet til hvor den enkelte er i sin egen selgerkarriere. De straffedømte har ikke solgt ut i samme kvanta til alle tider mens de har vært aktive. For det andre må denne variasjonen sees i forhold til tidspunktet som de var aktive i heroinomsetningen før de ble arrestert. I kapittel tre gjør jeg rede for hovedtrekkene i utviklingen av det norske heroinmarkedet, hvor utviklingen blant annet har gått i retning av større kvanta og billigere heroin.

Omar forteller videre at han brukte penger han tjente på heroinsalget til å kjøpe og drive en restaurant. I tillegg til at Omar likte å drive restauranten, understreker han at han brukte den til å ”vaske penger” fra heroinomsetningen. Fredrik hadde også erfaring fra å drive legal handel. Han fortalte at han blant annet hadde startet opp og drevet et håndverksfirma. Slik svarer han på spørsmålet om forskjellen mellom det å drive legal og illegal virksomhet:

”Det handler om de samme tingene. Finne de personene som du kan stole på, få ting gjort, få ting levert og få pengene dine. Og du kan like godt oppleve legalt at du kommer for å hente pengene dine og så er ikke betaler hjemme. Også kjører han en omvei for ikke å treffe deg, og det er akkurat de samme greiene der altså. Forskjellen er at når du driver legalt kan du legge igjen en regning og si: ”Dette skylder du meg!” Ferdig med det, og så får du pengene dine, ellers kan du gå til purken. Det er den eneste forskjellen, så alle som har klart seg bra illegalt, ville greid seg legalt. Slik som kona mi sa: ”Du kan omsette hva du vil du, du kunne tjent masse penger på å omsette skjønnhetsprodukter!” Det handler om å selge, og kan du selge noe, så kan du selge alt. Det kan være at man er ennå mer kynisk i den lovlige verden altså. Det hadde jeg ikke forventet da jeg kom fra en kriminell verden, over i en lovlig verden. Jeg forventet kanskje at folk skulle være ærlige. Og det er de ikke, business, det er business det.”

Alle de fire mellomselgerne beskriver seg selv som ”kremmere” og ”handelsmenn”. De forteller alle fire at de har beveget seg i mellomposisjoner innenfor legal og illegal handel, i en gråsoner av handelsvirksomhet (jf. Johansen 1996), Fairlie (2002) har beskrevet hvordan salg av narkotika kan være attraktivt for unge mennesker som har entreprenørevner, og som liker det å jobbe selvstendig og ta risiker. Bengt Svensson (1997) beskriver narkomane som selger stoff nettopp som entreprenører. Videre hevder han at denne entreprenørkunnskapen ikke er konvertibel til andre samfunnsområder fordi de er forbundet med detaljkunnskap om narkotika og ulovlig handel. Den illegale kunnskapen og handelskontaktene bidrar dermed til å binde rusmisbrukerne til en subkultur. Kunnskapen aktørene har fremstår i denne subkulturen som en ressurs som gir status, men er verdiløs i samfunnet ellers (ibid). Sandberg og Pedersen (2006) konkluderer på en parallell måte i sin studie av hasjselgere langs Akerselva i Oslo. Gatekapitalen disse hasjselgerne forvalter lar seg ikke overføre til andre samfunnsområder.

Det interessante med mellomnivåselgerne i datamaterialet er at de fremhever sin suksess både i legal og illegal virksomhet. Noen ganger er dette roller de har på samme tid, andre ganger etter hverandre i tid. Dette peker mot at entreprenørkunnskapen som er ervervet gjennom kjøpe og salg av narkotika kan konverteres inn i lovlig handel. I hvilken grad dette er mulig kan kanskje henge sammen med hvor stor og omfattende narkotikahandel man bedriver.

4.3.1 Mellomnivåselgernes vei inn i heroinomsetningen

Penger som motiv

Motivasjonen for heroinsalget var for alle de fire mellomnivåselgerne, slik både Omar og Fredrik forteller: ”**Business**”. I motsetning til kurérene, mottakerne og oppbevarerne som beskriver seg selv som ofre for andre, eller ofre for omstendighetene (pengemangel og marginalisering), beskriver mellomnivåselgerne seg selv som handlekraftige og i en situasjon hvor de har penger, men likevel ønsker å erverve seg mer penger. Akerstøm (1985) argumenterer for at kriminell virksomhet er lettere å starte fordi den krever færre økonomiske investeringer enn legal virksomhet. De lave begynnerkostnadene kan virke spesielt motiverende (ibid). VanNostrad og Tewksbury (1999) har pekt på at narkotikaselgere kan være motivert av grådighet og et ønske om en spesielt kostbar livsstil. Adler (1985) fant de samme tendensene i sin studie av narkotikaselgere, og

argumenterer for at aktørens motiver kan utvikle seg over tid, ved at de blir vant til en dyr livsstil.

Fredrik: ”Jeg skal tjene penger og hvis jeg går over lik, så driter jeg i det. Fordi jeg skal ha de feitesten bilene og de flotteste damene. Skjøner du hva jeg mener? Nå har jeg kanskje sett en del ekstreme varianter da, fordi jeg er ekstrem selv jeg. Det er slik jeg er. Den kyniske siden min kommer frem også ved at mye vil ha mer og faen vil ha flere! Jeg hadde ny bil og båt og bodde fett. Det er pengene som motiverer oss, noe annet kan jeg ikke si.”

De straffedømte mellomnivåselgerne forteller usminket om sin grådighet og materialisme. Å kunne kjøpe dyre og fine forbruksgjenstander fremheves som viktig av dem alle fire. I klassisk amerikansk sosiologi har Robert Merton (1957) knyttet materialistiske holdninger til kriminalitet via ”den amerikanske drømmen”, som postulerer at alle ved hjelp av egeninnsats kan nå toppen. Når legale midler til å nå målene av ulike grunner ikke er tilgjengelige, vil aktørene kunne benytte seg av illegale midler. Mertons teorier har hatt stor påvirkning på senere studier av delkulturer og subkulturer, som viser hvordan gjengdannelse i amerikanske storbyer kom som et svar på statusproblemene arbeiderklasseungdommene hadde i møte med storsamfunnet (jf. Cohen 1955, Bloch og Niderhoffer 1958). I nyere amerikanske studier er det blitt vist at individer som skårer høyt på materialistiske verdier, har stor sannsynlighet for å komme fra lavere samfunnslag (Abramson og Ingelhart 1995, Cohen og Cohen 1996).

I Norge har Ottar Hellevik (2001) vist at menn med lav utdanning og kvinner med høy utdanning plasserer seg som sosiale ytterpunkter i forhold til materialisme- og idealismedimensjonen. Det har ikke noen betydning for plasseringen langs materialisme- idealismedimensjonen om husholdninger har lav eller høy inntekt. I følge Hellevik er det ikke slik at de er opptatt av det materielle fordi de ikke har kunnet skaffe seg de gode alle andre har i samfunnet, eller at liten uttrykt interesse for det materielle skyldes at personen er blant dem som ”har alt”. Disse funnene peker kanskje mot ulike klassemønstre i USA og Norge, og mot at inntekt alene ikke er en tilstrekkelig indikator på klassetilhørighet.

Omar, Tarek og Fredrik forteller videre at det var gjennom omsetning av hasj at de kom i kontakt med heroinomsetningen. Under følger et sitat fra Tarek som illustrer dette:

”Jeg begynte med å selge hasj, og så hadde jeg noen kamerater som drev stort på heroin. Og så sa de til meg: ”Hvorfor går du rundt og tjener 100 kr på grammet?” Kom til oss, så får du ordentlige penger. Det var slik med hasjen, at når jeg var ferdig solgt så hadde jeg nesten ingen penger igjen. Så gikk jeg og snakket med kompisene mine for å få litt heroin å selge”

Tarek og Omar begynte begge med hasjsalg, og gikk etter hvert over til heroinsalg fordi det var mer fortjeneste i dette. De begynte begge i det små, men bygget seg oppover etter hvert. Dette har paralleller med funn som er blitt gjort i andre studier av mellomnivåselgere (jf. Pearson og Hobbs 2001, Blickman et al 2003). Fredrik skiller seg fra de andre tre mellomnivåselgerne ved at han var aktiv i en annen by enn Oslo, hvor de andre selgerne holdt til. I denne byen hevdet han at han hadde monopol på hasjsalget og senere på heroinsalget.

”Jeg var 16 år da jeg begynte å selge hasj, og det gikk jo bra, jeg tjente bra med penger på hasjen. Men jeg ville ha mer, jeg ble grådig. Jeg kjøpte hasjen av noen X (Øst-Europa) kontakter, og gjennom dem fikk jeg tilbudet om å kjøpe heroin, det var jo kjempeenkelt. Bare å hente den første forselgingen og starte opp butikken.”

Tarek, Omar og Fredriks historier viser at det kan være bevegelse mellom salg av ulike typer narkotika, og ikke bare opp og ned mellom ulike posisjoner innenfor heroinomsetningen. Alle detaljistselgerne forteller at de har gått gradene i betydningen at de begynte som hasjselger og har solgt amfetamin før de begynner som heroinselgere.

Rekruttering via foreldre

I motsetning til Omar, Fredrik og Tarek som forteller om en vei inn i heroinomsetningen via omsetning av annen narkotika, sier Ali følgende:

”Du kan si jeg jobbet i familiebedriften. Far og onkel drev et verksted og i tillegg solgte de heroin. De fikk inn 5 til 10 kilo av gangen, og solgte videre i kilo. Du kan si jeg jobbet for dem, det fungerte veldig bra det, altså.”

I datamaterialet er det tre straffedømte, i tillegg til Ali, som vektlegger familien i rekruttering til heroinomsetning. De tre er selgere på detaljistnivå. To fokuserer, som Ali, på fars sentrale posisjon i et etablert kriminelt miljø, og en forteller om sin mor som også var heroinselger (se side 93-94). I politiintervjuene fremkommer det at familier ofte står sentralt i heroinomsetning blant aktører som ikke er etnisk norske (se side 48-49). Det er derfor interessant at to av de etnisk norske selgerne også

trekker frem betydningen av sine foreldre for at de ble rekruttert inn i heroinhandelen¹⁷.

4.3.2 Nettverk og kontakter

Relasjonen til leverandørene

Mellomnivåselgernes forhold til sine kontakter er preget av at de har vært aktive i omsetningen over tid. De forteller om etablerte og varige relasjoner til både leverandører og kunder. De straffedømte vektlegger betydningen av stabile relasjoner til sine leverandører. Omar er den eneste av mellomnivåselgerne som forteller at han har byttet leverandør på heroin:

”Etter hvert ble jeg kjent med andre som drev stort. Jeg byttet leverandører fra X (Øst-Europa) til X (Sør-Europa). X (østeuropeerne) har mye varer, men få kunder. Hos X (søreuropeerne) kunne jeg hente flere kilo om gangen, og da måtte jeg betale. Men etter hvert som det ble mer tillit så slapp jeg å betale. Til slutt hentet jeg 20 kilo om gangen.”

Omar understreker betydningen av gode relasjoner til leverandørene. Han poengterer flere ganger i intervjuet at han kunne få opp til 20 kilo heroin på kreditt, etter at han hadde vist seg tilliten verdig. Når han kjøper mye heroin på kreditt, blir det veldig viktig å ha gode kontakter også til kjøperne av heroinen. Han må, som han selv sier: **”Få pengene av dem, før jeg kan betale de jeg har fått heroinen fra.”** Andre har beskrevet at narkotikaomsetningen foregår i kredittkjeder, hvor pengene går oppover i systemet og stoffet nedover (jf. Zaitch 2002).

Relasjonen til kunden og kreditt

Både Tarek og Omar vektlegger betydning av å kjenne kjøperne godt, og hevder at ”de som har kundene” styrer markedet. Tarek og Omars salgskarrierer er like ved at de startet med å selge fem gram heroin på gaten¹⁸. De understreker begge betydningen av å ha god heroin for å få kunder på dette tidspunktet i sine karrierer. Gjennom selv å stå på gata og selge heroinen etablerte de kontakten til misbrukerne, og ble kjent som

¹⁷ Flere etnisk norske straffedømte forklarer derimot sitt eget rusmisbruk i lys av sine vanskelige oppvekstvilkår, og forhold i sine familier. De gir dermed familien en betydning i forhold til rusmisbruket, men ikke direkte i forhold til rekrutteringen til salgspopgavene.

¹⁸ Politiet understreker i intervjuene at enkelte selgere sto på gaten og solgte fem gram heroin av gaten, mens de var i besittelse av betydelige kvanta heroin (Se side 52-53).

selgere av god heroin. Ali, som sier at han var del av en familiebedrift, hevder heroinen kom via familien samt kontakter i opprinnelseslandet. Hans største utfordring som ”fersk” selger var, i likhet med det Tarek og Omar forteller, å skaffe seg kunder. Ali forteller at han i begynnelsen fikk noen gode kunder via familien, men at han etter hvert skaffet seg egne kunder. Han etablerte gode kontakter med mange faste kunder, også mange som kom fra andre byer enn Oslo.

Selv om alle mellomnivåselgerne forteller om gode relasjoner både til leverandører og til kunder, forteller de i tillegg om mistillit, bløffing og vold. Andre forskere har pekt på sammenhengen mellom kredittkjeder og voldsbruk, ved at selgere må ty til voldelige virkemidler for å få utestående penger innkrevd (Adler 1985, Zaitch 2002). Mellomnivåselgerne forteller videre at de eier og bærer våpen, men de er mer tilbakeholdne med å fortelle om de selv tyr til vold for å få pengene sine hvis de uteblir. Her følger et utsnitt fra intervjuet med Fredrik som illustrerer dette poenget:

Fredrik: ”Jeg kan ikke se meg selv være voldelig for å få småting. Hvis jeg mener at det er min rett å ta noe, så bare tar jeg det. Uten problemer, men jeg har aldri opplevd at noen står opp mot meg. Eller sagt at: ”dette er faen meg urettferdig!”. For når jeg tar noe, så har jeg følt at jeg har et krav på det. Jeg er jo litt dumsnill også da, jeg hadde en kunde som først krietet ti gram, og så gikk det på ræva. Så kommer han tilbake, og så gir jeg han ti gram til, og så kommer han tredje gangen, også gir jeg han det tredje gangen også. Skjønner du? Og så har jeg ikke fått en krone enda, også kommer han med en maskinpistol. Den tilsvarer da 30 gram heroin.”

Jeg: ”Men er det verdt det?”

Fredrik: ”Nei, det er ingenting som er verdt det, jeg skal ikke sitte her og være selvrettferdig.”

Jeg: ”Nei, jeg mente om en maskinpistol er verdt det samme som 30 gram heroin.”

Fredrik: ”Ha, ha, ja jøss, det er den da. Du får lett 30 000 kroner hvis du selger til de rette folka, men det kan jeg jo ikke gjøre. Nei, den businessen vil jeg ikke drive i, synes i grunnen det bare er litt kult å ha. Jeg synes det er moro å ha en maskinpistol.”

I likhet med Fredrik balanserte de andre mellomnivåselgerne mellom å presentere seg selv som tøffe typer du ikke tuller med, og som greie leverandører som lett lot kundene handle på kreditt¹⁹. Det at kundene ofte gjør opp for seg ved hjelp av andre betalingsmidler enn penger nevnes av

¹⁹ Den måten Fredrik misforstår mitt upresise oppfølgingsspørsmål, viser også hvor følsom han er ovenfor eventuell moralisering fra forskers side (jf. metodekapittelet).

alle mellomnivåselgerne, men de sier samtidig at de ikke ønsker slik betaling. Tarek spissformulerte dette på følgende måte:

”Hvis en fyr skylder meg penger kan jeg ta PC-en hans, men det hjelper jo ikke hvis jeg skal betale min gjeld samme dag. Du får ikke betalt gjelda di med 12 bærbare PC-er.”

Betaling med andre gjenstander enn penger ved narkotikakjøp, har blitt løftet frem i andre studier av heroinomsetningen (se blant annet May et al 2005). Disse gjenstandene er ofte tjuvegods av ymse slag. Alle de tre mellomnivåselgerne hevder, slik som Fredrik, at de gir kreditt, men understreker at det smarte er, slik Tarek sier det: **”Å ikke gi mer på krita enn du selv kan tape!”** Betaling med andre gjenstander enn penger vil bli utdypet under detaljistsalg.

Vold og tysting

Omar forteller at han ofte oppbevarte store mengder kontanter i sin leilighet, og fordi han var redd for å bli ranet av andre, gikk han alltid bevæpnet. Han forteller videre at han kjøpte seg beskyttelse og torpedotjenester:

Omar: ”Hvis noen har krittet og ikke betaler, så skal jo jeg ha pengene mine. Det er rettferdig, så da betaler jeg noen for å ordne det for meg.”

Jeg: ”Hvordan ordnet de det, da?”

Omar: ”Vold, det er den eneste medisin som de forstår, og du må sette deg i respekt slik at de skjønner at du er en som de ikke kan tulle med.”

I sitatet over forteller Omar at volden er nødvendig både for å få utestående penger betalt og for å statuere et eksempel, slik at andre betaler. I litteraturen om mafiaen er det et velkjent fenomen at ryktet til den enkelte som voldsom er nyttig for å skremme andre til lydighet. Samtidig er det viktig å ikke fremstå for voldelig eller uberegnelig²⁰.

Videre uttrykker mellomnivåselgerne stor bekymring for tysting blant sine kunder. På den ene siden er de helt avhengig av å ha mange kunder, og vil at flest mulig skal handle hos dem. På den andre siden ønsker de å ha kontroll på hvem kunden er, slik at deres egen identitet holdes skjult for uvedkommende. Tarek forteller at informasjonen spres til kunden ved at etablerte kunder forespør om hun eller han kan gi ut telefonnummeret til en annen kunde. Han forteller videre at han bruker et komplisert system

²⁰ På side 96-97 kommer jeg tilbake til voldsproblematikken, der jeg presenterer en pengeinnkrever og hans virksomhet.

med mobiltelefoner for å holde orden på handelen. Han har egen mobiltelefon for leverandørene og egen telefon for kundene. Omar forteller om et liknende mobilsystem. Ali er den som uttrykker størst bekymring i forhold til tysting fra kundene. Han understreker hvor lett det er for politiet å få avhengige kunder til å snakke:

”Politiet trenger bare å låse dem inne på glattcelle i noen timer, så renner alt ut av dem. Når folk er hekta på heroin klarer de ikke å holde kjeft lenge, de vil bare ut og få sette neste skudd”.

Politiinformantene understreker også at det er lett å få de heroinavhengige til å snakke. Politiet hevder at de jobber fra gateplan og opp, og at arbeidet på gateplan er helt nødvendig for å nøste seg oppover i omsetningskjedene. I dette arbeidet fremhever politiinformantene at de ikke primært er ute etter ”gatefolket”, men etter navn og telefonnummer til selgere og leverandører.

4.3.3. Bruk av narkotika og testing av varene

Alle mellomnivåselgerne forteller at de bruker narkotika regelmessig. Omar og Tarek forteller at de i hovedsak bruker amfetamin, kokain og Rohypnol.

Omar: ”Jeg brukte hasj, amfetamin og Rohypnol. Hasjen og amfetaminet fikk jeg fra dem som jeg kjøpte heroinen hos. Rohypnolen fikk jeg av dem som jeg solgte heroinen til. Det var egentlig et perfekt opplegg. Tablettene trengte jeg for å roe litt ned.”

Omar og Tarek forklarer ikke sine illegale aktiviteter med avhengighet av heroinen. I stedet og parallelt med oppbevareren Ivos historie, blir narkotikaen satt i sammenheng med presset i deres arbeidssituasjon. De hevder at amfetaminet og kokainen blir brukt til å holde tingene gående, mens hasj og Rohypnol (tabletter) blir brukt til å roe ned. Både Omar og Tarek hevder at de aldri har prøvd heroin, og at de benytter egne testere hvis de i kjøpesituasjonen skal teste varene. Testpersonen er en misbruker som injiserer en dose heroin for å avgjøre hvor god heroinen er. Det er vanlig at kundene ønsker å teste varene når de kjøper.

Omar: ”Selve salget ville foregå midt i Oslo sentrum på en kafé. Jeg ville ha mine folk der i utgangspunktet. Så ville jeg diskutere pris, det var noe jeg aldri gjorde på telefonen, kun ansikt til ansikt. Slik ble vi enige om pris, og hvor pengene skulle leveres. Når pengene er levert får kunden varen og går. Hvis kunden vil teste varen får han eller hun fem gram i en pose til å teste. Men det hender at det

er noen som ville teste selve partiet, og da oppstår det problemer for meg, for da må jeg jo ha hele partiet med meg i selve salgssituasjonen og det er en stor risiko for meg. Når jeg tar slike sjanser er det fordi jeg trenger penger, fordi jeg skylder andre penger.”

Mellomnivåselgerne beskriver, slik Omar gjør i dette sitatet, at det var vanlig at kundene ville teste varene. Den vanligste måten var at kunden selv injiserte en dose heroin.

Ali forteller at han har røykt og sniffet heroin regelmessig, men at han aldri har injisert heroin. I tillegg forteller han om regelmessig bruk av amfetamin og kokain. Ali hevder at hans far og onkelen ikke brukte heroin, og at de ikke likte hans heroinbruk. I hans familie var heroinbruken tabu. Dette var fordi, slik han selv sa det: **”Da kunne jeg få problemer, og bli så avhengig at jeg ikke greide å passe butikken min”**. Fredrik røykte hasj, og tok også i perioder amfetamin og kokain. I begynnelsen når han omsatte heroin, røykte og sniffet han selv heroinen. Det gikk en periode, til han en dag gikk tom for heroin.

Fredrik: ”Så det første året var jeg aldri tom, og så gikk jeg jo tom, og jeg lå i annen etasje av huset, jeg var tom, og jeg lå bare og grein. Jeg klarte ikke å gå i trappen, jeg klarte ingen ting. Da satte jeg meg min første smell, husker jeg. Fordi da kom det en kamerat innom meg, og jeg lurte på hva jeg skulle gjøre. Han hadde noen småposer med seg, og vi sniffet heroinen og sniffet på, men det virket ikke. Og han hadde en flaske med 4prosent morfin som han hadde stjålet på sykehuset. Og jeg satte min første smell, og det kommer jeg aldri til å glemme. Det kriblet i beina og så ble jeg frisk. Etter det så tenkte jeg bare på nåla, og da gikk det nedover. Etter det så gikk det bare rett nedover.”

Jeg: ”Hva tenkte du første gangen du satte en smell, da?”

Fredrik: ”Jeg grein jo nesten ved meg selv, jeg gjorde nesten det. Det var så godt, og jeg hatet det sånn! Jeg hadde jo en del kamerater som var døde på grunn av det. Etter den dagen, jeg vet da faen, men jeg føler at alt som er galt i livet mitt begynte da, og skylder på dette. Det gikk jo på ræva med opplegget mitt også vet du. Jeg hadde jo masse penger og fin leilighet og ny bil og alt var moro, men etter den smellen, så gikk alt på ræva. Da var det dop for alle pengene og jeg solgte jo gull og smykker og alt jeg hadde. Så ”boff!” var jeg på bakken, jeg hadde jo ikke leiligheten engang altså. Jeg hadde ikke en dritt, jeg satt på dassen og satte smeller, og der stormet purken inn. Jeg var blitt en skikkelig gatenarkoman!”

I motsetning til de andre mellomnivåselgerne forteller Fredrik sin historie med utgangspunkt i egen ruskarriere, og etter hvert sin heroinavhengighet. Både internasjonale (Dorn et al 1992, Edmunds et al. 1998, 1999, Lalander 2001, May et al 2005) og nasjonale studier (Frantzen 2001, Bretteville-Jensen 2005) viser at selgerne på gatenivå ofte selv er avhengige av narkotika, og selger stoffet for å finansiere sitt eget forbruk. Fredrik

forteller en historie hvor hans ruskarriere veves sammen med hans selgerkarriere, og hvor det går opp og ned i forhold til hvor heroinavhengig han opplever seg selv. Historien har paralleller til det som detaljistselgerne forteller. Fredrik hevder at han ikke klarte å balansere sitt eget rusmisbruk og salg av heroin. Etter en periode på avrusning, og etter endt soning, bygget han seg igjen opp både som selger og som legal handelsdrivende. I denne perioden forteller han at han ikke selv brukte heroin. Han vektlegger at han kunne bruke både hasj, amfetamin og kokain samtidig med sin handelsvirksomhet, men at de store problemene inntraff når han ble avhengig av å injisere heroin.

4.3.3 Oppsummering mellomnivåselgere

- Det er fire mellomnivåselgere i datamaterialet, alle er menn og en er etnisk norsk.
- Mellomnivåselgerne sier at de kjøper heroinpartier i størrelsesorden fra 2-3 kilo og opp til 20 kilo og at de selger heroinen ut igjen i ulike oppdelinger, fra 5 gram til en halv kilo.
- Mellomnivåselgerne vektlegger penger og materialistiske verdier som hovedmotiv for å drive omsetning. De hevder også at de alle har erfaring fra å drive legal handelsvirksomhet i tillegg til illegal handel.
- Mellomnivåselgerne sier at de rekrutteres inn i heroinomsetningen via venner eller familie, og de har alle solgt andre stoffer før de begynner med heroinsalg.
- Mellomnivåselgerne forteller om kjeder av kreditt i heroinomsetningen, og hevder at det er utbredt å få kreditt hos leverandører og å gi kreditt til kunder. Samtidig understreker de at utstrakt bruk av kreditt kan føre til voldelig pengeinnkrevning.
- Alle mellomnivåselgerne forteller at de bruker narkotika regelmessig. Videre forteller de at å ha kontroll på forbruket sitt er vesentlig for å kunne drive omsetningen på en god måte. En av mellomnivåselgerne opplevde at han gikk konkurs når han selv ble avhengig av å injisere heroin, for senere og etter endt rehabilitering å bygge seg opp som selger på ny.
- Mellomnivåselgerne sier at de tester heroinen selv eller bruker testpersoner hvis de kjøper heroin hos leverandører de ikke kjenner godt fra før.

4.4 Detaljistsalg

Det er, som tidligere nevnt, en omfattende litteratur som viser at selgere ofte selv bruker narkotika (se blant annet Dorn et al 1992, Edmunds et al. 1998, 1999, Lalander 2001, May et al 2005). Kåre Bødal (1982) gjorde en større studie av 350 narkotikaselgere i Norge. Han viser at svært mange av dem selv bruker narkotika, og at svært mange av dem, i likhet med andre straffedømte, har vokst opp under vanskelige forhold. I en senere studie viser Evy Frantzen (2001) at heroinselgere på gateplan lever et tøft og stressende liv, hvor mange av dem i tillegg er svært syke.

Det er tolv detaljistselgere i datamaterialet: Fire kvinner og åtte menn²¹. Alle unntatt Kadar er etnisk norske. To ble intervjuet i ”det fri”, mens de andre selgerne ble intervjuet i fengselet²². Alle detaljistselgerne var i 30-40 årene. Detaljistselgerne forteller, i likhet med mellomnivåselgerne, at de har vært aktive i heroinmarkedet over lengre tid. De sier at de kjøper heroin i størrelsesordenen 10 til 50 gram og selger i hovedsak ut igjen i et par gram til brukerdoser. Flere av detaljistene kjøper hyppig og regelmessig, dvs. 10-20 gram flere ganger i uka. Selv om kvantaene det handles i er små, utgjør det større mengder heroin over tid. Fem av informantene har i hovedsak vært aktiv i Oslo, mens sju av informantene drev salg i andre byer enn Oslo.

Disse hevder også at de hadde erfaring fra å selge andre typer narkotika, før de begynte å selge heroin. De vektlegger spesielt hasj og amfetamin. Alle hevder at de er blandingsmisbrukere, samt at de har injisert både heroin og amfetamin. Dette er i samsvar med Bretteville-Jensens (2005) funn i hennes studie av injiserende sprøytemisbrukere, som viser at en stor andel av dem som injiserer heroin også injiserer amfetamin og visa versa. Detaljistselgernes historier er sterkt preget av de ulike fasene i deres ruskarrierer. Ruskarrieren de forteller om er blant annet kjennetegnet av avbrekk gjennom opphold i både behandlingsinstitusjoner og fengsel. Flere av informantene er LAR-pasienter og får Subutex eller metadon.

I motsetning til mellomnivåselgerne, har de fleste av detaljistselgerne ikke erfaring fra å drive legal handel eller være selvstendig næringsdrivende. Det er kun Kadar som forteller at han har denne erfaringen. Han forteller

²¹ I tillegg til disse tolv kommer Even som ble presentert i kapittel tre. Even har, som tidligere nevnt, i tillegg til å drive salg hatt sin egen enmannsbedrift hvor han selv hentet heroinen i utlandet.

²² Jeg viser ikke til hvem disse informantene er av anonymitetsgrunner (se også metodekapitlet).

at han investerte narkotikapenger i en butikk som han drev en tid. Emil og Kadar skiller seg fra de andre detaljistselgerne ved at de har omsatt større partier heroin (opp til 500 g). De har i perioder vært mellomnivåselgere. Dette peker mot en fleksibilitet mellom ulike selgerposisjoner.

I tillegg til salg forteller detaljistselgerne at de også har utført andre arbeidsoppgaver på heroinmarkedet som sjåførvirksomhet, innenlands kurérvirksomhet, ”informasjonshare - virksomhet²³” (formidler mellom selger og kunde) og pengeinnkrevning. De fleste av detaljistselgerne har også erfaring fra annen kriminalitet som innbrudd, ran, vold og helerivirksomhet. I sitatet under forteller Vinsten hvordan innbrudd vanligvis foregår:

”Brekkjern, og så går du inn, enten på en restaurant, hvor du antar at det ligger penger, og jeg visste jo hvor de pleide å ligge i restauranter jeg. Folk gjemmer jo penger på så dumme steder. I fryseboksen bak indrefiletten, og jeg vet jo hvor de gjemmer pengene sine, jeg har jo jobbet i bransjen.”

Jeg: ”Så det var mest på restauranter?”

Vinsten: ”Nei jeg kunne gå på spilleautomater også jeg da, men aldri privathjem, vel det var en gang, og da ble vi tatt. Jeg og en kompis som begge var sjuke, satt og fyrte hverandre opp. Han sa han visste om noe, og jeg gadd ikke gå på måfå og knekke dører liksom. Nei han gikk og kjente på dører til folk på kvelden, og jeg hadde jo hørt om det, og syntes det var litt guffent. Men han hadde gjort det mange ganger, og han hadde gått inn, funnet lommebøker og tatt med seg penger. Han tok aldri kort eller noe sånt, bare penger fordi da kunne det være andre innenfor husholdningen som fikk skylda for det. Kanskje sønnen i huset eller noen andre. Han tok bare papirpenger. Nå skjønte jeg ikke hvordan han turte det, men det råeste han visste var å gå inn på rommet til folk som lå og sov, da kunne han liste seg inn og ta veska di og plukke ut pengene og legge resten tilbake og gå ut igjen.”

Flere av de mannlige detaljistselgerne sier at de ofte gjorde innbrudd for å skaffe seg penger til narkotika. Ingen av de kvinnelige detaljistselgerne oppgav at de hadde drevet med vinningskriminalitet. Rakel og Andrine hevder at for dem sto ikke valget mellom vinningskriminalitet og salg av heroin, men snarere mellom salg og prostitusjon. Bretteville-Jensen (2005) finner også i sin studie at kvinnelige sprøytemisbrukere i mindre grad enn menn finansierer forbruket sitt ved vinningskriminalitet, og at en hovedinntektskilde for kvinnene er prostitusjon. Videre understreker Bretteville-Jensen at både vinningskriminalitet og prostitusjon har synkende betydning som inntektskilder.

²³ Gard brukte ordet ”informasjonshare” om de formidlingsoppgavene han utførte. Det er et treffende begrep som jeg har valgt å benytte.

4.4.1 Detaljistselgers vei inn i heroinomsetningen

Ruskarrierer som rekruttering

Et kjennetegn ved alle detaljistselgernes historier er at de snakker med utgangspunkt i sine egne rushistorier. Deres salgskarrierer flettes inn i historiene om eget rusmisbruk. Henrik forteller at han hadde en ensom barndom, helt til han som 17-åring fikk en venn:

”Jeg hadde vel ingen venn, eller ordentlig venn før jeg fylte 17 år. Vi kommer fra samme oppvekstforhold, min hadde vært veldig turbulent, mens mammaen hans hadde vært kristen. Veldig kristen, i en ekstrem klasse, og mora mi har likt en del alkohol, og den neglisjeringsgreia som kan komme da, hvis du er veldig opptatt av ditt og deg, var en fellesnevner for meg og han. Det skriket om kjærlighet, omtanke og tilhørighet som vi begge hadde da vi traff hverandre førte til et veldig godt kameratskap. Og vi klikket med en gang, og vi hadde herjet noen år med drikking før vi begynte å røyke noen ”bønner”. Og vi var vel veldig uskyldige i begynnelsen, men så ble det jo jævlig problematisk å drikke hver dag da. Og jeg husker at vi sniffet en del lim, men det var overhodet ikke min greie altså. Men du merker fort på kompisen din om han blir løsemiddelskadet eller ikke. Så jeg lekset han opp en del ganger, og han begynte å drikke limet. Han sto ute på badet og fikk hallusinasjoner, og han med en religiøs bakgrunn, fikk se faen sjøl i sitt eget tryne, og han prøvde å rive ansiktet av seg. Rett og slett. Jeg hørte de hyla fra badet, og fant han i ferd med å rive av seg ansiktet, og vi hadde en noe lengre samtale etter det da. ”Hva faen gjør vi nå? Ikke kan vi drikke, fordi det kan vi ikke oppføre oss på, og ikke kan vi sniffe lim, fordi da dauer du snart”, så vi røyket ”bønner” i noen år. Og så var det han som kom med amfetaminet, fordi han hadde prøvd det, før vi møtte hverandre første gangen.”

Historien Henrik forteller er illustrerende for hvordan detaljistselgerne forteller om sin inngang til narkotika. De forteller at det begynner ”uskyldig” med røyking av hasj, og etter hvert eskalerer de inn i en bruk av tyngre narkotika.

Willy Pedersen (1991 og 1994) har forklart misbrukskarrierer som en respons på vanskelige oppvekstforhold og en generelt vanskelig livssituasjon (jf Skretting og Skog 1989 og Lauritzen et al 1997). Et kjennetegn ved detaljistselgernes historier, er slik som i sitatet over, poengtering av vanskelige oppvekstforhold og dets betydning for eget rusmisbruk. Likevel er det grader av hvor vanskelig detaljistselgerne hevder å ha hatt det i barndommen, både i forhold til hvor ustabil de beskriver hjemmet og hvor mye trøbbel de hevder å ha hatt på skolen og ellers. Camilla, Monica, Vinsten og Johannes forteller at de kom fra stabile hjem, som de omtaler som ”middelklassehjem”. Mens Emil, Magne,

Kadar, Rakel, Andrine, Simen, Henrik og Gard alle forteller at de kommer fra ustabile hjem med foreldre med narkotika- og alkoholproblemer. Flere av detaljistselgerne beskriver også at de har vært utsatt for grove fysiske og seksuelle overgrep i hjemmet.

Gard forteller om de mest ekstreme oppvekstforholdene. Han beskriver en barndom hvor han har vært kasteball mellom ulike barnevernsinstitusjoner siden han var 11 år, da han ble tatt fra moren. Fra han var 11 til han ble 16 år, var han plassert på åtte ulike institusjoner. Gard beskriver sine tidlige oppvekstår som veldig vonde, og han understreker at hans narkotikamisbruk, og ikke minst hans heroinmisbruk må forstås som egenmedisinering. Han er den av informantene som i sterkeste grad fremhever sitt heroinmisbruk som egenmedisinering. Slik forteller han om hva heroinen hjelper han å dempe:

”Heroinen demper poststresset. Mye av det jeg opplevde som liten, for eksempel mange ørefiker som kom uanmeldt og raskt på meg når jeg satt ved frokostbordet eller matbordet, har satt seg som sperrer inne i meg. Når mor ropte: ”Hva holder du på med nå!” Hun var en kjerring full av nerver, som satt og terroriserte ungene sine. Så ble det en sånn lås ut av det som gjør at alle opplevelser er vanskelig å sette ord på. Heroinen demper det, det virker her (han peker på magen).”

Ragnar Hauge (1990) har utarbeidet tre kategorier for bruk av psykoaktive stoffer. Disse kategoriene er ritualistisk, medisinsk og rekreasjonsmessig bruk. Den ritualistiske bruken kjennetegnes av at brukeren er innvevd i religiøse og sosiale ritualer. Medisinsk bruk beskrives som bruk hvor hensikten er å lindre fysisk eller psykisk smerte. Rekreasjonsmessig bruk utmerkes ved at selve rusopplevelsen er drivkraften. Hauge argumenterer videre for at det ikke eksisterer klare grenser mellom de ulike kategoriene. Gard plasserer seg selv innenfor en medisinsk bruk av heroin. De andre detaljistselgerne vil plassere seg ulikt i forhold til disse kategoriene, og dette vil nok også være knyttet til hvor de til enhver tid befinner seg i sine ruskarrierer. Flere av detaljistselgerne begynte kanskje med rekreasjonsmessig bruk, men over tid og med en tiltakende opplevelse av avhengighet, kan medisinsk bruk ha overtatt for selve rusopplevelsen.

Flere av detaljistselgerne forteller at de røykte og sniffet heroinen før de begynte å injisere den. Dette er også i samsvar med den tidligere nevnte studien til Bretteville-Jensen (2005), hun fremhever at hos de som injiserte første gang etter 1994, hadde 70 % røykt heroin før de injiserte, mens for de som debuterte før 1980 var denne prosentandelen 15 %. Videre

beskriver detaljistselgerne den første injiseringen av heroinen som et vendepunkt (jf. Fredriks historie).

Johannes: ”Det første skuddet satte jeg lenge etter at jeg begynte med heroin. Jeg brukte heroin i tre år uten å sette ett skudd. Jeg røykte det og sniffet det, det var mye lettere for meg å ha kontrollen på den måten. Helt til den dagen jeg ikke hadde noe valg, hvis jeg skulle ha heroin så måtte jeg skyte det, fordi jeg hadde reist noen mil for å få tak i det, og da jeg kom frem så var det bare rester igjen, vattdotter som misbrukere bruker til å rense med og det er ganske sterkt. Han tilbød meg å få en dose av det og så satte han skuddet på meg. Og det jeg tenkte, det er fælt å innrømme det, men jeg tenkte herregud, hvorfor har jeg ikke gjort dette før. Og etter dette var jeg mer eller mindre heltids misbruker.”

På slutten av avsnitt 4.4.2. kommer jeg tilbake til og drøfter betydningen av den første injiseringen av heroinen.

Heroinavhengighet som motivasjon

I motsetning til mellomnivåselgeren som vektlegger pengene i seg selv som en motivasjon for å drive omsetning, forteller detaljistene om sin avhengighet av heroinen, og avhengighetenes betydning for at de solgte stoffet. De forteller dermed at de solgte heroin for å finansiere sitt eget forbruk. Arild Thomassen (2001) betegner i sin studie av rusmisbrukere i behandling, en liknende avhengighetsforståelse som fortidsfetisjering. Det som kjennetegner fortidsfetisjeringen er at fortiden skapes som det egentlige referansepunktet, og låser aktøren i en forestilling om stoffbrukets ekstremt tvingende karakter (ibid). I denne virkelighetsforståelsen er fortellingen om ”den evige narkoman” helt sentral.

Et kjennetegn ved detaljistselgerens beskrivelser av heroinavhengigheten er at de på den ene siden presenterer seg som totalt styrt av ”suget” etter heroin, og på den andre siden som velgende og ansvarsfulle mennesker. Denne ambivalensen mellom to ytterpunkter; som totalt styrt og som velgende og ansvarsfulle mennesker, knyttes av informantene til hvor de til enhver tid er i sin egen rus. Å være avhengig av heroinen oppleves av detaljistselgeren som å bevege seg mellom tre ulike faser: Sjuk (abstinenser)-normal (påvirket, men ikke ruset på heroin)-ruset. De omtaler seg selv som styrt når de er syke eller rusa, men som rasjonelt velgende aktører når de er normale. Det er også i den normale fasen de opplever det som ideelt å drive heroinomsetning. Dette skaper en ustabilitet i rusmiljøet. Johannes forteller om dette på denne måten:

”Avhengighet skaper uforutsigbare folk. Det skaper veldig ustabilitet i livet til alle, og det vet alle. Jeg vet at en annen misbruker er like ustabil som meg, for noen ganger så er du frisk, noen ganger er du sjuk, noen ganger er du rusa. I tillegg har vi trøbbel med politiet, husleia, familie, alt er problematisk. Det er det avhengigheten gjør. Hva som kommer først av høna eller egget er vrient å si, men det henger sammen.”

Når detaljistselgerne vektlegger at de er styrt av avhengigheten, fraskriver de seg også ansvar fra sine kriminelle handlinger. Et sitat fra Henrik illustrer dette:

”Det er ikke snakk om at jeg kommer til å føle noe ansvar når jeg går på heroin. Det er alt for altopplukende. Du har ikke muligheten til å stå og være ansvarlig fordi ting går nesten på instinktene til slutt enten det er å slå ned folk eller bare røske pengene ut av kassa på disken hvis jeg må. Du blir så korttenkt at det dreier seg om de neste 20 sekundene i stedet for de neste minuttene. Du skal ha den neste dosa di, og ferdig med det. Og den som står i veien for det, må bare tåle å bli slått ned, og sånn er det. Og du forventer nesten at folk skal forstå det.”

Ved å hevde slik som Henrik gjør her at heroinavhengigheten styrer handlingene hans, kan også heroinavhengighet tolkes i lys av de straffedømtes rettslige argumentasjon, og dermed både ut fra en forsvarers og en aktors posisjon. En rettslig argumentasjon med vekt på egen heroinavhengighet kan gi reduksjon i straff. Statusen til heroinavhengige, som enten ”syke” eller som ”kriminelle”, har stått sentralt i den norske kriminalpolitiske debatten de senere år, og i forlengelsen av dette om heroinavhengige skal straffes eller behandles (jf. blant annet, Frantzen 2001, Klingsheim 2002). Dreiningen ser ut til å gå i retning av behandling til fordel for straff, noe det nye narkotikaprogrammet, hvor rusbrukerne kan dømmes til behandling i stedet for straff, er et uttrykk for (jf. Ot.prp.nr 81 (2005), Inst. O nr.120 (2004-2005).

Flere av detaljistselgerne uttrykte heroinavhengighetens kvaler som et behov som umiddelbart må tilfredsstilles. For å oppnå denne tilfredsstillelsen uttrykker de at de ikke skyr noen midler, og hvor det nærmest fremstår som en rett å utnytte andre. I etterkant av møtet med de straffedømte sammenfattet jeg denne tankegangen på følgende måte:

Det er greit å stjele, hvis du er dum nok til å la din dør stå åpen.

Det er greit å ta dine penger, hvis du er dum nok til legge dem lett tilgjengelig.

Det er greit å håne deg, hvis du gir meg noe å håne deg for.

Det er greit å kontrollere deg, hvis du lar meg kontrollere deg.

*Det er greit å slå deg, hvis du prøver å lure meg og du vet at jeg er sterkere enn deg.
(Feltnotater 2006)*

Svensson (1997) beskriver noen av de samme aspektene i rusmiljøet, men fremhever at dette er sentrale trekk ved de sosiale strukturene. Disse sosiale strukturene beskrives som ”**sosialitet uten solidaritet**” (ibid:222). Sosialiteten i miljøet uttrykker seg gjennom sosial omgang ved bruk av narkotikaen, og dens intensive ”her og nå” orientering. Selv om det eksisterer en solidaritet utad blant rusmisbrukerne i form av hat mot myndighetene og rettsvesenet, eksisterer det ingen indre solidaritet. Dette uttrykker seg i følge Svensson ved at rusmisbrukerne ikke kan stole på hverandre (ibid).

Detaljistselgerne snakker mye om de moralske aspektene ved omsetning av narkotika, og om moralske aspekter ved andre kriminelle metoder for å skaffe seg penger til stoff.

Johannes: ”Vi som driver med kjøp og salg av narkotika har lav moral. Selv om du ikke anser det du gjør som ulovlig: Kjøp og salg av dop. Så vel er det grenser mellom rett og galt, men det er helt andre grenser. Det å slå ned en dame er galt, men det å slå ned en oppgående mann er ikke nødvendigvis så galt. Det å rane en butikk er ikke så veldig galt, men det å rane et gammelt ektepar på en bondegård er galt. Så du har regler, men de er så annerledes enn for resten av samfunnet så det er klart at svik er en del av gamet, sånn er det bare. Det må du ta innover deg hvis du skal overleve i dette miljøet.”

Johannes tegner et bilde hvor det eksisterer grenser for hva som er akseptabelt innenfor rusmiljøet. Normene er knyttet til hvor svakt eller sterkt offeret antas å være. En annen måte å si det på er at utnyttelsen blir mer og mer urimelig desto svakere offeret er. Dette har klare paralleller til hvordan ofre opplever i sin alminnelighet, hvor de mest sårbare personene også lettest forbindes med en offerposisjon. Nils Christie (1986) beskriver det ideelle offeret som en gammel ensom kvinne. Nikolay Johansen (2002) beskriver narkotikamiljøet på gateplan i Oslo som et miljø preget av svik og mistillit, hvor det er vanskelig for menneskene å vise sårbarhet fordi de da nettopp kan risikere å bli utnyttet. Detaljistselgerne beskriver sin heroinavhengighet som altoppslukende og som en motivasjon til å selge heroin. Selv om alle detaljistselgerne forteller sin historie med utgangspunkt i sine egne ruskarrierer, og sin heroinavhengighet, har jeg fra deres historier utkrystallisert noen andre viktige faktorer bak deres rekruttering til selgeroppgavene.

Andre arbeidsoppgaver og salg av annen narkotika som rekruttering

Alle detaljistselgerne forteller at de hadde solgt annen type narkotika før de begynte å selge heroin. De er kjent med hva det vil si å selge, samtidig som de er del av nettverk hvor de kan få tak i narkotikaen. Gard og Vinsten begynte først som ”informasjonsharer”. De forteller begge at de hadde gode kontakter til hasjleverandører, som siden begynte å omsette heroin, og at de startet sine heroinkarrierer ved å skaffe kunder til sine tidligere hasjleverandører. Johannes hevder at han begynte som sjåfør (innenlands kurér), og at han etter hvert fikk ta del i lasten i stedet for kun å motta betaling for skyssen. Camilla og Monica sier at de begynte med å selge amfetamin, og at de gjennom venner var tatt inn i et trendy miljø rundt en restaurant i Oslo, hvor det ble omsatt narkotika. I takt med deres egne ruskarrierer, utvidet de butikken til å inneholde heroin.

Rakel og Andrine solgte også amfetamin før de begynte å selge heroin. Rakel ble gitt den første heroinen til å selge da hun besøkte to venninner i Oslo, som på den tiden var gateprostituerte. Andrine forteller at hun kom i kontakt med amfetamin og senere heroin igjennom kjæresten sin, som hun beskrev som en meget kontrollerende og voldelig mann, og at de sammen, med ett visst press fra kjærestens side, solgte både amfetamin og heroin. Henrik sier også at han solgte både hasj og amfetamin før han begynte å selge heroin. Han forteller at han fikk kontaktene sine via ”jungeltelegrafene” og ved selv å ha vært godt etablert i rusmiljøet.

Vinsten og Andrine forteller begge at de har eldre søsken som var avhengig av heroin, før de selv ble det. Begge understreker at da de så hvordan det gikk med søsknene sine, så var det i hvert fall sikkert at de ikke selv skulle ende slik. De vektla dermed ikke sine søsken som en motiverende faktor, men snarere at de ikke skjønnte at de selv kunne være så ”dumme”, når de hadde sett hvordan det gikk med søsknene. For å gripe tilbake til de tidligere introduserte begrepene fra Granovetter, blir detaljistselgerne alle rekruttert som heroinselgere via sine sterke bånd.

Rekruttering via foreldre

Emil, Kadar og Magne skiller seg fra de andre selgerne ved at de forteller at de ble rekruttert som selgere via sine foreldre. Kadar snakker stolt om sin far som var en storselger av heroin. Faren hadde sonet flere og lange dommer for heroinomsetning.

Kadar: ”Jeg har ikke blitt kjent med dem på egenhånd da, men gjennom faren min. Da jeg var 14-15-år, tok far meg med på en runde. Jeg drev allerede da og

solgte hasj, og han skjønnte at jeg kom til å gå den samme veien som han. Så når han dro på møte med de store guttene, så tok han meg med og sa: ”Dette er sønnen min!” Slik ble jeg presentert, så nå kjenner jeg hele Oslos underverden.”

Kadar vektlegger farens innflytelse gjennom hele intervjuet. Han forteller at han var viktig for at han skulle få opprettet kontakter til leverandører og farens navn hadde vært nyttig når han måtte mobilisere i konflikter med andre, eller skaffe penger til investeringer. Slik som Kadar forteller om faren var han: **”høyt på strå i den kriminelle underverdenen.”**

Magne sier at hans mor også var heroinselger, og at hun har sonet flere dommer for dette. Han prøvde å distansere seg fra moren, men samtidig kommer det frem at han har lært mye av hvordan salg av heroin foregår fra henne. Emil snakker mye om sin kriminelle far som har vært vinningsforbryter gjennom hele livet. Han prøver også å distansere seg fra faren, ved å vektlegge at han nok er smartere og flinkere enn han. Emil omtaler faren på en humoristisk måte, dette er en av historiene som han fortalte:

”Faren min solgte alt han kom over, samme faen hva det var. Det var slik faren min kom inn i heroinsalg. Han skjønnte at han kunne tjene penger på det. Men han kløner det ofte til for seg selv, så han får ikke til noe særlig. Det siste jeg hørte var at han hadde tatt taxi frem og tilbake fra et innbrudd. Ha, ha, ha. Og det får jeg selvsagt høre når jeg kommer hit (fengselet). Det var så flaut at jeg ikke visste hvor jeg skulle gjøre av meg. Ha, ha, ha. Det er ikke hver gang far greier å gjennomføre noe nei. Men du blir ikke veldig stolt altså når du får høre at faren din har tatt taxi frem og tilbake fra et innbrudd altså.”

Slik Emil forteller om faren er han både litt stolt over å ha en kriminell far og flau over at han ikke er flinkere enn han er. Emil sier det slik at det ville vært mindre problematisk å ha en kriminell far hvis han hadde vært flink. Dette aspektet med Emils forhold til faren peker mot at det finnes et hierarki blant kriminelle, hvor det å være ”flink” gir respekt blant de andre (jf Johansen 1996).

4.4.2 Nettverk og kontakter

Relasjon til leverandørene

Detaljistselgerne forteller om gode og varige forhold til sine leverandører. Rakel forteller at hun over tid har fått så gode kontakter at de ringer til henne når de har et godt parti heroin. De tar også kontakt igjen, som hun sa det **”med en gang jeg kommer ut av fengselet!”** I begynnelsen var hun mistenksom mot leverandørene og hun forteller følgende om dette:

”Jeg stolte ikke på noen før jeg hadde vært med på å teste stoffet. Når jeg testet varene så satte jeg bare litt av det. Det var viktig å ikke sette mye, du trenger bare en smak. Hvis du setter en hel dose merker du jo ikke kvaliteten, men med litt merker du det godt. Men det er lenge siden jeg holdt på slik, de jeg har hatt med å gjøre den senere tiden er folk som jeg kjenner så godt. Hvis det har vært noe jeg ikke har vært fornøyd med så har jeg bare kunnet ringe dem opp, så har det ordnet seg. Jeg kjøper aldri på gata i Oslo.”

Emil forteller også at han har svært gode relasjoner til leverandørene, og at han har handlet hos en familie, først hos faren og deretter hos sønnen. Gard og Magne er begge opptatt av at heroinen skal leveres til riktig tid, til en rimelig pris og uten noe lureri eller tull. Selv om detaljistselgerne forteller om gode relasjoner til leverandørene innebærer også kjøpsituasjonen en mulighet til å bli lurt eller ranet. Slik forteller Andrine om en gang hun ble lurt av en leverandør:

”Ja, jeg var sammen med eksen, og han hadde mange bekjenskaper inne i Oslo fordi han har handlet en hekto av gangen. Han hadde aldri testet det, og jeg var jo helt sjokkert, ”har du aldri testet heroinen?” Nei han hadde ikke det da. Og så hadde kontakten hans reist på ferie til Tyrkia, så det var en annen fyr som skulle gjøre handelen. Jeg ble bare så skeptisk på han fyren da, og jeg fikk ikke lov til å bli med inn, fordi de så vel at jeg ville teste det der og da. Så kommer eksen ut igjen og sier at alt var i orden. ”I orden?” sier jeg, og spør om å få se på varene, ja han hadde vel fått cirka 50 gram, og jeg syntes det så jævlig mørkt ut da. Det så nesten ut som pepper. Og jeg sa: ”Vi skal vel ikke bare kjøre innom her og teste det da?” ”Nei det går greit”, sa han, og jeg måtte liksom trasse meg til det da å få testet det. Vi hadde jo betalt nokså bra pris for det også. Det ble jo en kjempemørk løsning, reineste kaffen. Og jeg trøkket innpå litt, og ventet, og ventet, men det virket ingen ting altså. Det var bare så vidt jeg ble frisk, og jeg spurte om alt sammen var slik. ”Hallo, dette er drittdårlig stoff!” Så han prøvde det han også, og så kjørte vi tilbake. Eksen prøvde å ringe og ringe, men han svarte ikke, og han vi hadde handlet hos, han var hekta på kokain, og han fyren fikk vi ikke tak i igjen, så da satt vi der med 50 gram krydder.”

De fleste detaljistselgerne sier at det ikke er nødvendig å teste heroinen fordi de har så gode relasjoner til leverandørene. Vinsten og Magne

hevder, i likhet med Rakel, at de kan levere heroinen tilbake hvis den viser seg å være dårlig. Hvis detaljistselgeren, av en eller annen grunn, må handle hos leverandører de ikke kjenner så godt vil de teste heroinen. Sårbarheten overfor leverandørene nevnes av flere av informantene. Dette gjaldt spesielt for de som pendlet til Oslo fra andre steder for å kjøpe heroinen.

Johannes: ”Hvis jeg reiser til Oslo og handler heroin og får rottegift²⁴, da er jeg lurt og jeg taper. Konsekvensene er nok formidable, hele handelen min har gått i vasken, jeg har ikke dop til meg selv, jeg har brukt opp alle pengene jeg hadde til dette her. Det får enorme konsekvenser. Går du i en butikk og kjøper en vare og den ikke er som den skal, så har du jo mange muligheter, og det er begrenset hva slags konsekvenser det gir. Vi tester derfor stoffet på oss selv, vi vil jo ha en smell også da. I den testsettingen så er det veldig viktig at du ikke setter for mye, for gjør du det, så i verste fall våkner du opp naken og blakk. Det har ikke skjedd med meg, men med en kollega. For min del har jeg vært så ruset på vei hjem at jeg ikke aner hvor jeg har stoffet når jeg er på toget tilbake til X. Også skal du kanskje sette deg ett skudd på toget, og du er mildt sagt stresset, med kjempeårer, og da er det lett å sette for mye. Og så vil ikke dopet ligge oppe i skjea, fordi toget rister slik. Og så ender du opp med å sette for mye. Det har skjedd og jeg har kommet hjem uten penger og uten dop, veldig gøy!”

I tillegg til redselen for å bli lurt av leverandørene snakker Johannes her om redselen for å bli ranet av andre. Johansen (2002) beskriver det han kaller ”kamerattyveri” blant gatenarkomane i Oslo. Det som stjeles kan være narkotika, penger eller andre gjenstander. Selv om det er normer i miljøet som tilsier at dette er galt, hender det at narkomane stjeler fra hverandre (ibid).

Kreditt og vold

Studier har vist at det kan være en sammenheng mellom utstrakt bruk av kreditt og voldshandlinger ved narkotikaomsetning, fordi pengene som ikke betales tilbake kreves inn med voldelige metoder (jf. Adler 1985, Zaitch 2002). Å kjøpe heroin på kreditt hos leverandørene ble av alle detaljistselgere sett på som svært farlig. Hovedgrunnen detaljistselgeren gav til dette var at det kunne bli vanskelig å få pengene tilbake fra kundene og at de kunne bli fristet til å bruke for mye av heroinen selv (spise av lasset). Simen sier at: ”**Selve døden var å krite brukerdoser, lenger ned kan du ikke komme.**” Likevel beskriver informantene at det er utbredt å handle på kreditt hos leverandørene. Kadar forteller at det nå for tiden er så mye

²⁴ ”Rottegift” blir nevnt av flere av informantene i forbindelse med utblanding av heroinen. Dette tolkes som et uttrykk for de straffedømtes redsel for å bli lurt i kjøpesituasjonen, og viser således til sårbarheten i slike situasjoner.

heroin at leverandørene: **”kaster heroinen etter selgerne”**, og at det er godt mulig for han, om han skulle ønske det, å få en hel kilo på kreditt.

Henrik har i tillegg til å være heroinselger vært pengeinnkrever. Han har sonet flere dommer for vold, som følge av pengeinnkrevningen. Denne jobben har han gjort for seg selv, og mot betaling fra andre. I sitatet under snakker han om kredittkjedene i omsetningen:

”Pengene må du ha! Og du må ha dem, for å unngå samme behandlingen selv. Det ligger i spillets natur, enten så betaler du, ellers så får du vondt. Pengene kan ikke utebli fordi det er femten stykker som stopper opp, fordi det er en som ikke kommer med sine penger. Og på heroin er det mye råere enn på annen narkotika”

Henrik forteller videre i intervjuet om hvordan han selv har blitt utsatt for voldelig pengeinnkreving, og hvordan han benytter den lærdommen når han skal kreve inn penger fra andre. Det viktige er **”å skremme andre”**:

”Jeg har en del pistoler, men først og fremst heftige kniver. Jeg vet at når du ser de knivene så respekterer du dem mer enn en hagle, for å si det sånn. Og det har vært en nødvendighet at jeg kan ta frem den mest fryktinngytende kniven et menneske kan forestille seg der og da. Slik stopper jeg de andre fem eller seks som er til stede i leiligheten, og ikke bare han jeg står og snakker til da. De andre blir ikke like skremt av pistoler. Folk har sett så mange av dem på tv eller ellers i miljøet at de har mistet litt av effekten sin, de skremmer ikke like mye som før. Hvis du derimot tar frem et knivblad med diverse duppeditter, enten det er for syns skyld eller ikke, og med litt sånn ”Frankelyn Mynte” utseende da, gjør det jævlige mye med alle i rommet, umiddelbart. Jeg må bare innrømme det at tanken på å bli skåret i fyller fremfor det å få et skudd her og der kan ikke veies opp mot hverandre i forhold til hvordan du blir skremt. Og det som skremmer mest i enhver situasjon er hva du gjør i dine egne tanker, mens du står i situasjonen. Det er det som kjører deg mest. Vel jeg har selv sittet stropet til et tre midt i skogen med en Magnum mot panna. Så sa jeg til han: ”Bare skyt, for mer skremt enn dette blir jeg ikke! Nå er jeg ferdig med å kjøre huet mitt! Det er jo ikke slik at jeg har pengene i lomma mi og bare kan dra dem opp”. Han ble bare så jævlige paff, husker jeg, og kikket ned på pistolen sin og tenkte hvordan kunne denne slutte å skremme?”

Henrik hevder at erfaringen med selv å være ett offer har gjort han til en bedre pengeinnkrever fordi han skjønner psykologien i det å skremme andre. I studier av gategjenger har andre vist at voldspersoner som er dyktige til å skremme andre kommer høyt opp i hierarkiet (jf. Wilkinson 2001, Sandberg og Pedersen 2006).

Volden i delkulturer og subkulturer har blitt forklart på forskjellige måter. Ett perspektiv vektlegger at volden er et resultat av at

narkotikaomsetningen er illegal virksomhet, og ikke underlagt den samme rettsikkerheten som lovlig virksomhet (jf. Zaitch 2002, BRÅ 2005). En annen forklaring understreker betydningen av at aktørene i omsetningen selv har vært utsatt for vold, slik at de får lavere terskler for å utføre voldelige handlinger (Katz 1988). En tredje forklaring på volden knytter an til ulike typer maskuliniteter og hierarkier av maskulin dominans (jf. Anderson 1990 og 1999, Prieur 1999). Det er også en omfattende litteratur som forklarer voldsbruk ut fra enkelte personlighetstrekk og personlighetsforstyrrelser (se blant annet Torgersen 2000). Det er rimelig å anta at flere av disse perspektivene også er fruktbare for å forklare voldsbruken i heroinomsetningen. I tillegg vil jeg nevne de brutaliserende effektene av narkotikaen og ikke minst et blandingsforbruk over tid. Amnesty International (2004) rapporterer at narkotika ofte benyttes for å få soldater til å begå overgrep.

Relasjonen til kundene og kreditt

De andre detaljistselgerne snakker også om problemene med ikke å få pengene sine tilbake, hvis de har gitt kreditt til kundene. I denne sammenhengen skaper det at de selv er avhengig av heroin og selger til andre som er avhengige, ofte problemer: Hvordan skal detaljistselgerne forholde seg til forespørselen fra misbrukerne om å få heroin uten å betale?

Rakel: "Folk er jo så sjuke, og de trygler så mye, men det går ikke an å gi bort til alle, fordi da går du jo selv på ræva. Jeg hadde det slik at jeg delte heroinen inn i: "Dette kan jeg bruke, og dette kan jeg ikke bruke". Jeg prøvde å få inn penger til nytt, før jeg brukte opp det jeg hadde. Sånn at jeg alltid lå på forskudd."

Andrine følger dette opp, og forteller følgende:

"Da kan du ikke være for snill, noe jeg er da. Fordi jeg har veldig lett for å synes synd på folk jeg, når de kommer og er syke, for det vet jeg veldig godt hvordan er selv. Jeg har vært i situasjoner hvor jeg gjør hva som helst bare for å få en friskemelding. Folk kan bli så desperate. De kan si du kan ta jakka mi, du kan ta bukka mi, jeg kan knulle deg, hva som helst bare jeg får en dose. Det er så kynisk altså. Jeg prøver å ikke være alt for snill altså. Jeg vet jo hva jeg har å trøkke (bruke selv) og å gi bort, før jeg går konkurs. Og heldigvis så har jeg greid å sette en ramme rundt det. Ellers så går det jo rett på ræva. Så det er jo noen fine kunder vi har."

Detaljistselgeren må ha penger for heroinen, for å fortsette omsetningen og samtidig ha heroin til seg selv. Det er et dilemma for dem å innkreve penger, samtidig som de insisterer på at heroinavhengigheten fritar en fra

ansvar for egne handlinger. På den ene siden fremstår detaljistselgeren som kyniske selgere som gjør alt for å få inn penger, og på den andre siden uttrykker de stor forståelse for sine kunder og deres avhengighet og desperasjon, nettopp fordi de selv er avhengige av heroinen. Denne dobbeltheten gjennomsyrrer intervjuene.

Relasjonen til kundene og jomfruskuddet

De ambivalente holdningene detaljistselgerne uttrykker i forhold til misbruk av heroin, kommer tydelig frem i deres holdninger til jomfruskuddet. Detaljistselgerne uttrykker sterke følelsesmessige reaksjoner på spørsmålet om første gang de injiserte heroin (jomfruskuddet), og videre gir de uttrykk for hvilket tabu det var å hjelpe andre å injisere for første gang. De følelsesmessige reaksjonene ble uttrykt gjennom at de fleste informantene snakket om hvor fantastisk det var å injisere heroinen for første gang (jf. Fredrik og Johannes sitat side 84 og 90). De understreket at de tenkte at dette er så deilig at de ikke skjønnte hvorfor de ikke hadde injisert tidligere, samtidig uttrykker informantene at det å sette jomfruskuddet på andre er et av de sterkeste tabuene i miljøet, og at de som utfører denne handlingen kan bli møtt med kraftige sanksjoner. Hvis det er slik at heroinrusen er så utrolig deilig, og heroinselgerne er kyniske handelsmenn, så er det rimelig å anta at de ikke ville hatt noen skrupler med å sette jomfruskuddet på potensielle nye kunder. Hvorfor uttrykker da alle detaljistselgerne at det å sette jomfruskuddet er et tabu? Under følger et lengre intervjuutsnitt hvor Johannes reflekterer over jomfruskuddets betydning.

Johannes: ”Det å sette jomfruskudd er dødssynd, og det er kanskje ikke så forståelig, skjønner det den som vil, jeg skjønner det i hvert fall ikke. Men du kan bli tatt av dage for det.”

Jeg: ”Å sette det på noen?”

Johannes: ”Ja for å ta et eksempel, samboeren min, det var en kamerat av meg som satte jomfruskuddet på henne fordi han ikke visste det, og så sa hun det etterpå at det var første gangen. Han ble så redd at han stakk av og gjemte seg, fordi han trodde at jeg kom til å ta han. Men jeg fikk da tak i han til slutt og sa han kunne slappe helt av og sa at dette tar hun ansvar for sjøl. Bare som et eksempel. Dette er jo helt uforståelig for utenforstående. Jeg vet ikke hvorfor det er slik, men det kan jo ha noe med det at vi vet hvilket helvete det er å være sprøytenarkoman og å sette det første skuddet på noen er jo som å invitere dem inn i helvete, ikke sant? Men så er det andre ting som slår i hjel den antagelsen, så jeg vet ikke.”

Jeg: ”Hva er det som peker i andre retningen, hva er det som slår det i hjel?”

Johannes: ”Ja altså dette miljøet er så brutalt, det er så kynisk, det er ingenting som heter vennskap, vennskap kommer og går etter hvor dopet er. Hvis jeg som selger har mye god dop, da har jeg jo flust av gode venner. I det øyeblikket jeg er

tom, så er de jo borte, så det er så kynisk så. Det er så kynisk at når folk klarer seg bra, så liker vi ikke det. Men det har noe med at du blir minnet på hva du selv ikke får til. Når folk er på institusjon, snakker vi mye om rykter om at de har havnet utpå igjen, selv om det jo ikke er noe interessant, de skal dras tilbake liksom. Så det er merkelig at det å sette jomfruskuddet skal være så til de grader kardinalsynden. Når vi egentlig ikke bryr oss katta om hverandre.”

Jeg: ”Dette er kjempeinteressant altså, fordi det virker som om det likevel ligger en grense der da, men hvordan blir dette for den som satte jomfruskuddet på en selv? Altså gir man skylda til den som satte skuddet på en sjøl?”

Johannes: ”Nei. Det har jeg aldri hørt og det er jo også litt rart fordi da skulle man jo nettopp tro det. Men sånn er det ikke, jeg har aldri hørt noen klandre den som satte jomfruskuddet. I en logisk tankerekke så ville du havne der. Så det er kanskje en grunn til at jeg aldri helt greier å gripe tak i dette her. Vi har jo diskutert sånn som når kjæresten min kom og fortalte om at hun hadde fått det første skuddet sitt, og jeg sa at det får du ta ansvar for sjøl og det var du som bad han om å gjøre det. Og det var hun enig i, så jeg har ikke følt det på kroppen sjøl så jeg skjønnte aldri helt poenget. Men jeg skjønnte det godt nok til ikke å sette skudd på noen andre!”

Johannes strever med å gjøre jomfruskuddtabuet forståelig og logisk. Kanskje er det slik at jomfruskuddtabuet bærer i seg dobbeltheten som preget informantenes holdninger til heroinmisbruket. Klarest ble dette uttrykt av Vinsten:

”Det er et elske og hate forhold. Jeg elsker det så mye at det går foran alt, guttungen, kjæreste, alt, og jeg hater det slik fordi det går foran alt annet.”

Et sentralt spørsmål blir hvordan de selv fikk sin første injeksjon hvis det er slik at det er tabu for selger å sette det på nye kunder. En forklaring som gis av flere detaljistselgere er at mer erfarne venner hjelper dem å injisere første gang, samtidig som de hevder at de selv selger til etablerte brukere i miljøet som de har kjent over tid. Dette er i samsvar med funn i Lalander (2001) sin studie av heroinmiljøet i Sverige, hvor han understreker at ledende personer i miljøet får lærerroller i forhold til de andre. En annen forklaring, som gis av alle de kvinnelige detaljistselgerne, er at de selv løy og sa at de hadde gjort det tidligere når de fikk jomfruskuddet. Dette har paralleller til det Johannes fortalte om sin kjæreste.

4.4.3 Betaler med andre ting enn penger

Andrine fortalte at kundene ofte tilbyr å betale med gjenstander i stedet for penger. I følge alle detaljistselgerne, og i tråd med det mellomnivåselgerne hevder, er det en utbredt skikk at kunden vil betale

med andre ting enn penger. De forteller derfor at de etter hvert samler opp store mengder ting og utstyr.

Vinsten: ”Hos meg så er det ikke mye som er ærlig, tv`en er ikke ærlig, stereoer er ikke ærlig, selv ikke sofaen eller porselenet er kjøpt på ærlig hvis. Når du selger dop, så får du jo fin pris, og betaling i fine klokker, og fine jakker og alt mulig.”

Emil understreker også at han har fått betalt i mye rart.

”Jeg har jævlige mye stash altså, tv-spill, datamaskiner, tv-er, jeg vet da faen hva jeg skal gjøre med alt sammen. Jeg vet ikke hvor mange kompiser som har fått fotoapparat og stereoanlegg av meg, men jeg får meg ikke til å fly rundt å selge tjuvgods hele tiden altså. Men når det står folk på døra di og griner, og ber deg om å ta noe i stedet for et par tusenlapper som de skylder deg så sier jeg ja.”

I likhet med mellomnivåselgerne hevder detaljistselgerne at de helst vil ha betalt i penger, fordi de ofte selv skylder penger eller er avhengig av å få inn nok penger til neste innkjøpsrunde av heroin.

Seksuelle tjenester som betaling og kvinners posisjon

En dimensjon som kom opp i intervjuene med de kvinnelige detaljistselgerne var at kvinnene i miljøet kunne bytte seksuelle tjenester mot heroin. Camilla og Monica syntes det var en svært nedverdiggende handling, mens både Andrine og Rakel nevnte at kvinnene hadde et fortrinn fordi de kunne bytte kroppen mot heroin.

Andrine: ”De andre selgerne skal stort sett ha penger eller noe annet. Sånn er det jo litt greit å være dame da, det er ikke greit men, det er litt greit likevel.”

Jeg: ”Hva er det du tenkte på nå?”

Andrine: ”Nei, det er jo mennene som selger sånn stort sett da, også er de single. Og de er jo hygge på et nummer, så da er det jo bare å ikke gi seg, hvis du ikke har kroner. Da får du kanskje ei dose slengt i tryne, når de ikke gidder å høre mer på deg, og da må du selge kroppen din. Det er bedre å selge kroppen sin enn, nei jeg vet ikke helt hvordan jeg skal si det.”

Kvinnens posisjon i narkotikaomsetning har blitt diskutert av flere forskere. Tidligere har forskere beskrevet kvinnene i en passiv og marginalisert rolle i omsetningen, uten selvstendige posisjoner på markedet (jf. Rosenbaum 1981, Auld et al 1986, Ruggiero og South 1995). Dette bildet har blitt kritisert av flere kvinnelige forskere, som mener at kvinner kan ha selvstendige og aktive karrierer, og være like dyktige som mennene (jf. Denton og O`Malley 1999 og Hutton 2005).

Det er en variasjon i de kvinnelige detaljistselgernes historier i forhold til hvilken posisjon de ser seg selv i. Rakel forteller at hun driver sin salgsvirksomhet sammen med mannen. Hun understreker at hun har et likeverdig forhold til han, og at hun har lengre erfaring enn han som selger. Monica og Camilla har begge drevet selvstendig med salg og hevder dette har vært uproblematisk i forhold til mannlige selgere. Andrine er den som i sterkest grad vektlegger negative erfaringer med menn i rusmiljøet, og hun understreker at mange av mennene hun har vært i kontakt med i rusmiljøet er voldelige og kyniske.

Også blant de mannlige informantene fremkommer det ulike syn på kvinnene i omsetningen. Gard, Johannes, Simen og Magne forteller alle at de har hatt kjærestere i stoffmiljøet, og at disse damene selv har vært avhengige av heroin. De snakker alle om damene på en respektfull måte, og både Magne og Simen forteller at de driver salgsvirksomheten som par. Henrik er den som i sterkest grad uttrykker negative holdninger til kvinner i rusmiljøet, og han mener det er mer lugubert nettopp fordi kvinnene oftere enn mennene prostituerer seg og bytter kroppen mot heroin. Det har paralleller til Lalanders (2001) funn i Sverige. Han hevder at de kvinnelige misbrukerne blir sett på som mindre flinke og karaktersterke enn mennene, at de blir sett på som mindre ”rene”, og at dette er knyttet til kvinnes ”urene” seksualitet (ibid).

At selgere opptrer i par kan gi kvinnen en sentral posisjon, og ikke minst beskyttelse i heroinomsetningen. Samtidig er det fra behandlingsinstitusjoner rapportert om mye vold blant par i rusmiljøet, noe som kanskje også preger selgerparene. Videre kan det være slik at hvis kvinnelige selgere vanligvis arbeider sammen med en mann, så kan single kvinner ha problemer med å hevde seg som selgere.

4.4.4 Relasjonen til politiet og tysting

I likhet med mellomnivåselgerne er alle detaljistselgerne redd for tysting. De understreker at det er slitsomt å ikke vite hvem de kan stole på eller ikke i miljøet. Flere av dem hevder at selv deres beste venner kan snakke under press fra politiet.

Simen: ”Politiet har rett i at alle snakker, fordi det jo er en fordel for den ene pusheren å snakke på den andre for å få han unna. Men du kan ikke gjøre det så mange ganger før du blir avslørt da. Fordi politiet kan være så kyniske at de

forteller til andre hvem som har tystet. Og da får du en veldig reaksjon i miljøet, så det er klart politiet spiller jo på det også. Så det kan hende at jeg blir innkalt til avhør og så sier politiet at den, og den, har tystet på deg. Men det skjer jo sjelden direkte da, men på vei inn eller ut. Fordi da vil jeg kanskje hate den fyren så mye at neste gang han pusher, så vil kanskje jeg snakke på han. Det er et spill, og det er jo som all annen handelskonkurranse, men med litt verre virkemidler.”

Samarbeid med politiet kan gi fordeler, samtidig kan man risikere å bli utstøtt fra miljøet, eller møte andre straffereaksjoner. Flere av detaljistselgerne hevder også at politiet benytter seg av faste tystere som til gjengjeld får holde på med salg uten å bli arrestert.

Monica: ”Politiet har i hvert fall hintet til meg, flere ganger, hvis jeg har blitt blåst av noen. Hvis de har kommet på razzia hjem til meg, har de gitt et hint om hvem det er som har prata. Da har jeg skjont hvem det er som har tystet. Det er kunder som har blitt tatt, og så har de sagt hvor de har kjøpt heroinen, og det har jo skjedd flere ganger da. Og det sier politiet også at tysterne finnes gjerne blant dine nærmeste, i den nærmeste omgangskretsen. Men man vet jo ikke for sikkert. Politiet har sagt til meg, at en hovedgrunn til hvorfor vi ble tatt, er oss selv. ”Nojàn, nerver og så kommer tysting!” sa politimannen. Uten tystere så hadde det vært få som hadde blitt arrestert.”

Det at politiet henter om hvem som har tystet nevnes av flere av detaljistselgerne. På den måten kan politiet spille aktørene i miljøet ut mot hverandre. I politiintervjuene fremkommer det ikke om politiet jobber etter slike praksiser, men alle politiinformantene hevder at det er lett å få folk til å snakke, både de som er avhengig av heroin og andre.

Politiets overvåkning og telefonavlytning

Detaljistselgerne har som tidligere nevnt vært aktive selgere over lengre tid. De hevder derfor også at de har vært lenge ”under oppsikt” fra politiet. De forteller om utallige razziaer og arrestasjoner. Hovedanklagen mot politiet fra detaljistselgerne er at de har opplevd at enkelte av polititjenestemennene behandler dem på en nedverdiggende måte. Blant annet blir historier om kroppsvisitasjoner i offentlighet fortalt av både Rakel og Johannes. Gjennomgående i intervjuene uttrykker detaljistselgerne likevel en respekt for den jobben politiet gjør og omtaler sitt forhold til politiet som et ”katt og mus” og ”politi og røver” spill. Når disse historiene fortelles ønsker informantene selvsagt å fremstå som litt smartere enn politiet, slik det fremkommer i sitatet fra Emil under:

”Jeg har hatt telefonavlytting og romavlytting, og jeg har hatt folk som har kommet hjem til meg med koffertar og peileutstyr og funnet fem, seks

mikrofoner. Så politiet har vært veldig på meg. Etter at vi så Beverly Hills purk for mange år siden, var jeg ute og serverte dem et frokostbrett, rett borte i gata. Jeg tok med meg avisa til naboen og serverte dem mat. Og så sa jeg at jeg skulle på jobb, og de kunne bare sette brettet på trappa da de var ferdige. Og det stod på trappa når jeg kom hjem. Ha, ha, ha, jeg hadde lagt merke til at han ene politimannen hadde sittet med samme avisa i flere dager, så han ble nok glad for nytt lesestoff. Ha, ha, ha”

I beskrivelsene av heroinmottakerne og oppbevarerne var jeg inne på at det har utviklet seg et kodespråk blant narkotikaomsetterne for at de skal kunne skjule sine aktiviteter. Dette var detaljistselgerne svært opptatt av.

Johannes: ”Det utvikler seg et eget språk fordi det er så vanlig at politiet avlytter, og på 1990-tallet så var det vanlig å bruke telefonkiosker og da ble vi avlyttet og det visste vi jo. Språket er veldig viktig og det er mange artige historier med det, vi kalte amfetamin for joggesko. Det er i seg selv veldig spennende fordi det utvikler seg et språk fordi vi vet at vi blir avlyttet. Det skjer jo aldri at noen ringer og sier jeg skulle hatt en brukerdose heroin, takk!”

Monica beskriver noe av det samme i sitatet under:

”Det er så mange rare dekknavn på det altså; ”Joggesko, tøfler, makka.” Men det er jo sånn at når du begynner med det så vet jo snart alle i miljøet hva det betyr og da vet jo politiet det også. Politiet er jo ikke dumme, de skjønner det jo.”

Monica vektlegger her at politiet raskt plukker opp endringer i rusmiljøet og er innforstått med mange av kodene som utvikler seg. Johannes setter kodespråkets funksjon i sammenheng med interne prosesser i miljøet, og ikke kun politiets overvåkning:

”Men dette handler også om selve miljøet, for å avsløre folk som prøver seg. De nye vil jo veldig fort bli avslørt som veldig nye. Fordi de ikke har det rette språket og de rette orda, og det er kanskje litt av poenget med at språket utvikler seg. Fordi du jo har disse miljøene rundt omkring. I Oslo er det kanskje annerledes fordi det er så mye større. Men i resten av Norge er det jo klart at man er avhengig av hverandre innad i en kjede, og da er det viktig at språket er likt både for å kommunisere innad, og for å unngå at andre utenfra skal komme seg inn.”

Kodespråket blir en markør som ikke bare skiller mellom politi og narkotikaselgere, men også de innvidde fra de nye i selve rusmiljøet. I antropologisk forskning er språk blitt analysert som en markør som kan skape grenser mellom ulike etniske grupper (jf. Eidheim 1971). Språk er en ferdighet som kan avgjøre hvor misbruker befinner seg i hierarkiet blant

stoffmisbrukere. Å beherske gruppens interne sjargong er svært viktig. Det er lange tradisjoner for å fokusere på språk i studier av delkulturer og subkulturer (se blant annet Svensson 1996, 1997). En tidlig klassiker er Gareshan Sykes (1958) studie av innsatte i amerikanske fengsler på 1950-tallet. Sykes fant at å beherske de innsattes språk var viktig for å plassere seg i hierarkiet blant fangene. Senere studier av heroinmiljøet har også vektlagt språkets betydning og populærkulturens innvirkning på språket (se blant annet Lalander 2001 og Sandberg og Pedersen 2006).

4.4.5 Leilighetssalg

De fleste av detaljistselgerne har kombinert ulike typer salgsmoduser, både på ulike tider i salgskarrierene og på en og samme tid. Det er likevel et skille mellom de detaljistselgerne som foretrekker leilighetssalg og de som selger etter avtale. Fordelene som trekkes fram med å selge fra egen leilighet er de sosiale aspektene, det vil si besøk av andre misbrukere, og de praktiske aspektene, det vil si at selgerne ikke selv trenger å gå ut eller kjøre rundt for å levere heroinen. Å slippe andre inn i sine leiligheter ble dog ikke bare sett på som positivt blant selgerne.

Monica: "Etter eks antall år så vet jo folk hvor du bor. Da kommer de eller ringer deg, men jeg tar ikke hva som helst inn jeg altså. Jeg har blitt rundstjålet så mange ganger, fordi jeg kan sitte en hel dag på badet og bare dele opp heroinen, og lage meg en sjøl, og så sitter folk i stua, og når jeg kommer ut kan jeg si: "Hvor ble det av det bildet der, det kameraet der, de filmene?" Så jeg prøver å ikke slippe inn alt for mange da. Jeg har fått meg ny leilighet, og håper å beholde tingene mine litt."

Ved å slippe andre inn i leiligheten utsetter detaljistselgerne seg for mulig tyveri fra andre misbrukere. Muligheten for tyveri forsterkes, slik Andrine forteller om det, når hun selv er ruset i salgsituasjonen. Også Johansen (2002) tolket det å slippe andre inn som et uttrykk for tillit.

Andrine: "De fleste setter jo en dose og jeg sier, "ikke sett for mye" og så er det greit da. Men jeg har hatt besøk av et par stykker de siste åra, og jeg vet ikke hvor mange overdoser de har satt inne på badet mitt. Og det var så kjipt den gangen at når folk får overdoser, og ligger der og er blå i trynet, så blir jeg så sinna. Det er sikkert av redsel at jeg blir så sint og helt hysterisk altså. "Kom deg opp igjen, din tulling!" Sier jeg, og drar folk opp. Heldigvis har det gått bra de siste åra, men jeg vet ikke hvor mange ganger sykebilene har vært hjemme hos meg. Og stort sett kommer snuten i helene. Det er så unødvendig å sette overdose, da må jeg styre rundt og finne vekter og dop og få det gjemt. Stort sett så har de jo tatt en haug med piller i forkant da. Jeg synes det er så respektløst, jeg har aldri satt overdose

hjemme hos noen. Da tar jeg heller to ganger enn å ta en kjempedose, hvor jeg vet jeg kan gå i golvet. Det er greit hvis du sitter i skogen for deg selv, eller på en dass ute aleine, men ikke hjemme hos folk, det er så unødvendig og respektløst at jeg ikke får sagt det.”

Jeg: ”Det er kanskje et dumt spørsmål, men hvorfor setter de overdoser?”

Andrine: ”Det kan du si, vel jeg har jo også prøvd å spørre folk, de er jo nødt til å skjønne at det er alt for mye, men de er vel så desperate da at de er nødt til å trøkke alt sammen da liksom, i stedet for å spare litt av det. Jeg synes bare det er så dumt altså. Nei når du sitter i skogen kan du bare trøkke på, fordi da er det ingen andre der til å ta ansvar, men ikke hjemme hos folk, det er bare tåpelig.”

Det at kundene setter overdose i egen leilighet nevnes av flere som et stort problem. Detaljistselgerne uttrykker at overdoser i andres hjem er ”dårlig oppførsel”, fordi selgerne må tilkalle helsepersonell. Da kommer også politiet, og det er problematisk når de oppbevarer heroin i leiligheten. Andrine har også en holdning som hun deler med flere av de andre selgerne, at det er greit om folk vil sette overdose, men de skal ikke gjøre det slik at det blir opp til andre å rydde opp etter dem.

Magne: ”Det er et helvete altså. Masse stress og styr hele natta. Nei det er ikke noe ok altså. Folk blir jo sittende og de tester stoffet og de setter overdoser. Vel det er ingen som har daua, men jeg har måttet dra folk tilbake for å si det sånn. Det har skjedd noen ganger det altså. Det gikk bra da, men det der er bare ikke kult. Ikke i det hele tatt. Ja det er jo helt ille når folk kommer og er hysteriske og skal inn, men nå pleier ikke jeg å tillate sånn dritt, det orker jeg rett og slett ikke. Men jeg hadde det sånn før og da fikk folk lov til å komme inn og sette seg et skudd før de gikk igjen. Og folk er jo grådige da, spesielt de som bor på gata, og de er redd for at de ikke får nok og de er kanskje vant til å bruke en kvarting eller to kvartinger, også er det mye sterkere enn det dem er vant til og så går det gærent da.”

Jeg: ”Ja huff, dette høres også ut som et veldig stressende liv.”

Magne: ”Ja det er 24-timers service med masse nerver for å si det sånn. Masse stress og høyt inntak hele tiden. Samtidig må du prøve å ha ”hodet i vater”, og det er ikke så lett da. Det å være sjuk er i hvert fall ikke aktuelt. Du må jo begynne tidlig om morgenen da, slik at du får satt skuddet ditt, du blir så sløv av det at du må sitte på sofaen å duppe en times tid da. Og så begynner jo folk å komme og da har du jo bare ikke tid til å sitte sånn og sløve, hvis du skal drive butikk, og da stresser du jo rundt til kvelden. Det går jo gjerne i rykk og napp, om morgenen er det et rush, og om ettermiddagen er det et rush, på dagen er dem ute og skaffer seg penger. Du må jo prøve å dele opp dagene dine litt da.”

I sitatet over benytter Magne uttrykket ”hode i vater”, som henspeiler på balansegangen mellom det å være sjuk-normal-ruset, hvor målsetningen er å være i balanse i midten (normal). Salgsjobben er veldig strevsom fordi han må balansere sitt eget inntak av heroin med kundens døgnrytme.

4.4.6 Salg etter avtale

Flere detaljistselgere foretrakk å selge etter avtale. Salget forgikk ved at de og kunden gjorde en avtale for deretter å møtes et sted for avlevering av heroinen. Gard og Vinsten brukte betegnelsene: **”Ut og luften bikkja”** eller **”ta meg en tur”** for selve overleveringen. Mobiltelefonen var særdeles viktig i denne sammenhengen. Vinsten og Simen forteller at før mobiltelefonen kom pleide de å benytte seg av telefonkiosker for å lage avtaler. De hevder at dette var en mye mer slitsom måte å drive salg på, alt ble mye lettere med mobiltelefonen. Simen forteller at han foretrekker salg etter avtale fremfor leilighetssalg fordi han da slipper å: **”ha folk flyende på døra”**. Han fremhever også betydningen av å slippe å ha heroinen hjemme hos seg selv, noe han anser for å være for risikabelt. Gode gjemmesteder for heroinen, enten man solgte fra leiligheten eller etter avtale, ble nevnt av alle detaljistselgerne som svært viktig.

Rakel: ”Jeg hadde hustelefon, og det var kjekt, men det var mye avtaler, der og der og der. Hustelefonen ringte jo døgnet rundt og så måtte en ut da, og så var det masse sånn rare greier, hemmelige steder og møtes her og der. Og så samlet vi opp mange folk som skulle møtes der og der, og vi dro rundt til folk, og hjem til dem. Jeg hadde bil på den tiden og jeg kjørte rundt og spurte om de skulle handle. Jeg hadde en sønn på den tiden, vel jeg har jo det nå også da men, jeg ville ikke ha dem flygende på døra. Så derfor måtte jeg ut da. Og da hadde jeg folk som hjalp meg.”

Flere av de andre detaljistselgerne nevner også at de vil skåne sine barn fra heroinomsetningen i hjemmet. Også ved salg etter avtale var egen heroinavhengighet og misbruk et problem. Detaljistselgerne knyttet dette spesielt til å kjøre bil eller motorsykel i ruset tilstand. Flere av detaljistselgerne forteller at de hadde mistet førerkortet fordi de hadde kjørt i ruset tilstand, mens andre sier at de aldri hadde hatt noe førerkort. De fleste foretrakk derfor å avlevere heroinen ved å gå eller kjøre kollektivt.

4.4.7 Oppsummering detaljistselgere

- Det er tolv detaljistselgere i datamaterialet, fire kvinner og åtte er menn. Alle unntatt en er etnisk norsk.
- Detaljistselgerne kjøper i størrelsesordenen 10 til 50 gram og selger ut i 1-5 gram og brukerdoser. De sier at de kjøper regelmessig og hyppig, noen så ofte som to til tre ganger i uka.
- I tillegg til salg hevder flere av detaljistselgerne at de hadde utført andre arbeidsoppgaver i heroinomsetningen som å være sjåfører,

drive innenlands kurérvirksomhet, være informasjonsharer og drive pengeinnkreving.

- Alle detaljistselgerne har solgt annen type narkotika før de begynner å selge heroin. De forteller at karrierene går fra hasj via amfetamin til heroin.
- De fleste detaljistselgerne hadde i tillegg erfaring fra annen kriminalitet som innbrudd, ran, vold og helerivirksomhet.
- Detaljistselgerne snakker med utgangspunkt i sine rushistorier og deres salgskarrierer flettes dermed inn i historiene om eget rusmisbruk. Rusmisbruket settes av detaljistselgerne i sammenheng med blant annet vanskelige oppvekstforhold.
- I motsetning til mellomnivåselgerne som vektlegger pengene i seg selv som en motivasjon til å drive omsetning, forteller detaljistselgerne om sin avhengighet av heroin som motiverende faktor. De hevder dermed at de selger heroin for å finansiere sitt eget forbruk.
- Detaljistselgerne er rekruttert inn i salget via venner og bekjente i rusmiljøet. Tre av selgerne er rekruttert via sine foreldre som drev med heroinomsetning.
- Detaljistselgerne forteller om gode og varige forhold til leverandørene. Testing av heroinen foregår i de situasjonene hvor detaljistselgerne må kjøpe heroin hos leverandører de ikke har etablert god kontakt med.
- Miljøet heroinomsetningen foregår i beskrives som svært ustabil. Ustabiliteten knyttes til aktørenes avhengighet av heroinen og den påvirker dermed hvordan heroinomsetningen foregår. Detaljistselgerne uttrykker at det er vanskelig å vite hvem man kan stole på og at avtaler brytes, det tystes og betaling for heroinen kan utebli.
- Detaljistselgerne uttrykker ambivalente holdninger til både eget og andres heroinavhengighet. Klarest kommer dette til uttrykk i jomfruskuddtabuet. De hevder at det er et tabu for heroinselgere å sette første injeksjon på nye kunder.
- I likhet med mellomnivåselgerne forteller detaljistselgerne om utstrakt bruk av kreditt, men understreker som mellomnivåselgerne at dette kan lede til vold dersom den som kjøper stoffet ikke gjør opp for seg.
- Detaljistselgerne forteller også at enkelte kunder ønsker å gjøre opp for seg med andre betalingsmidler enn penger. I denne

forbindelse forteller de kvinnelige detaljistselgerne om at seksuelle tjenester kan byttes mot heroin.

- Detaljistselgerne beskriver to ulike selgermodus. Dette er leilighetssalg og salg etter avtale. Fordelene som detaljistselgerne fremhever ved leilighetssalget er at de slipper selgerne å forlate hjemmet, og at det kan være trivelig å få besøk. Ulempene som trekkes fram av detaljistselgerne er at det å slippe andre misbrukere inn i sine leiligheter ofte kan medføre at de blir frastjålet sine eiendeler, og at det hender at kundene setter overdoser.

5 Avsluttende diskusjon

Hvordan rekrutteres aktørene til den illegale virksomheten?

Kurérene, mottakerne og oppbevarerne forteller at de enten blir rekruttert av nære venner og familie (sterke bindinger) eller av mer tilfeldig bekjente (svake bindinger). Historiene om rekruttering via sterke bindinger peker mot at heroinimporten foregår innenfor etablerte og varige relasjoner, hvor slektskap og vennskap er et adgangskriterium og utgjør rekrutteringspotensialet. Polititjenestemennene mener at heroinimporten ofte er drevet av ulike etniske grupperinger med en hierarkiske familiestrukturer. Lederen (ofte far) er i tillegg plassert i utlandet. Rekrutteringen til heroinimporten foregår derfor via inngifte og slektskapsbånd, sier politiinformantene. Zaitch (2002) fant i sin studie at slektskapsbånd var viktig i rekrutteringen av aktører til kokainimporten i Nederland, men importen ble ikke drevet av familiebedrifter. Ofte samarbeidet colombianske aktører med andre aktører med ulik etnisk bakgrunn. Poliitiinformantene forteller at det på 2000-tallet er blitt mer vanlig med samarbeid på tvers av etniske grupperinger i heroinomsetningen, men fastholder at den hierarkiske familiemodellen er viktig i heroinimporten.

At svake bindinger utgjør rekrutteringsveier, slik noen av kurérene, mottakerne og oppbevarerne hevder, kan virke paradoksalt gitt heroinomsetningens hemmelige karakter. Historiene om rekruttering via svake bindinger peker mot at informasjon om heroimporten ”flyter”, og at heroinimporten foregår utenfor etablerte og varige relasjoner. Reuter (2000), som stiller seg svært kritisk til en hierarkisk familiemodell, mener at lojalitet ikke kan eksistere i et miljø der narkotika misbrukes og der personer kan komme unna lange straffer ved å samarbeide med myndighetene. De straffedømtes historier viser også at lojalitet settes på prøve i møte med straffesystemet. Flere straffedømte forteller at de har blitt lurt eller bedratt av de andre aktørene. De straffedømte sier også de har følt seg sveket av de andre aktørene i situasjoner hvor de kjente de andre godt i utgangspunktet.

I tillegg til rekruttering via sterke og svake bindinger forteller de straffedømte om at de har utført arbeidsoppgaver knyttet til omsetningen av andre narkotiske stoffer før og samtidig med heroin. Slik informantene forteller sine historier går veien mot heroinomsetning via andre typer narkotika. I denne sammenheng trekkes spesielt hasj og amfetamin frem. Dette veiver heroinomsetningen sammen med omsetningen på et større

narkotikamarked, og peker mot at det finnes fleksibilitet mellom arbeidsoppgavene innenfor dette større narkotikamarked. Dette er i samsvar med Svenssons (1996) funn som viser at narkotikaverdenen kan deles opp i flere mindre miljøer hvor hvert enkelt miljø er preget av narkotikaen som det brukes mest av. Samtidig er det et kommunikasjons- og relasjonssystem mellom disse miljøene. En annen måte å si dette på er at disse peker mot at aktører som driver narkotikaomsetning ikke nødvendigvis kun omsetter en type narkotika, men flere. Og dette er i samsvar med Adlers (1985) funn som viser at flere av aktørene som har omsatt cannabis senere i sine karrierer, omsetter kokain.

Når det gjelder rekruttering til salgsnivået var politiinformantene opptatt av de rekrutterende aspektene ved rusmiljøet og uttrykket bekymring for normalisering av bruk av hasj i enkelte ungdomsmiljøer. Det fremkom ikke i politiintervjuene hvorvidt selgere av heroin tidligere hadde vært selgere av hasj.

Hvordan inngås kontakter i miljøet?

Spørsmålet om hvordan kontakter inngås i heroinomsetningen viser også til en større diskusjon: Skal heroinomsetningen forstås innenfor et familieperspektiv, hvor aktørenes kontakter er en del av en hierarkisk familiestruktur med sterke lojalitetsstrukturer, eller innenfor et konkurranseperspektiv med åpen og fleksibel struktur, hvor kontaktene inngås av frittstående entreprenører som selvstendig velger sine kontakter (jf. blant annet Adler 1985, Reuter 2000)? Flere av de straffedømte forteller at heroinimporten blir styrt fra utlandet og at de personene som blir tatt i Norge ikke er hovedmennene. Videre forteller de straffedømte at bakmennenes makt over familien, både i opprinnelseslandet og i Norge, er så sterk at det er vanskelig for de arresterte å snakke åpent.

Politiinformantene forteller også at kontaktene i heroinimporten blir opprettet via slektskapsbånd, og at disse slektskapsbåndene binder den Norske heroinomsetningen til den internasjonale heroinomsetningen.

Zaitech (2002) viser i sin studie at colombianske aktører hadde nesten ubegrenset tilgang på kokain, men de manglet den lokale infrastrukturen i Nederland for å få en monopolistisk posisjon i kokainomsetningen.

Reuter (1983) som argumenterer for et konkurranseperspektiv hvor illegal handel styres av selvstendige entreprenører, understreker at det monopolistiske perspektivet er mest fremtredende innenfor rettsvesenet (ibid). Grunnen han gir til dette er at mafiamyten er sensasjonalistisk og dermed lett å selge politisk (jf også Adler 1985). I denne studien

fremkommer det monopolistiske perspektivet i både politiintervjuene og i intervjuene med de straffedømte, men er i hovedsak et kjennetegn ved heroinimporten og dermed de øverste sjiktene i omsetningen.

Salgsnivået i datamaterialet gir et litt annerledes bilde av aktørenes valg av kontakter. Ingen av selgerne i dette datamaterialet hevder at de blir styrt av sine leverandører. På den ene siden er det rimelig å anta at selgerne står relativt fritt i forhold til sine leverandører, ved at de selv kan velge hvem de vil handle hos. Flere av selgerne fremhever at det er mange leverandører å velge mellom. Både tilgjengeligheten på heroin og dagens lave priser understøtter dette. På den andre siden kan selgerne bli underlagt sine leverandører nettopp fordi de kommer i en situasjon hvor de skylder leverandørene penger. Det er videre rimelig å anta at hvis selgerne er styrt av sine leverandører ville det kanskje være vanskelig å fortelle om det til en forsker. Få personer vil like å hevde at de kun er marionetter i eget liv, selv om detaljistselgerne tidvis hevder å være styrt av sin heroinavhengighet. Politiinformantene understøtter heroinselgerens frihet i valg av leverandører, men sier også at enkelte ikke-etnisk-norske heroinselgere er underlagt sine familiemedlemmer som er deres faste leverandører.

Videre er politiinformantene opptatt av steder hvor kontakter mellom ulike kriminelle kan inngås, som eksempel de åpne salgsstedene i Oslo, ulike restauranter, etniske klubber og ulovlige spilleklubber. Politiinformantene forteller at inngåelse av kontakter har endret seg med mobiltelefonens inntog, og ført til at heroinhandelen er mindre stedbunden enn tidligere. Fremskaffelse av mobilnummer sto derfor helt sentralt i etterforskningen av heroinsaker. De straffedømte sier at mange avtaler blir inngått via mobiltelefon, og at telefonnummer blir brukt for å oppnå kontakt med nye kunder og leverandører. De forteller også om ulike strategier for å unnsnippe telefonavlytning som utviklingen av et kodespråk og komplekse telefonsystemer.

Hva kjennetegner gode kontakter og hva er svik knyttet til?

De straffedømte selgerne uttrykker alle et ideale om at den gode kontakten er en person som ikke tystet og som holder avtaler. Både mellomnivåselgerne og detaljistselgerne forteller om gode og varige kontakter til faste leverandører, som gir: **”god kvalitet til lave priser”**. Samtidig tegner selgerne et bilde av et miljø og en handel som preges av at ingen kan stole på hverandre. Sviksituasjoner blir av de fleste straffedømte først og fremst forbundet med tysting. Andre sviksituasjoner som de

straffedømte forteller om er det å ha blitt lurt til å utføre enkelt arbeidsoppgaver, bedrageri i kjøpsituasjonen, eller tyveri fra andre i rusmiljøet. Beskrivelsene av et miljø uten vennskap, lojalitet og tillit er i samsvar med andre studiers betegnelser av narkotikamiljøet (Jf. Svensson 1996, 1997 og Johansen 2002).

Politiinformantene forteller om hvor lett det er å få aktørene til å snakke. Politiet understreker at de i sitt narkotikaarbeid jobber fra gateplan og oppover via ulike informanter i rusmiljøet. De straffedømte bedyret alle sin egen evne til å holde tett under avhør, men de hevder at mange andre snakker under press fra politiet. Videre er de straffedømte opptatt av hvordan politiet spiller på svakheter i rusmiljøet ved å holde heroinavhengige innesperret før avhør, ved å hinte om hvem i miljøet som hadde tystet og ved å la noen faste tystere få selge uten at de blir arrestert. Politiinformantene bekrefter ikke disse arbeidsmåtene.

I hvilke situasjoner gis og mottas kreditt?

Mellomnivåselgerne forteller at de kan få store heroinpartier (opp til 20 kg) på kreditt hos sine faste leverandører, og at dette er en lukrativ ordning for dem selv og leverandørene. Politiinformantene forteller at store heroinpartier ofte blir sendt til Norge på kreditt. Det blir dermed en strøm av heroin inn i landet og penger ut av landet, hevder politiet. Både mellomnivåselgernes og politiinformantenes historier peker mot at store heroinpartier kan fås kjøpt på kreditt.

Mellomnivå- og detaljistselgerne snakker om utbredt bruk av kreditt. Samtidig fremholder de at det beste er om kjøperne betaler kontant for heroinen. Detaljistselgerne uttrykker størst skepsis til å få og gi kreditt fordi det kan medføre problemer med å kreve inn pengene andre skyldte dem, og ytterligere problemer med å betale egen gjeld. Detaljistselgerne forteller også om en motvilje mot å ta i mot betaling i andre ting enn penger. Likevel fremgår det av deres historier at dette ofte forekommer. Politiinformantene er bekymret for utbredt bruk av kreditt på selgernivå fordi det ofte leder til ”bråk” mellom ulike aktører som skylder hverandre penger.

I hvilke situasjoner blir vold benyttet?

De straffedømte forteller om hyppig og brutal bruk av vold i narkotikamiljøet. To voldssituasjoner blir særlig trukket frem i intervjuene: Pengeinnkrevning og tysting. Det sentrale i voldshistoriene er betydningen av å statuere eksempler, og å oppnå adlydelse og respekt fra de andre

aktørene. Volden blir av de straffedømte i hovedsak forbundet med interne prosesser i miljøet. Politiet forteller også om en økt bruk av vold internt i narkotikamiljøet. Men politiinformantene forbunder, i større grad enn de straffedømte, vold med ikke-etnisk-norske aktører med tidligere krigserfaringer. Vold og evnen til å skremme andre har i mange studier blitt løftet frem som en viktig ressurs i illegal handel og i narkotikamiljøet (Se blant annet Wilkinson 2001, Sandberg og Pedersen 2006). Zaitch (2000) understreker at blant de colombianske kokainsmuglerne og -selgerne var ryktene om voldsomhet og brutalitet en viktig ressurs. Selv om både drap og kidnappinger forekom, foregår det meste av narkotikahandelen i fredsommelige former.

Hvordan foregår bruk og testing av heroin?

De straffedømte snakker om to hovedmåter å teste heroin; enten injiseres hele/halve brukerdoser eller røykes brukerdosene. Kjører kan selv utføre testingen eller benytte en testperson. Fordelen som trekkes frem av selgerne ved å bruke en testperson, er at de da kan være upåvirket og bevare kontrollen over situasjonen. Videre forteller de straffedømte om ulike måter å lukte, smake og varme opp heroinen for å teste den. Men de understreker at med disse metodene kan man ikke avgjøre heroinens kvalitet, kun om det er heroin eller lurestoff. Bare med røyking eller injisering kan man avgjøre kvaliteten.

Politiinformantene snakker om de samme testmåtene, men fremholder at de fleste som omsetter større heroinpartier og driver med heroinimport ikke misbruker heroin. Dette sammenfaller til en viss grad med de straffedømtes historier. Det er ingen av kurérene, oppbevarerne eller mottakerne som forteller at de injiserte heroin. Samtidig snakker flere av informantene om et betydelig misbruk av narkotika, som røyking av opium hver dag. Blant andre kuréren Nizam understreker betydningen av selv å kunne teste varene. Selv om enkelte av kurérene, oppbevarerne og mottakerne forteller om et betydelig rusmisbruk, forklarer de ikke seg selv eller sine illegale aktivitet i forlengelse av sitt rusmisbruk, slik detaljistselgerne gjør.

Er det fleksibilitet mellom arbeidsoppgavene i heroinomsetningen?

De straffedømtes historier viser en fleksibilitet mellom noen av arbeidsoppgavene i heroinomsetningen. Detaljistselgerne forteller at de har hatt andre arbeidsoppgaver som å være sjåfører, informasjonsharer og eller drive pengeinnkreving, både før de begynte med salg og i tillegg til å drive salg. Samtidig forteller to av detaljistselgerne at de i perioder har

fungert som mellomnivåselgere, hvor de hevder å ha omsatt større kvanta heroin. En av mellomnivåselgerne forteller at hans salgskarriere gikk kraftig opp og ned, og at han til tider har solgt heroin på gatenivå. Disse historiene peker mot en fleksibilitet knyttet til salgsoppgavene i heroinomsetningen. Pearson og Hobbs (2001) fant også i sin studie i England at det var fleksibilitet mellom salgsposisjonene i mellomnivå og detaljistnivå. May et al (2005) sine funn understøtter denne fleksibiliteten og knytter den til enkelte selgeres ruskarrierer. Dette er i samsvar med denne studiens funn.

Videre hevder både politiet og de straffedømte at selgere ikke lenger selv reiser til utlandet for å hente heroinen hjem for omsetning. Hovedargumentet er at ”enmannsbedriftene” er utkonkurrert på pris av andre aktører som kan ta inn større partier. BRÅ (2005) konkluderer med at det svenske narkotikamarkedet består av alt fra enmannsbedrifter til store og velorganiserte ligaer. Hvis det er slik at enmannsbedriftene er et historisk fenomen i den norske heroinomsetningen, kan det tyde på at heroinomsetningen i de øvre sjiktene er mer spesialisert og organisert enn andre typer narkotikaomsetning, mens salgsnivåene preges av fleksibilitet mellom posisjonene.

Politiet bekrefter de straffedømtes historier og vektlegger også flyten mellom ulike arbeidsoppgaver knyttet til heroinsalg, men fokuserte i mindre grad på den enkeltes rus- og salgskarrierer.

Når det gjelder importleddet, det vil i dette datamaterialet si kuréerer, mottakere og oppbevarere, er ikke fleksibiliteten mellom arbeidsoppgavene like synlig. Ingen av informantene forteller at de har utført andre arbeidsoppgaver knyttet til heroinomsetning, men flere av de straffedømte sier at de har hatt befatning med andre typer narkotika før de kom i befatning med heroin (jf. kuréren Nizams og mottaker og oppbevarer Ivos historier).

Er det fleksibilitet mellom enkelte arbeidsoppgaver i heroinomsetning og legal handel? Detaljistselgerne fokuserer på vanskelige oppvekstvilkår og egne ruskarrierer, og de forteller få historier om suksess innenfor andre samfunnsfelt enn i narkotikamiljøet. En konklusjon i flere studier av narkotikamiljøet er at kunnskaper knyttet til bruk, kjøp og slag av narkotika vanskelig lar seg konvertere inn i andre samfunnsområder. Svensson (1996, 1997) konkluderer i sine studier med at kompetansen fra narkotikaverdenen ikke møter erkjennelse og respekt i nye omgivelser, og

er dermed et insentiv til at narkotikamisbrukere forblir i de miljøene som gir deres kunnskaper anerkjennelse. Sandberg og Pedersen (2006) hevder at hasjselgeres gatekapital (språk, vold, kunnskap om narkotika og illegal kjøp og salg) vil virke stigmatiserende i andre samfunnsfelt enn innenfor hasjsalget. Detaljistselgerens historier understøtter denne forståelsen.

Mellomnivåselgerens historier derimot bryter med dette perspektivet fordi de fremhever suksess i både illegal og legal handel. Koblingen mellom illegal og legal handel er et fokuspunkt for studier av organisert kriminalitet (jf. Johansens tretrinnsmodell side 61). Politiets og de straffedømtes historier understøtter at enkelte som omsetter større heroinpartier og driver heroinimport også driver legal handelsvirksomhet. Videre forteller enkelte av de straffedømte om korruperte myndighetspersoner som er sentrale i heroinimporten. Denne formen for korrupsjon nevnes ikke i tilknytning til norske myndighetspersoner.

Hvilken motivasjon har aktørene for sine illegale handlinger?

Det er også noen klare mønstre i informantens historier når fokuset rettes mot deres motivasjon for å bedrive heroinomsetning. Det som kjennetegner fortellingene til kurérene, mottakerne og oppbevarerne er betydningen økonomiske vanskeligheter og bekymringer har for hvorfor de er i befatning med heroin. Hva disse økonomiske vanskelighetene bunner i varierte, men fordi alle disse informantene er av utenlandsk opprinnelse er dette fortellinger om mislykket integrasjon og manglende muligheter for et anstendig arbeid. De presenterer seg som *offer* for omstendighetene. Informantene ser også kurérvirksomhet og oppbevaring og mottak av heroin som alternative pengeinntjeningsveier. I disse historiene fremtrer det to ulike posisjoner. De mannlige informantene vektlegger *forsørgelsesansvar* både for familie i hjemlandet og familie i Norge. Den kvinnelige kuréren forteller at hun er blitt lurt til oppgaven, med andre ord innehar kvinnen en *offerposisjon*.

Det som i datamaterialet kjennetegner historiene til detaljistselgerne er at informantene forteller sine historier med utgangspunkt i sine egne ruskarrierer og trøblete oppvekstvilkår. I disse intervjuene fremkommer også to klare posisjoner: Den ene er: **”jeg begynte å selge heroin for å finansiere eget forbruk av heroin”** (*avhengighetsposisjonen*). Den andre posisjonen er: **”Vanskelig oppvekstforhold og eget rusbruk har ført meg hit”** (*offerposisjon*).

I motsetning til detaljistselgerne, kurérene og oppbevarerne vektla mellomnivåselgerne sine materialistiske verdier og ønske om mye penger som motiver for at de begynte med heroinsalg (*entreprenørposisjon*). I likhet med detaljistselgerne fortalte de om salg av andre typer narkotika før de begynte med heroinsalg.

Entreprenørposisjonen er den av posisjonene som innebærer størst frihet for aktørene. Denne posisjonen er også i samsvar med Adlers (1985) beskrivelse av narkotikasmuglerne og -omsetterne. Hun argumenterer for at disse aktørene **ikke** valgte en kriminell karriere fordi legale muligheter var utilgjengelige for dem eller fordi de var tapere i samfunnet, men fordi de var profitt og businessorientert samt likte å ta risikoer.

Entreprenørposisjonen har også paralleller til hvordan aktørene innenfor andre typer organisert kriminalitet har blitt beskrevet, som for eksempel norske spritsmuglere (jf. Reuter 1983, 1995, Johansen 2004). For videre forskning bør spørsmål knyttet til makt og identitet drøftes. Hvor fritt står aktørene i dannelsen av sine historier, og hva er disse uttalte posisjonene et uttrykk for? Et sentralt spørsmål blir hvordan de strafferettslige praksiser former informantenes selvforståelse. På den ene siden kan både offer-, forsørgelsesansvars- og avhengighetsposisjonen tolkes i forlengelse av de straffedømtes rettslige forsvar og derigjennom som en del av deres legitimeringsstrategier. På den andre siden danner de straffedømtes marginaliserte posisjon, både på arbeidsmarkedet og for øvrig, et bakteppe for å forstå deres begrensede handlingsalternativer.

Litteraturliste

Abrahamson, P. og Inglehart, R. (1995) *Value change in global perspective*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.

Adams, R. H. og Page, J. (2005) "Do International Migration and Remittance Reduce Poverty in Developing Countries?", 217-232 i OECD (2005): *Migration, remittances and development*, Paris, OECD.

Adler, P. (1985) *Wheeling and Dealing: An Ethnography of an Upperlevel Drug Dealing and Smuggling Community*. New York: Colombia University Press.

Akerstrøm, M. (1985) *Crooks and Squares*. New Brunswick. Transaction Books.

Amnesty Internasjonal (2004) *Child Soldiers. Global Report 2004*. Coalition to stop the use of child soldiers. London, CTSUCS

Anderson, E. (1990) *Street Wise*. Chicago, The University of Chicago Press.

Anderson, E. (1999) *Code of the street: Decency, violence, and the moral life of the inner city*. New York, W. W. Norton.

Aubert, W. (1963) Den hemmelige organisasjonen- Undergrunnsbevegelsen som et sosialt system I W. Aubert. *Det skjulte samfunn*. Oslo. Pax

Auld, J., Dorn, N. og South, N. (1986) Irregular Work, Irregular Pleasures I R. Matthews og J. Young. *Confronting Crime*. London: Sage

Blickman, T., Korf, D., Siegel, D og Zaitch, D. (2003) "The synthetic Drug Trafficking in Amsterdam". *Synthetic Drugs Trafficking in Three European Cities. Major Trends and the Involvement og Organised Crime*. Turin, TNI, Gruppo Abele, IECAH,

Bloch, H. A. og Niderhoffer, A.(1958) *The gang*. New York: Philosophical Library

Bosk, C. L. (1979, 2003) *Forgive and Remember. Managing Medical Failure*. Chicago and London: The University of Chicago Press.

- BRÅ (2005) Narkotikabrottslighetens organisasjonsmønster. Stockholm: Brottsforebyggande rådet. *Rapport* 2005:11
- Brantsæter, M. C. (2001) *Møter med menn dømt for seksuelle overgrep mot barn*. Avhandling til dr.polit.-graden. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Bretteville-Jensen A. L. (2005) Økonomiske aspekter ved sprøytemisbrukeres forbruk av rusmidler. En analyse av intervjuer foretatt 1993-2004. SIRUS *rapport* nr 4/2005
- Bødal, K. (1982) *350 Narkoselegere*. Oslo, Universitetsforlaget
- Bønes, T. (2006) 30-år med heroin i Norge. URL: <http://www.politi.no/pls/idesk/docs/fl633658562/heroin.pdf>
(Lesedato 09.09.06)
- Christie, N. (1986) "The ideal Victim", i Ezzat A. Fattah (red.) *From crime policy to victim policy: reorienting the justice system*, London, Macmillan, 17-30.
- Christie, N. (1982) *Hvor tett et samfunn?* Oslo, Universitetsforlaget.
- Cohen, A. K. (1955) *Delinquent Boys*. Glencoe, Free Press.
- Cohen, P. og Cohen, J. (1996) *Life values and adolescent mental health*. NJ, Lawrence Erlbaum.
- Cornell, R. W. (1995) *Masculinities*. Berkeley, University of California Press.
- Cressey, D. R. (1979) *Theft of the Nation*. New York, Harper and Row
- Dorn, N., Murji, K. og South, N. (1992) *Traffickers: Drug Markets and Law Enforcement*. London, Rutledge
- Dorn, N., Oette, L. og White, S. (1998) Drugs importation and the bifurcation of risk. *British Journal of Criminology*, **38**, 4, 537-560.

- Denton, B. og O'Malley, P. (1999) Gender, trust and business: women drug dealers in the illicit economy. *British Journal of Criminology*, **39**, 4, 513-530.
- Edmunds, M., Hough, M. og Turnbull, P.J. (1999) *Doing Justice to Treatment: Referring Offenders to Drug Services*. DPAS paper 2. London, Home Office.
- Edmunds, M., May, T. og Hearnden, I. (1998) *Arrest Referral: Emerging Lessons from Research*. DPI Paper 23. London, Home Office.
- Edwardsen, A. (1968) Glimt fra et miljø. *Kontrast* nr 11, 86-92.
- Eidheim, H. (1971) *Aspects of the Lappish minority situation*. Oslo, Universtitetsforlaget
- Fairlie, R. W. (2002) Drug dealing and legitimate self-employment. *Journal of Labor Economics*, **20**, N 3, 538-563.
- Finstad, L. (2000) *Politiblikket*. Oslo, Pax Forlag.
- FN (2005) World Drug Report. Volum 1: Analysis. United Nations Publication.
- Fog, J. (1994) *Med samtalen som utgangspunkt*. Århus, Akademilitteratur.
- Frantzen, E. (2001) *Metadonmakt*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Granovetter, M. S. (1974) *Getting a job: a study of contacts and careers*. Cambridge Mass., Harvard University Press.
- Goffman E. (1967) *Anstalt og menneske*. Jørgen Paludans Forlag.
- Goffman E. (1992) *Vårt rollespill til daglig*. Oslo, Pax
- Hanoa, K. (2000) *Grove ran – slik utøverne ser det. En intervjundersøkelse med 14 menn dømt for grove ran*. Hovedfagsoppgave i kriminologi, Institutt for kriminologi, Universitetet i Oslo.
- Hauge, R. (1989) *Fra opiumskrig til legemiddelkontroll*. Oslo, Rusmiddeldirektoratet.

- Hauge, R. (1990) *Historien om LSD*. Oslo, Rusmiddeldirektoratet.
- Haugen, I. og Holterdal, L. (1984) ”Et kjønnsrolleperspektiv på forsker, eller: om å finde ud af, hvordan man pleier at finde ud af det”. I Rudie (red) *Myk start - hard landing*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Haraway, D. (1988) Situated Knowledges: The science question in feminism and the privilege of partial perspective. *Feminist studies*, **14**, 3.
- Heidegger, M. (2005, 1927)) ”To paragrafer fra Sein und Zeit” I Gulddal og Møller *Hermeneutikk. En antologi om forståelse*. Oslo, Gyldendal.
- Hellevik, O. (2001) ”Er noen gode liv bedre enn andre?” I Oppedal, M. (red.). *Jubileumsskriftet for Høgskolen i Oslo, avdeling ØSK*. Oslo, HiO, 19-40.
- Høigård, C.(1997) ”Kriminalitetsbilder og kriminalstatistikk”, i Høigård og Finstad (red.) *Kriminologi*. Oslo, Pax.
- Haavind, H. (1994) Kjønn i forandring - som fenomen og som forståelsesmåte. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, **31**, 5-21.
- Hutton, F. (2005) Risky business: Gender, drug dealing and risk. *Addiction Research and Theory*, **13**, 5, 545-554.
- Gadamer, H. G. (2005, (1960)) ”Forståelsens historicitet som det hermenutiske princip” I Gulddal og Møller *Hermeneutikk. En antologi om forståelse*. Oslo, Gyldendal.
- Johansen, N. B. (2002) Tillit og svik i narkomiljøet. *SIRUS-rapport 4/2002*.
- Johansen, P. O. (1996) *Nettverk i gråsonen. Et perspektiv på organisert kriminalitet* Oslo, Ad Notam Gyldendal.
- Johansen P. O. (2004) *Den illegale spriten. Fra forbudstid til polstreik*. Oslo, Unipub forlag.
- Justis- og politidepartementet (2005) URL: <http://odin.dep.no/jd/> (Lesedato 01.09.2005).
- Katz, J. (1988) *Seductions of Crime*. Oxford, Basic Books.

Klingsheim, R. (2002) *En studie av metadondebatten i Norge fra 1980-2000*. Hovedfagsoppgave i Administrasjons- og organisasjonsvitenskap, Universitetet i Bergen.

Kippe, E. (2006) *Konstruksjon av kjønn i intervjusituasjonen*.
URL:<http://77kilden.forskningsraet.no/c16880/artikkel/vis.html?tid=37907>
(lesedato 07.04.2006).

Kvale, S. (1989) "To Validate Is to Question". I Kvale (red). *Issues of Validity in Qualitative Research*, Lund, Studentlitteratur.

Kvale, S. (1997) *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo, Ad Notam Gyldendal.

Lalander, P. (2001) *Hela världen är din - en bok om unga heroinister*. Lund, Studentlitteratur.

Lauritzen, G., Waal, H., Amundsen E. og Arner, O. (1997) A national study of Norwegian drug abusers in treatment. Methods and findings. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs (NAT)* **14**, 43-63.

Lewis, R., Hartnoll, R., Bryer, S., Daviaud, E og Mitcheson, M. (1985) Scoring Smack: The Illicit Heroin Market in London, 1980-1983. *British Journal of Addiction* **80**, 281-289.

Lægran, A. S. (2005) *Å se ved hjelp av briller, speil og prismer - en kritisk refleksjon om posisjonering i feltarbeid*.
URL:<http://www.hf.ntnu.no/itk/ikon/tekster/briller.php> (lesedato 01.11.2005)

MacDonald, Z. og Pyle, D. (2000) (red.) *Illicit Activity. The Economics of Crime, Drugs and Tax Fraud*. Aldershot, Ashgate/Dartmouth.

May, T., Duffy, M., Few, B. og Hough, M. (2005) *Understanding drug selling in communities, Inside or outsider trading?* London, Joseph Rowntree Foundation.

McDowell, L. (1992) Doing Gender: Feminism, feminists and research methods in human geography. *Transactions of the Institute of British Geographers* **17**, 399-416.

- Merton, R. K. (1957) *Social Theory and Social Structure*. Glencoe, Free Press.
- NYE KRIPOS (2005) *Narkotikastatistikk 2005*. Oslo, Justis- og politidepartementet.
- NSD (2005) Norsk Samfunnsvitenskaplige datatjeneste. URL: <http://www.nsd.uip.no> (Lesedato 13.08.05).
- OECD (2005) *Migration, Remittance and Development, Annual Report 2005*. Paris, OECD.
- OECD (2006) *International Migration Outlook. Annual Report, 2006 Edition*. Paris, OECD.
- Olaussen, L. P. (1996) *Kriminalstatistikk som målestokk for kriminalitetsutviklingen*. Oslo, Institutt for kriminologi.
- Olsen, H. og Skretting, A. (2006) Ingen enkle løsninger Evaluering av tiltaksplan for alternativer til rusmiljøene i Oslo sentrum, *SIRUS rapport 2/2006*.
- Patton, M. Q. (1990) *Qualitative evaluation and research methods*. London, Sage publications.
- Pearson, G. og Hobbs, D. (2001) Middel market drug distribution. *Home Office Research Study 227*. London, Home Office.
- Pedersen, W. og Skrondal, A. (1991) Alcohol and sexual victimization. *Addiction*, 565-581.
- Pedersen, W. (1994) ”Avhengighetens ansikter”, i W. Pedersen (1994) *Ungdom er bare et ord*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Prieur, A. (1999) Maskulinitet, kriminalitet og etnicitet. *Social kritikk. Tidsskrift for social analyse*, 33-44.
- Repstad, P. (1993) *Mellom nærhet og distanse*. Oslo, Universitetsforlaget.

- Reuter, P. (1983) *Disorganized Crime. Illegal Markets and the Mafia*, Cambridge, MA, MIT Press.
- Reuter, P. (1985) *The Organization of illegal Markets. An economic Analysis*. Washington DC, US Department of Justice.
- Reuter, P. (1994) "Research on Organized Crime". I Kelly, R. J. *Handbook of Organized Crime in the United States*. Westport Greenwood.
- Reuter, P. (2000) Epilogue: Connecting Drug Policy and Research on Drug Markets. I Natarajan og Hough *Illegal Drug Markets: from Research to Prevention Policy*. Monsey, Criminal Justice Press.
- Reuter, P. og Hagga, J. (1989) *The Organization og High-Level Drug Markets: An Exploratory Study*. Santa Monica, RAND.
- Reuter, P og Kleiman, M. A. (1986) "Risks and Prices: An Economic Analysis of Drug Enforcement". I Tonry, M. og Morris, N. (red.) *Crime and Justice: A Review of Research, volume 7*, Chicago, Chicago University Press.
- Rosenbaum, M. (1981) *Woman on Heroin*. New Brunswick, Rutgers.
- Ruggiero, V. og South, N. (1995) *Enrodrugs, Drug Use Markets and Trafficking in Europe*. London, UCL Press.
- Sandberg, S. og Pedersen, W. (2006) *Gatekapital*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Schwalbe, M. og Wolkomir, M. (2001) The masculine self as problem and resource in interview studies of men. *Men and masculinities* 4, 1, 90–103.
- Skretting, A. og Skog, O. J. (1989) Arresterte sprøytemisbrukere. Erfaringer fra et 3 mnd pilotprosjekt. *SIFA Rapport nr. 1/89*.
- Smith, D. (1987) *Everyday World as Problematic. A Feminist Sociology*. Boston, Northeastern University Press
- Smith-Solbakken, M. og Tungland, E. M. (1997) *Narkomiljøet. Økonomi, kultur og avhengighet*. Oslo, Gyldendal.

- SSB (2006) Registrert arbeidsledighet blant innvandrere. URL: <http://ssb.no/innvarbl/main.html> (Lesedato 10.11.06)
- Stang, H. J. (1976) *Ungdom på drift*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Strang, J. Griffiths, P. og Gossop, M. (1997) Heroin smoking by Chasing the dragon: origins and history. *Addiction* **92**, 6, 673-683.
- Sykes, G. (1958) *The Society of Captives*. New Jersey, Princeton University Press.
- Svensson, B. (1996) *Pundare, jonkare och andra- med narkotikan som följeslagare*. Stockholm, Carlssons
- Svensson, B. (1997) Livet som narkoman. *Nordisk alkohol-og narkotikatidskrift* **14**, (4), 219-230
- Thomassen, A.. (2001) *Endring gjennom ritualer*. Oslo, Sosiologisk årbok 2001
- Torgersen, S. (2000) *Personlighet og personlighetsforstyrrelser*, Oslo, Gyldendal Akademiske.
- Utlendingsdirektoratet (2000) Statistikk: Flere asylsøkere fra det tidligere Sovjet. *Nybetsbrev - Om norsk flyktning- og innvandringspolitikk*. Nr 3-22 februar 7 årgang. URL:
<http://odin.dep.no/aid/norsk/tema/innvandring/nytt/016041-230003/dok-bn.html#nar13000> (Lesedato 01.08.06)
- VanNostrand, L. M. og Tewksbury, R. (1999) The motives and Mechanics of operating an Illegal Drug Enterprise. *Deviant Behavior*, **20**, 57-83.
- Wadel, C. (1991) *Feltarbeid i egen kultur. En innføring i kvalitativ orientert samfunnsforskning*. Flekkefjord, SEEK.
- Ward, J. og Pearson, G. (1997) "Recreational Drug Use and Drug Dealing in London: An Ethnographic Study". I Korf D. og Riper, H. (red.) *Illicit Drug Use in Europe*. Amsterdam, University of Amsterdam.

Widerberg, K. (1995) *Kunnskapens kjønn. Minner, refleksjoner og teori*. Oslo, Pax Forlag.

Wilkinson, T. (2001) Violent events and social identity: specifying the relationship between respect and masculinity in inner-city youth violence. *Sociological Studies of Children and Youth* **8**, 231-265.

Zaitch, D. (2002) *Trafficking Cocaine. Colombian Drug Entrepreneurs in the Netherlands*, The Hague, Kluwer Law International.

Øiern, T. (1999) Uteseksjonen: Elsket og hatet i 30 år. *Rus & Avhengighet*, **4**, 11-16.

Offentlige dokumenter:

St.melding nr 23 (1991-92) *Om bekjempelse av kriminalitet*. Justis- og politidepartementet.

St.melding. nr 27(1997-98) *Om kriminalomsorgen*. Justis- og politidepartementet.

St.meld.nr. 16 (1996-97): *Narkotikasituasjonen*, Sosial og helsedepartementet.

Ot.prp.nr 81 (2005) *Om lov om endringer i straffeloven, prøveordning med domstolskontroll*.

Inst.O.nr.120 (2004-2005) Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven (prøveordning med narkotikaprogram med domstolskontroll).

English summary

The study's main questions are: How do dealers and importers describe the heroin trade? How are the actors recruited to the various positions in the heroin trade and what is their motivation for being involved in illegal activity? The project's main purpose is to describe the actors in the heroin trade and the tasks they perform.

The study is based on twenty-six qualitative interviews with heroin dealers and importers. Of these, twenty-four were with offenders serving prison sentences for heroin-related offences, and two were with heroin dealers on "the outside". There are five females and twenty-one males in the sample. Thirteen informants are Norwegian thirteen belong to other ethnic groups. In addition, five police officers who have followed developments in the heroin trade over time are interviewed.

Chapter 2 explains the study's methodological approach. The main focus in the chapter is on possible knowledge generation as a corollary of the prison interviews. Factors that could have affected what they said are discussed and different interpretative alternatives are presented. The methodological challenges are discussed by addressing the following questions: Why would the prison inmates talk with a researcher? What is the framework of the interviews? How do researcher and interviewee position themselves in relation to each other? In addition, anonymisation and analytical strategies are presented. Finally in this chapter, police interviews are described and assessed as sources of knowledge.

Chapter 3 gives a presentation of the main features in the development of heroin trade (smuggling, distribution, sales), as seen from the police informants' and heroin importers' and dealers' perspective. One surprising finding in this study is that developments of the heroin market are described extremely similarly by the offenders and police. The findings can be summarised like this. There were small quantities of very expensive heroin in circulation in the 1970s. The first dealers were users who travelled to the Netherlands and Denmark themselves to obtain the drug. In addition to the Norwegian pioneers, weight is given to Pakistani and Turkish actors as central smugglers and distributors of heroin. Contact between these smugglers and users were facilitated in different districts and at centrally located restaurants in Oslo.

There was still relatively little heroin through the 1980s. Norwegian dealers now fetched heroin from Thailand. In addition to the established Pakistani and Turkish importers and dealers, North Africans are emphasised. They smuggled heroin in the body's cavities. As the 1980s progressed, more specialised smuggling equipment appeared as well. Heroin spreads to other places than Oslo in that, buyers who come from outside buy heroin in Oslo and sell it in other towns. It is considered less hazardous to buy in Oslo than abroad.

In the 1990s, more actors assert themselves in the heroin market. Mentioned in particularly are actors from Algeria, Morocco and the former Yugoslavia (such as Kosovo Albanians). Several of the new actors are organised in hierarchical family structures where money from sales is channelled out of Norway. The price of heroin declines throughout the 1990s. A new system of division is introduced which leads to significantly larger users doses.

In the 2000s, Somali actors introduce a business modality which results in fewer links in the distributive chain. Actors of Kurdish descent enter the heroin market; these actors have, like the Kosovo Albanian actors, previous experiences of war which influence the way they operate. The police report an increase in serious violence in connection with heroin operations. At the same time, the police also report on increasing cooperation across ethnic groups. The price and quality of heroin are falling.

In chapter 4 heroin dealers and importers are presented by the duties they perform in the heroin trade: Couriers, receivers, holders, wholesale dealing and retail dealing. There are three couriers represented in the data, two males and one female. They are all of foreign origin. Both the male informants say that financial problems and family responsibilities were their motivation for carrying drugs across the border. Two of the couriers claim they were recruited via acquaintances and not close relatives, and they say they have little information on the other actors in the supply chain. The last courier says he was recruited via contacts who he knew well, and who had ties with his country of origin and political activity. One of the couriers claims to have an economic investment in the consignment, and owned thereby parts of the heroin consignment himself.

The other tasks presented are receivers and holders of heroin. There are four receivers and holders represented in the data material. They are all

male of foreign origin. Receivers and holders claim they were tricked or manipulated into the heroin trade. All four receivers and holders cite their immigrant background, their problems in the labour market and difficult integration histories as a background for being lured into the drug trade. They also emphasise family responsibilities both in Norway and abroad. Receivers and holders claim that people outside the country, and people associated with liberation struggles and guerrilla warfare control the import of heroin.

The third task to be presented is the wholesale dealing of heroin. There are four wholesalers in the data material, all are male and one is ethnic Norwegian. The wholesalers say they buy heroin consignments in the order of two–three kilos and up to twenty kilos and that they sell the heroin on in smaller quantities, from 5 grams to half a kilo. Wholesalers emphasise money and materialistic values as the main motive for dealing in drugs. They also claim to have experience of running both legal and illegal commercial businesses. Wholesalers say they were recruited into the heroin trade via friends or family, and that they have sold other substances before they began selling heroin. Wholesalers speak of chains of credit in the heroin trade and claim that obtaining credit from suppliers and giving credit to customers is widespread. All of the wholesalers say that they take drugs routinely. One of the wholesalers experienced going bankrupt when he himself became dependent on injecting heroin, for later, and after rehabilitation, to build himself up as a dealer again. The wholesalers say that they test the heroin themselves, or use test persons if they are buying the heroin from supplies they do not know well already.

The fourth task presented here is retail dealing of heroin. There are twelve retail dealers in the data material, four of whom are female and eight are male. All except one are ethnic Norwegians. Retail dealers purchase in quantities ranging from ten to fifteen grams, and sell in quantities of one–five grams and doses. They say they buy regularly and frequently, and some as often as two or three times a week. In addition to selling, several of the retail dealers claim to have performed other tasks in the heroin trade like drivers, domestic couriers, messengers and debt collectors. All of the retail dealers have sold other types of drug before they start selling heroin. Their career went from hash via amphetamine to heroin. Retail dealers take as their point of departure their own biographies as users and their dealing careers are thereby interwoven into accounts of own drug use. Drug use is connected with by retail dealers, among other things, difficult childhood conditions. Contrary to the wholesalers who stress

money itself as a motivation to sell, retail dealers speak about their dependency on heroin as a motivating factor. They thereby claim that they sell heroin to finance their own drug consumption. Retail dealers are recruited as dealers via friends and acquaintances in the drug environment. Three of the dealers were recruited via their own parents who operated in the heroin market. Retail dealers describe two different selling modalities: in house sales and sales by appointment.

Discussed in Chapter 5 are the project's stated problems on the basis of both the police informants' and the offenders' accounts. The first question is: How are actors recruited into the illegal business? Couriers, receivers and holders said they were either recruited by close friends and family (strong bonds) or by random acquaintances (weak bonds). The narratives of recruitment via strong bonds indicate that heroin import takes place in established and lasting relations, where family and friendship are an admission criterion and constitute the recruitment potential. Police officers opined that the import of heroin is often run by different ethnic groups with a hierarchical family structure. The leader (often the father), was additionally stationed abroad. Recruitment to heroin import took place via marriages and kinship bonds, said the police officers. The weak bonds constitute recruitment channels, as some of the couriers, holders and receivers claim, can seem paradoxical, given the clandestine nature of the heroin business. The accounts of recruitment via weak bonds indicates that information about heroin import "floats" and that heroin import can take place outside established and lasting relationships.

In addition to recruitment via strong and weak bonds, offenders spoke of having performed tasks related to the sale of other narcotic substances before or concurrently with heroin. As the informants told their stories, the road towards heroin dealing went via other types of drugs. In this connection, hash and amphetamine are especially mentioned. This weaves the heroin trade together with the wider drugs market, and indicates the existence of flexibility between tasks within a wider drugs market.

How are contacts initiated in the heroin trade? Several of the offenders said that heroin import was controlled from abroad and that people caught in Norway are not the main operators. The offenders said further that the main operators' power over the family, both in the country of origin and in Norway, was so strong that it was difficult for people in custody to talk freely. The police informants also said that the contacts in

the heroin import were set up via ties of kinship and that these kinship bonds tied the Norwegian heroin trade to the international heroin trade.

The volume of sales in the data material gave a slightly different picture of the actors' choice of contacts. None of the dealers in this data material claimed to be controlled of their suppliers. On the other hand, it is reasonable to assume that dealers were relatively free in relation to their suppliers, in that they themselves could choose who they wanted to do business with. Several of the dealers emphasised that there was a large number of suppliers to choose from. Both the availability of heroin and current low prices support this. On the other hand, dealers can become subject to their suppliers precisely because they get into a situation where they owe them money. It is further reasonable to assume that if the dealers were controlled by their suppliers, they might find it difficult to talk about it to a researcher. The police informants corroborate the heroin dealers' freedom in choice of supplier, but said also that certain non-ethnic Norwegian heroin dealers were controlled by subservient to family members who were their regular suppliers.

What characterises good contacts and what is treachery linked to? The offender dealers all said that the ideal business contact was a person who did not inform and who kept agreements. At the same time, the dealers drew a picture of an environment and a trade characterised by mutual distrust. Situations of treachery were associated by most of the offenders first of foremost with informing. Other situations of treachery referred to by the offenders included being tricked to do a specific job, swindle in a dealing situation, or theft from others in the drug environment.

The police informants spoke about how easy it is to get actors to talk. The police emphasised that they, worked from the street level up, via different informants in the drug milieu. The offenders all protested their ability to keep quiet under interrogation, but they claim that many others talk under pressure from the police. Further, the offenders were preoccupied by how the police played on weaknesses in the drug milieu by holding heroin addicts locked up prior to interrogation, by hinting who in the milieu had informed by letting certain regular informers continue to deal without being arrested. The police informants did not corroborate the use of these approaches.

In which situations is credit given and received? The wholesalers said that they could obtain credit for large heroin consignments (up to twenty kilos)

from their usual suppliers, and that this was a lucrative arrangement for themselves and the suppliers. The police informants said that large heroin consignments are often delivered to Norway on credit. There was therefore a stream of heroin coming into the country and a stream of money going out of the country, claim the police. Both the wholesalers' and police informants' accounts suggest that large heroin consignments can be bought on credit. Wholesalers and retail dealers spoke of a widespread use of credit. Retail dealers expressed most scepticism about obtaining and giving credit. The police informants were worried about the widespread use of credit at the dealer level because it often led to trouble for actors who owe each other money.

In which situations is violence used? The offenders spoke about frequent and brutal use of violence in the drug milieu. Two situations were highlighted in particular as potentially violent in the narratives: debt collecting and informing. The central point in the narratives of violence is the importance of making an example, and of achieving obedience and respect of the other actors. Violence was mainly related to internal processes in the milieu by the offenders. The police spoke about an increasing use of violence internally in the narcotics milieu. But the police informants associated more readily than the offenders, violence with non-ethnic Norwegians with previous experience of war.

How is heroin used and tested? The offenders talked about two main ways of testing heroin. Whole or half units is either injected or smoked. Buyers can do the testing themselves or use a tester. The advantage of using a tester, as recounted by the dealers, is that they are unaffected and retain control of the situation. Further, the offenders described various other ways of smelling, tasting and heating the heroin to test it. But they emphasised that none with these methods could determine the quality of the heroin, only establish whether it was heroin and not a fake substance.

The police informants spoke of the same testing methods, but maintained that most of the individuals who deal in larger heroin consignments and who operate heroin import do not misuse heroin. This complies partly with the offenders' accounts. There were none of the couriers, holders or receivers who said they injected heroin. At the same time, a number of the informants talked about a serious drug habit, such as smoking opium daily. One of the couriers also stressed the importance of being able to test the goods oneself. Although certain couriers, holders and receivers

mentioned a serious drug habit, they did not explain themselves or their illegal activities in extension of their drug use, as did the retail dealers.

Is there flexibility between tasks in the heroin trade? The accounts of the offenders show that there exists flexibility between some tasks in the heroin trade. Retail dealers said that they had occupied other positions like drivers, messengers and debt collectors, both before they started selling and in addition to selling. At the same time, two of the retail dealers said that they had acted as wholesalers on an intermittent basis, and they claimed to have sold large quantities of heroin. One of the wholesalers said that his dealing career fluctuated strongly, and that he at times had sold heroin at the street level. These accounts indicate flexibility associated with tasks in the heroin trade.

Further, both the police and the offenders claim that dealers do not travel themselves abroad to bring heroin back to sell. The main argument is that “sole proprietor companies” are no longer feasible because other actors are able to import large consignments and sell at much lower prices. If it is the case that “sole proprietor companies” are a historical phenomenon in the Norwegian heroin trade, it could indicate that trade in heroin in the upper echelons is more specialised and organised than trading in other types of drug.

Is there flexibility between individual tasks in the heroin trade and legal commercial activity? The narratives of the retail dealers focused on difficult childhood conditions and own drug career, and had few stories to tell of success in other areas of society than in the narcotics milieu. A conclusion in several studies of the narcotics milieu is that knowledge associated with the use, purchase and sale of drugs is not easily converted for use in other areas of society. The accounts of the retail dealers corroborate this understanding.

The narratives of the wholesalers, however, break with this perspective because they emphasise success in both illegal and legal commerce. The linkage of legal and illegal commerce is a focus point of studies of organised criminality. The police’s and the offenders’ narratives corroborate that some who trade in large heroin consignments and operate heroin import also run legal commercial operations. Further, some of the offenders talk about corrupt persons in authorities who are central in the import of heroin. This form of corruption is not mentioned in connection with Norwegians in authority.

What motivation does actors have for their illegal actions? There are some clear patterns in the informants' accounts when the focus is directed towards their motivation for dealing in heroin. What characterises the narratives of the couriers, receivers and holders is the importance of financial difficulties in why they got involved with heroin. The informants saw thereby courier work and holding and receiving as alternative ways of earning money. In these narratives, two different positions stand out. The male informants stress *responsibilities* for their family in their home country and family in Norway. The female courier said she was tricked into doing the job, in other words the women assumes a *victim's position*. The narratives of the retail dealers was characterised by their stories with a basis in their own drug careers and problematic childhood conditions. In these interviews, two clear positions stand out. The one is **"I started selling heroin to finance my own habit"** (*dependency position*). The other is **"I've ended up here because of a difficult childhood and my own drug habit"** (*victim's position*). Unlike the retail dealers, couriers and holders the wholesalers emphasised materialistic values and a wish for lots of money as motives for beginning dealing in heroin (*entrepreneur position*). The entrepreneur position is the position which brings with it most freedom for the actors.

Sirus rapporter

Følgende rapporter er utkommet i denne serien:

- 1/2001. Horverak, Øyvind, Sturla Nordlund og Ingeborg Rossow: *Om sentrale deler av norsk alkoholpolitikk*. 48 s. Oslo 2001.
- 2/2001. Axelsen, Niels Kristian: *Skjenking i grenseland. Strategier, tiltak og lovgivning mot økonomisk kriminalitet i skjenkesteder i de nordiske land*. 119 s. Oslo 2001.
- 3/2001. Watten, Reidulf og Helge Waal: *Avrusing: Fra vilje til medisin. Avrusingstradisjonene i Norge belyst gjennom en forundersøkelse av ultrarask opioidavrusing (UROD)*. 62 s. Oslo 2001.
- 4/2001. Lund, Ingeborg: *Fra monopol til konkurranse. Restaurantbransjen og alkoholleverandørene etter EØS-avtalen*. 81 s. Oslo 2001.
- 1/2002. Ugland, Trygve: *Policy Re-Categorization and Integration. Europeanization of Nordic Alcohol Control Policies*. (Publisert i samarbeid med ARENA. ARENA-report No 3/2002) 254 s. Oslo 2002.
- 2/2002 Horverak, Øyvind: *Selvetjente vinmonopolutsalg. En evaluering*. 85 s. Oslo 2002
- 3/2002 Hauge, Ragnar og Reidun Johanne B. L. Lohiniva: *Bevillingssystemet som alkoholpolitisk virkemiddel. En evaluering av endringene i alkoholloven i 1997*. 165 s. Oslo 2002.
- 4/2002 Johansen, Nicolay B.: *Tillit og svik i narkomiljøet*. 208 s. Oslo 2002.
- 1/2003 Berg, Elin: *Samhandlingens monolog. En studie av interaksjon mellom klienter med innvanderbakgrunn og ansatte i tiltaksapparatet for rusmiddelmisbrukere*. 116 s. Oslo 2003.
- 2/2003 Lund, Ingeborg & Sturla Nordlund: *Pengespill og pengespillproblemer i Norge*. 128 s. Oslo 2003.
- 3/2003 Melberg, Hans Olav & Øyvind Omholt Alver: *Rus og psykiatri i inntektsystemet for kommunene*. 94 s. Oslo 2003.

- 4/2003 Melberg, Hans Olav, Grethe Lauritzen & Edle Ravndal: *Hvilken nytte, for hvem og til hvilken kostnad? En prospektiv studie av stoffmisbrukere i behandling*. 163 s. Oslo 2003.
- 5/2003 Skretting, Astrid & Elin K. Bye: *Bruk av rusmidler blant norske 15-16 åringene. Resultater fra den norske delen av de europeiske skoleundersøkelsene - ESPAD, 1995, 1999, 2003*. 62 s. Oslo 2003.
- 1/2004 Holth, Per & Elin K. Bye: *Evaluering av 'Ansvarlig Vertskap' i Bergen 2000-2003, 80 s*. Oslo 2004.
- 2/2004 Alver, Øyvind Omholt, Anne Line Bretteville-Jensen & Oddvar Kaarbøe: *Rusreformen – Noen grunnlagsdata om organisering og finansiering*. 62 s. Oslo 2004.
- 3/2004 Horverak, Øyvind: *Da Vinmonopolet kom til Trysil. En evaluering*. 115 s. Oslo 2004.
- 4/2004 Alver, Øyvind Omholt: *Om pris og etterspørsel etter alkohol i Norge*. 65 s. Oslo 2004.
- 1/2005 Rise, Jostein, Henrik Natvig & Elisabet E. Storvoll: *Evaluering av alkoholkampanjen 'Alvorlig talt'* 128 s. Oslo 2005.
- 2/2005 Amundsen, Ellen J., & Robert Lalla: *Narkotikasituasjonen i kommunene. Resultater fra årene 2002 og 2003* 44 s. Oslo 2005.
- 3/2005 Østhus, Ståle: *Befolkningens holdninger til alkoholpolitikken – en analyse av sammenhengen mellom alkoholpolitikken og folkemeningen i perioden 1962 og fram til i dag* 120 s. Oslo 2005.
- 4/2005 Bretteville-Jensen, Anne Line: *Økonomiske aspekter ved sprøytemisbrukeres forbruk av rusmidle. En analyse av intervjuer foretatt 1993-2004*. 176 sider. Oslo 2005.
- 5/2005 Solbakken, Bjørn H., Lauritzen, Grethe & Lund, Marte K. Ødegård: *Barn innlagt sammen med foreldre som er i behandling for rusmiddelproblemer*. 124 sider. Oslo 2005.

- 6/2005 Berg, Frid Fjose & Anne Line Bretteville-Jensen *Ungdoms etterspørsel etter alkohol En empirisk analyse basert på intervjudata 1990-2004*. 58 sider. Oslo 2005.
- 1/2006 Solbakken, Bjørn H. & Grethe Lauritzen *Tilbud til barn av foreldre med rusmiddelproblemer*. 150 sider. Oslo 2006.
- 2/2006 Olsen, Hilgunn & Astrid Skretting *Ingen enkle løsninger: evaluering av Tiltaksplane for alternativer til rusmiljøene i Oslo sentrum*. 166 sider. Oslo 2006.
- 3/2006 Nøkleby, Heid & Grethe Lauritzen *Rusmiddelmisbruk og spiseforstyrrelser. Sammenfall og sammenbenger. En litteraturstudie*. 165 sider. Oslo 2006.
- 4/2006 Buvik, Kristin & Bergljot Baklien *Skal det være noe mer før vi stenger? - evaluering av Ansvarlig vertskap i Trondheim*. 113 sider. Oslo 2006.
- 5/2006 Bretteville-Jensen, Anne Line & Ellen Amundsen: *Omfang av sprøytemisbruk i Norge*. 83 sider. Oslo 2006

SIRUS skriftserie

Følgende skrifter er utkommet i denne serien:

- 1/2002 Brofoss, Knut og Julia Ferkis (redaktører): *Alcohol Policy – Epidemiology – Primary Health Care* 161 s. Oslo 2002.
- 1/2004 Lund, Karl Erik og Jostein Rise: *Mediekampanje om røykfri serveringssteder våren 2004*. 36 s. Oslo 2004.
- 2/2004 Lund, Marianne og Rita Lindbak: *Tall om tobakk 1973-2003*. 39 s. Oslo 2004.
- 1/2005 Hetland, Hilde og Leif Edvard Aarø: *Hva kan forbedres i VÆR røykFRI-programmet? Intervjuer med elever, lærere og rektorer*. 59 s. Oslo 2005
- 2/2005 Hetland, Jørn og Leif Edvard Aarø: *Røykevaner, holdninger til innføringen av røykfrie serveringssteder og opplevelse av håndhevingsproblemer i serveringsbransjen – en prospektiv undersøkelse*. 76 s. Oslo 2005.
- 3/2005 Hetland, Jørn og Leif Edvard Aarø: *Røykfrie serveringssteder: Luftkvalitet, helse og trivsel blant ansatte i serveringsbransjen*. 46 s. Oslo 2005.
- 4/2005 Lund, Karl Erik: *Tobakksavgiften som helsepolitisk styringsinstrument*. 60 s. Oslo 2005.
- 5/2005 Amundsen, Ellen Johanna: *Alkohol- og tobakksbruk blant ungdom: hva betyr innvandrerbakgrunn?* 92 s. Oslo 2005.
- 6/2005 Larsen, Elisabeth, Marianne Lund og Karl Erik Lund: *Evaluering av helseadvarslene på tobakkspakke*. 34 s. Oslo 2005.
- 1/2006 Lund, Karl Erik: *Innføring av røykfrie serveringssteder i Norge. Konsekvenser for omsetning, besøksfrekvens, trivsel og etterlevelse*. 121 s. Oslo 2006

- 2/2006 Lund, Karl Erik: *The introduction of smoke-free hospitality venues in Norway. Impact on revenues, frequency of patronage, satisfaction and compliance.* 110 s. Oslo 2006
- 3/2006 Larsen, Elisabeth, Karl Erik Lund & Jostein Rise.: *Evaluering av tobakkskampanjen "Røyken tar pusten fra deg".* 116 s. Oslo 2006
- 4/2006 Larsen, Elisabeth, Jostein Rise og Pål Kraft: *En evaluering av tobakkskampanjen "Hver eneste sigarett skader deg"* 53 s. Oslo 2006
- 1/2007 Melberg, Hans Olav: *Hvor mye betyr tobakksprisen for endringer i tobakksforbruket? Utviklingen i pris og forbruk i Norge mellom 1985 og 2005.* 29 s. Oslo 2007

Rapportene og skriftene kan bestilles fra instituttet. Noen skrifter ligger også tilgjengelig på hjemmesiden www.sirus.no